

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı

**GAGAUZLARIN DİL DURUMU ÜZERİNE TOPLUMDİLBİLİMSEL BİR
İNCELEME**

Cemre DİLEKTAŞLI

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2020

GAUZLARIN DİL DURUMU ÜZERİNE TOPLUMDİLBİLİMSEL BİR İNCELEME

Cemre DİLEKTAŞLI

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2020

TEŞEKKÜR

Bu çalıőmamı hazırladıđım sűrete desteđini hiçbir zaman esirgemeyip, sabırla tezimi yazmamda yardımcı olan, beni yűnlendiren kıymetli hocam ve tez danıőmanım Doç. Dr. İbrahim Ahmet AYDEMİR'e teőekkűrű bir borç bilirim.

Saha araőtırmamda beni yalnız bırakmayan ve araőtırma boyunca benimle birlikte emek vermiő olan, dostum ve sınıf arkadaőım Gűrkem YILDIZ'a olan minnettarlığımı dile getirmek isterim.

Gűvenleri ve destekleri ile hayatım boyunca bana ıőık olan annem Pakize DİLEKTAŐLI ve ađabeyim Cem DİLEKTAŐLI'ya, son olarak bu hayatta yanımda olamasa da ruhunu her zaman yanımda hissettiđim, sűzlerimi tutmamdaki inancı ve azmi bana aőılayan babam Cemil DİLEKTAŐLI'ya sonsuz teőekkűr ederim.

ÖZET

DİLEKTAŞLI Cemre. *Gagauzların Dil Durumu Üzerine Toplumdilbilimsel Bir İnceleme*,
Yüksek Lisans Tezi, Ankara,2020

Bu çalışmada dillerin tehlike altına girme süreçleri ve konu ile ilgili toplumdilbilimsel kavramlar açıklanarak, tehlikedeki Türk dillerinden biri olan Gagauzcanın günümüzdeki durumu tartışılmıştır. Dil hakkındaki değerlendirmeler, Komrat'ta ve Avdarma köyünde gerçekleştirdiğimiz saha araştırmasından elde edilen malzemelere ve diğer araştırmalardan edinilen bilgilere göre yapılmıştır.

Gagauzlar tarih boyunca, savaşlar ve siyasi sebeplerden dolayı birçok kez göç etmiş ve farklı ulusların egemenliği altında yaşamak zorunda kalmış bir halktır. Yapmış oldukları göçlerin getirmiş olduğu coğrafi ayrılık ve değişiklikler, kültür ve dilin üzerinde yoğun etkiler bırakmıştır. Bu etkiler sonucunda da Gagauzlar çokdilli bir toplum haline gelmiştir. Baskın dillerin ve kültürlerin yoğun etkisi altında Gagauz Türkçesi, zamanla zayıflayarak günümüzde tehlikede olan Türk dilleri kategorisine girmiştir.

Gagauzlar, başta Moldova olmak üzere çoğunluk olarak Ukrayna ve Romanya'da yaşamaktadır. Ayrıca Yunanistan, Bulgaristan, Kazakistan, Türkiye ve Makedonya gibi ülkelerde de Gagauzca konuşuru bulunmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde, dilin zayıflama süreçlerini geçmişten günümüze değerlendirebilmek için Gagauzların tarihi, dili ve dil ile ilgili gelişmeler üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde bir dilin tehlike altında olma durumu incelenerek, dil seçimi, dil değiştirimi, dil ölümü gibi toplumdilbilimsel kavramlara yer verilmiş ve bu kavramlar ayrıntılı olarak örneklerle birlikte açıklanmıştır. Araştırmanın son bölümünde ise Gagauzcanın tehlike altında olmasının sebeplerine değinilmiştir. Gagauzların hangi durumlarda dil seçimine başvurarak kod değiştirdikleri, dilin kullanıldığı alanları ve günümüzdeki durumu, Gagauz Özerk Bölgesi'nin başkenti Komrat'ta ve Avdarma köyünde yapılan saha araştırması sırasında elde edilen röportajlar ve gözlemlere dayanılarak tartışılmıştır.

Anahtar Sözcükler

Gagauzlar, Gagauzca, Tehlikedeki diller, Dil seçimi, Dil değiştirimi, Dil ölümü

ABSTRACT

DİLEKTAŞLI, Cemre. *A Sociolinguistic Study on the Language Situation of Gagauz People*, Master Thesis, Ankara, 2020.

In this study, the causes of endangered languages and the sociolinguistic concepts related to this subject are explained in terms of Gagauz language which is one of the endangered Turkic languages. The evaluations of current situation of Gagauz language are based on information that are obtained from field work in Komrat and Avdarma village and the other studies.

Gagauz people are a community that have migrated many times on the score of wars and political reasons and had to live under the domination of different nations. The geographical separations and changes which are brought about by migration had a profound impact on their language and culture. Because of those impacts Gagauz people eventually became a multilingual community. Under the influence of dominant languages and cultures, today Gagauz Language categorized as one of the endangered languages among Turkic language family.

Gagauz people mostly live in Ukraine and Romania, and especially in Moldova. There also Gagauz language speakers appear in Greece, Bulgaria, Kazakhstan, Turkey, and Macedonia. In the first part of the study, the history, language and language related developments of the Gagauz people were emphasized in order to evaluate language weakening process from past to present. In the second part, sociolinguistic concepts such as language choice, language shift, language death are stated by examining the danger of a language and these concepts are explained in detail with examples. In the last and main part of the research, the reasons for endangerment of Gagauz language are mentioned. The situations in which Gagauz people perform language choice, domains and the current state of the language were discussed based on the interviews and observations which are obtained during the field research conducted in Comrat, the capital of the Gagauz Autonomous Region.

Key Words

Gagauz people, Gagauz Language, Endangered languages, Language choice, Language shift, Language death

ÖN SÖZ

Günümüzde Ethnologue'a göre bilinen ve konuşulan 7117 dil bulunmaktadır. Dünyada var olan bu dillerin yaklaşık %40'ının tehlike altında olduğu ve bu konu hakkında çalışılması gerektiği araştırmacılar tarafından belirtilmiştir (Ethnologue).

Bir dil coğrafi olarak yayılacağı gibi sosyal, siyasi ve ekonomik sebeplerden dolayı tehlike altına girebilmekte, hatta yok olmakla karşı karşıya kalabilmektedir. Özellikle çokdilli toplumlarda daha prestijli olan dil, baskı altında varlığını sürdürmekte olan dilin yok olmasına sebep olabilmektedir. Bazı araştırmacılar ise baskın dilleri *katil dil* (language murderer) kavramı ile nitelendirmektedir.

Dil ve kültür birbirini tamamlayan iki olgudur. Bir dilin yok olması, o dili konuşan toplumun kültürünün de yok olması demektir. Ölen bir dili canlandırmak ise çok zorlu bir süreçtir. Örneğin, uzun bir dönem konuşulmayan İbranice, anadili konuşurlarının yoğun milliyetçi duyguları sonucunda ve genç nüfusun dili kullanması ile birlikte tekrar canlandırılmıştır. Dolayısıyla azınlık grupların anadillerine karşı sergiledikleri tutum, dilin geleceğinde büyük rol oynamaktadır.

Araştırmanın ana konusu olan Gagauz Türkçesi, Türkiye Türkçesine en yakın Türk dillerinden biri olup, günümüzde tehlikedeki Türk dilleri kategorisinde yer almaktadır. Gagauzcanın tehlike altına girmesinin birçok sebebi vardır ancak bu süreci başlatan, siyasi ve ekonomik sebeplerle farklı coğrafyalara yaptıkları göçlerdir. Bu göçler sonucunda Gagauzların bir kısmı Bulgaristan'da kalırken, bir kısmı Moldova'ya, Ukrayna'ya, Yunanistan'a ve daha birçok ülkeye dağılmıştır.

Gagauzların farklı coğrafyalarda yaşamaları birbirleri ile olan bağlantılarının kopmasına, dolayısıyla kültür ve dil bilincinin zayıflamasına sebebiyet vermiştir. Bunun yanı sıra, buldukları bölgelerde azınlık olarak kaldıkları için siyasi ve ekonomik gücü elinde bulunduran baskın kültürün himayesi altında yaşamak zorunda kalmaları da onları hem dilsel hem de kültürel olarak asimilasyona açık bir hale getirmiştir.

Her ne kadar baskın bir dil ve kültürle yaşamak zorunda kalsalar da Gagauz halkının kimliğine, diline ve dinine olan bağlılıkları günümüzde hala varlıklarını sürdürebilmelerinin en önemli sebepleri arasında yer almaktadır. Bu bağlılıkları sayesinde Moldova'da yaşayan Gagauzlar, Gagauz Yeri ya da Gagauzya olarak adlandırılan özerk bölgeye sahip olmuşlardır. Gagauzlar bu bölgede Moldovyalı, Bulgar ve Rus gibi farklı milletlerle bir arada yaşamaktadırlar.

Gagauzların dil durumu üzerine Astrid Menz, Tudora Arnout, Bülent Hünerli, Mustafa Argunşah, Harun Güngör ve Nevzat Özkan gibi birçok araştırmacı tarafından çalışmalar yapılmış ve yapılmaya devam edilmektedir. Bu çalışmada ise daha önce yapılanlardan farklı olarak, Gagauzların dil durumuna toplumdilbilimsel bir bakış açısıyla yaklaşmış ve bu amaçla bir saha araştırması yapılmıştır. Gagauz Yeri'nin başkenti Komrat'ta ve Avdarma köyünde yürüttüğümüz Saha araştırmasında, anadili konuşurlarından elde edilen malzemeler, toplumdilbilimsel kavramlarla açıklanmış ve dilin durumu bu kavramlarla değerlendirilmiştir.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY.....	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	ii
ETİK BEYAN.....	iii
TEŞEKKÜR.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
ÖN SÖZ.....	vii
KISALTMALAR.....	xi
TABLolar DİZİNİ.....	xii
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM 1: GAGAUZLAR ve GAGAUZCA	3
1.1 GAGAUZLARIN TARİHİ.....	3
1.1.2 Nüfus ve Siyasi Gelişmeler.....	6
1.1.3 Gagauzların Zayıflama Süreci.....	8
1.1.3.1 Ukrayna'da Yaşayan Gagauzlar.....	10
1.1.3.2 Bulgaristan'da Yaşayan Gagauzlar.....	11
1.2 ANADİLİ ve EDEBİYATTAKİ GELİŞMELER.....	12
BÖLÜM 2: BİR DİLİN TEHLİKE ALTINDA OLMASI	17
2.1 DÜNYA ÜZERİNDE KONUŞULAN KAÇ DİL VAR?	17
2.2 DİL ÇEŞİTLİLİĞİ.....	18
2.3 DİLİN TEHLİKE ALTINDA OLMA SEBEPLERİ ve KRİTERLERİ	21
2.3.1 Dillerin Tehlikede Olma Kriterleri	23
2.4 DİL SEÇİMİ.....	32
2.5 DİLİN İŞLEVSELLİĞİ	33
2.6 DİL DEĞİŞTİRİMİ	35
2.7 DİL YİTİMİ ve DİL ÖLÜMÜ.....	39
2.7.1 Dil Ölümünün Sebepleri	40
2.7.1.1 Hızlı gerçekleşen dil ölümü.....	41
2.7.1.2 Kademeli gerçekleşen dil ölümü.....	41
2.7.1.3 İnsanların dile karşı tutumu	42
2.8 DİLİN DEVAMLILIĞI ve KORUNMASI	44
2.8.1 Devamlılığın Sağlamasında Dilbilimcilerin Görevleri	45
2.8.2 Dillerin Devamlılığında ve Korunmasında Devletlerin Politikası	46

2.8.3 Teknoloji ve Kurumların Dil Devamlılığına Katkısı	47
2.9 DİL CANLANMASI.....	48
BÖLÜM 3: TEHLİKEDEKİ TÜRK DİLİ OLARAK GAGAUZCA ve GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU.....	50
3.1 TEHLİKEDEKİ TÜRK DİLLERİ.....	50
3.2 GAGAUZCANIN TEHLİKE ALTINDA OLMA DURUMU.....	51
3.2.1 Saha Araştırması.....	52
3.3 GAGAUZCANIN KULLANIM ALANLARI ve DİL SEÇİMİ.....	53
3.3.1 Aile İçerisinde Dil Kullanımı	53
3.3.2 Eğitimde Gagauzca Kullanımı	58
3.3.3 Devlet Kurumlarında Gagauzca Kullanımı	63
3.3.4 Sosyal Yaşamda İletişim Dili Olarak Gagauzca	65
3.3.5 İbadet yerlerinde Gagauzca kullanımı	69
3.4 TOPLUM DİLBİLİMSEL KAVRAMLARLA GAGAUZCANIN TEHLİKEDE OLMA DURUMU.....	71
3.4.1 Çokdillilik.....	71
3.4.2 Gagauzca Konuşur Sayısı	74
3.4.3 Dilin İşlevselliği	77
3.4.4 Dile Karşı Tutum.....	78
3.4.4.1 Yaş Faktörü ve Gençlerin Dil Tutumu.....	79
3.4.5 Sosyo-ekonomik durum ve dile etkileri	86
3.4.6 Farklı Etnik Gruplarla Evlilik.....	88
3.5 GAGAUZCANIN DEVAMLILIĞI ve GELECEĞİ.....	90
3.5.1 Gagauzlarda Kimlik ve Kültür Bilinci.....	90
3.5.2 Gagauzcanın Geleceği	93
4. SONUÇ.....	98
KAYNAKÇA.....	102
EK 1: MÜLAKAT SORULARI	110
EK 2 : MÜLAKAT ÖRNEKLERİ	111
EK 3 : FOTOĞRAFLAR	119
EK 4 : ETİK KURUL İZİNİ	121
EK 5: ORJİNALLİK RAPORU	122

KISALTMALAR

GIDS: *Graded Intergenerational Disruption Scale* (Derecelendirilmiş Kuşaklararası Bozulma Ölçeği)

EGIDS: *Expanded Graded Intergenerational Disruption Scale* (Genişletilerek Derecelendirilmiş Kuşaklararası Bozulma Ölçeği)

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1:2014 sayımına göre Gagauz Yeri nüfus dağılımı.....	6
Tablo 2: Krauss'a (2007) göre dillerin tehlikede olma kriterleri	24
Tablo 3: Unesco (2003) Brezinger vd. Madde 1 :Dilin Kuşaklar Arası Aktarım	28
Tablo 4: Fishman (1991) Derecelendirilmiş Kuşaklararası Bozulma Ölçeği (GIDS) özetidir (Lewis & Simons 2009).....	30
Tablo 5: Lewis ve Simons (2010) tarafından GIDS'den uyarlanan EGIDS	31
Tablo 6: Argunşah'ın (2017) Gagauz Dili Tehlikede Mi? adlı makalesinden alınmıştır	62
Tablo 7: Argunşah'ın (2017) Gagauz Dili Tehlikede Mi? adlı makalesinden alınmıştır.	63
Tablo 8: Skutnabb-Kangas (1981) Kriterlere Göre Anadili Tanımları.....	72
Tablo 9: <i>Moldova Cumhuriyeti Ulusal İstatistik Bürosu</i> kaynaklarından düzenlenmiştir.	75
Tablo 10: <i>Moldova Cumhuriyeti Ulusal İstatistik Bürosu</i> kaynaklarından düzenlenmiştir	76
Tablo 11: <i>Moldova Cumhuriyeti Ulusal İstatistik Bürosu</i> kaynaklarından düzenlenmiştir.	76

GİRİŞ

Moldova'da konuşulan ve Unesco tarafından *kesinlikle tehlikede* (definitely endangered) olarak belirtilen Gagauzcanın günümüzdeki durumu bu tezin ana konusudur. Gagauzca, Azerice, Türkmençe ve Türkiye Türkçesi ile birlikte Türk dil ailesinin Oğuz grubunu oluşturmaktadır. Günümüzde en çok Gagauzca konuşuru, Moldova'da özerk bir bölge olan Gagauz Yeri'nde bulunmaktadır. Gagauzca her ne kadar bu bölgenin resmi dillerinden biri olsa da diğer resmi diller olan Rusça ve Romencenin varlığı altında işlevini yitirmeye başlamıştır. Gagauz nüfusunun bulunduğu Bulgaristan, Ukrayna ve Yunanistan gibi diğer ülkelerde ise az sayıda Gagauzca konuşuru bulunmaktadır. Özellikle Bulgaristan'da dil kritik durumdadır. Bu araştırmanın ana bölümünü, Gagauz Yeri'nde konuşulan Gagauzcanın bölgedeki baskın diller olan Rusça ve Romence karşısındaki durumu hakkında yapılan değerlendirmeler oluşturmaktadır.

Gagauzlar, tarih boyunca savaşlar ve siyasi sebepler yüzünden göç ederek güçlü devletlerin egemenliği altında, o devletlerin kullandığı dilleri konuşarak yaşamış ve çokdilli bir toplum haline gelmiştir. Geçmişte Osmanlı, Rus, Bulgar gibi farklı uluslarla yoğun iletişimde olan Gagauzların anadilinin söz varlığı ve yapısında, bu ulusların dillerinden yapılan kopyalamalarla birlikte değişiklikler meydana gelmiştir. Farsça, Arapça, Bulgarca ve Rusça gibi baskın dillerden yapılan kopyalamalar, siyasi sebeplerle anadili kullanımına kısıtlamaların getirilmesi ve Gagauzların toplumda sosyo-ekonomik olarak dezavantajlı bir durumda olması gibi konular Gagauzcanın tehlike altına girme sürecini başlatan sebepler arasındadır.

Bu tezin konusu kapsamında öncelikle dillerin tehlikede altında olma durumu ile ilgili değerlendirmelere yer verilmiştir. Bu değerlendirmelerde, Unesco'nun (2003) *Dilin Kuşaklar Arası Aktarım* tablosu, Krauss'un (2007) *Dillerin Tehlike Altında Olma Kriterleri*, Fishman (1991) *Derecelendirilmiş Kuşaklar Arası Bozulma Ölçeği (GIDS)* ve Lewis&Simons'ın (2010) *Yeniden Derecelendirilmiş Kuşaklar Arası Bozulma Ölçeği*'nden yararlanılmıştır. Dillerin tehlike altına girmeden önce ve sonrasında geçirdikleri süreçler ise toplumdilbilimsel kavramlarla, örnekler verilerek açıklanmıştır.

Tezin ana konusu olan Gagauzcanın tehlike durumu hakkındaki değerlendirmeler, Gagauz Yeri'nin başkenti Komrat'ta ve Avdarma köyünde yapılan saha araştırması sonucunda anadili konuşurlarından elde edilen malzemelere ve literatür araştırmasından edinilen bilgilere dayanmaktadır. Bu bilgiler, yukarıda belirtilen ölçekler ve kavramlar dâhilinde tartışılarak, Gagauzcanın tehlikede olma durumu hakkında güncel bir sonuca ulaşılmıştır.

Saha araştırması sırasında anadili konuşurlarına hazırlanan mülakat soruları yöneltilmiş ve konuşurların izinleri dâhilinde verdikleri cevaplar ses kayıt yöntemi kullanılarak kayıt altına alınmıştır. Aynı zamanda Gagauzların dil durumu ile ilgili yapılmış olan diğer çalışmalardan da yararlanılarak değerlendirmeler desteklenmiştir. Çalışmanın ana kısmı olan üçüncü bölümde yer alan örnekler, Komrat'ta ve Avdarma köyünde yaşayan kaynak kişilerin konuşmalarıyla sınırlandırılmıştır.

Bu çalışmanın amacı bir dilin tehlike altına girme süreçlerine ışık tutarak tehlikedeki Türk dillerinden biri olan Gagauzcanın dil durumu hakkında güncel bilgileri aktarmaktır. Saha araştırmasında anadili konuşurlarından elde edilen verilere ve gözlemlere dayanılarak hazırlanan bu araştırmanın bir diğer amacı ise tehlikedeki diller üzerine yapılan ve daha sonra yapılacak olan çalışmalara katkı sağlamaktır.

BÖLÜM 1

GAGAUZLAR ve GAGAUZCA

1.1 GAGAUZLARIN TARİHİ

Tarih boyunca Gagauzların nereden geldikleri ve Gagauz kelimesinin kökeni ile ilgili birçok araştırma yapılmıştır. Gagauzların tarihi hakkında yazılı kaynakların bulunmaması, belirsizlikleri ve farklı fikirleri de beraberinde getirmiştir

Bazı araştırmacılar, Gagauzların Bulgar ya da Rum olduklarını iddia ederken, bazıları IX-XI. yüzyıllarda Karadeniz'in Kuzeyinden gelen Peçenek, Uz (Oğuz) ve Kumanların soyundan olduklarını savunmaktadır. Bu iki görüşün haricinde savunulan başka bir düşünce ise Gagauzların, Anadolu Selçuklu Sultanı II. İzzeddin Keykâvus'u takip ederek, Dobruca'ya yerleşen Türkler olduğu şeklindedir (Güngör & Argunşah 2002: 6-12)

Geçmişte Bizans, Macar, Rus ve Bulgar devletleri, Peçeneklerin, Uzların ve Kumanların gücünden savaşlarında yararlanabilmek için onları yanlarına çekmiştir. Bizans topraklarına giren ilk Türk kavmi Peçeneklerdir. Onların ardından Uzlar ve son olarak Kumanlar bu topraklarda bulunmuşlardır. Bizans, bu kavimleri himayesi altında tutarak savaşlarında kullanmış ve Uzlardan oluşan 'Türkopol' adında bir askeri teşkilat kurmuştur. Malazgirt Savaşı'nda Bizans ordusuna katılan Uzlar, Türklere karşı savaşmıştır (Güngör & Argunşah 1993: 14).

Bizans topraklarında yaşamış olan Peçenek, Uz ve Kumanlar tarım ile uğraşmış ve o toprakları kendilerine yurt olarak benimsemişlerdir (Komnena 1999: 210-214). Türk kavimleri her ne kadar geniş coğrafyalara yayılmış olsalar da bir devlet kurmayı başaramamış ve birçoğu Hristiyanlığı kabul etmiştir. Yaşadıkları topraklarda gerçekleşen istilalar sonucunda Peçenek, Uz ve Kumanların bir kısmı birbirlerine karışırken, bir kısmı Macar, Türk ve Bulgar topraklarına yerleşmiş ve sonucunda asimile olarak Türklüklerini kaybetmişlerdir (Özçelik 2018: 31).

Türk kavimlerinin arasına dağılmamış olan topluluklar, Karakalpak adı altında Rusların himayesi altına girerek Hristiyanlığı kabul eden başka bir grup olarak Rusların sınır bekçiliğini yapmaya başlamıştır. Bu gruba *Kalauz* adı verilmiştir. Daha sonra araştırmacılar tarafından *Gagauz* kelimesi kökeninin buradan geldiği yönünde fikirler ortaya atılmıştır (Manov 2001: 7).

Ruslar ve Kumanların oluşturduğu ordu 1224 yılında Moğollar tarafından bozguna uğratılınca, Rus sınırlarında yaşayan Uzlar, Tuna'ya doğru tekrar göç etmek zorunda bırakılmıştır. Burada, Peçenekler ve İlk Bulgarların yaşamış oldukları Dobruca'ya yerleşerek Hristiyanlığı benimsemişlerdir. Din değiştiren Uzlar, daha sonra *Gagauz* olarak adlandırılmıştır (Manov 2001: 8). Bugünkü tartışmaların büyük çoğunluğu Gagauzların, Hristiyanlığı kabul etmiş olan Uzların torunları oldukları hakkındadır.

Karadeniz'in kuzeyinden Balkanlara gelen Türk kavimlerinden sonra, XIII. yüzyılın ikinci yarısında Balkanlara, güneyden Anadolu Selçuklu Sultanı II. İzzeddin Keykavus'u takip ederek gelen Türkler yerleşmişlerdir. Moğolların baskısı altında olan Selçuklu Sultanı II. İzzeddin Keykavus, İstanbul'a gelerek Bizans'a sığınmıştır. Geçmişte kendinden bir önceki Bizans İmparatoru Teodor Laskaris'ten kaçarak II. İzzeddin Keykavus'un yanına sığınan VIII. Mihail Paleolog, Selçuklu Sultanına yardım etmiştir. Bizans topraklarında sınır bekçiliği yapan Oğuz kavimleri tamamen hükümet yönetimi altında olmadığı için bir süre sonra devlet tarafından tehlike olarak görülmeye başlamıştı. Bunun üzerine Mihail Paleolog, İzzeddin Keykavus'u bu kavimlerin başına geçirerek, hükümdar yapmayı düşünmüştür (Manov 2001: 20-21).

Yazıcıoğlu'nun (1390-1391) Selçukname'sinde¹, Keykavus'un imparatorun karşısına çıkarak "Biz Türk'üz, sürekli olarak şehirlerde oturmaktan sıkılırız. Eğer bize kırılık yörede bir yer verirsiniz, Anadolu'da bizlere tabi göçer evlileri çağırırız." dediği belirtilmiştir. Sultanın bu istediğinden sonra İmparator, Dobruca'yı, Anadolu'dan gelecek olanlara vermiş ve Türkler buraya yerleşmiştir (Özkan 1996: 19). Gagauzların, Keykavus ile birlikte Anadolu'ya gelen ve Dobruca'ya yerleşen Türkler olduğunu savunan birçok araştırmacı bulunmaktadır.

Gagauz kelimesinin kökeni ve Gagauzların menşei birbiriyle bağlantılı konulardır. Onların nereden geldikleri kesin olarak bilinmediği için bu adın da nereden gelmiş

¹ Yazıcıoğlu, Ali (1390-1391). Selçukname. Topkapı Sarayı. Revan köşkü.1390-1391

olduğu hakkında birçok araştırmacı tarafından farklı görüşler ortaya atılmıştır. Rus bilimci Radloff, A.Maşkov ve Dimitrov, *Uz* kelimesinin başına gelen *Ga* ya da *Gaga* ekinin bir kabile anlamı taşıdığını ileri sürmüştür. Dimitrov, bu kelimenin Sanskritçede *nesil* anlamına geldiğini belirtmiştir (Manov 2001: 35). Yukarıdaki araştırmacılar Gagauz kelimesinin *Uzların soyu* ya da *torunları* demek olduğunu savunmaktadırlar.

G. Balasev Gagauzların ismini, Oğuz Devleti'nin kurucusu olan II.Keykavus'tan aldıkları görüşündedir. Onların *k-* sesini *g-* gibi telaffuz ettiklerini ve *Keykavuz* yerine *Gaygauz* dediklerini savunmuştur. Manov (2001: 35), Balasev'in bu görüşüne karşı çıkmış, sebebini ise Gagauzların *k-* sesini *g-* olarak sesletmedikleri şeklinde belirtmiştir. Gagauzların bu sesi yumuşatarak sesletmenin aksine daha çok bastırarak söylediklerini savunan Manov, *Galata* kelimesini *Kalata* şeklinde telaffuz ettiklerini örnek olarak göstermiştir. Bunun yanı sıra Keykavus ile birlikte gelenlere *Selçuklu* ya da *Osmanlı Türkleri* dendiğini ve hiçbir zaman Gagauz adını almadıklarını savunmuştur.

Manov, Gagauz kelimesindeki *Ga-* ekinin bir kabile belirtmediği ve sadece bir *unvan* olduğu görüşündedir. Rus sınır bekçiliği yapan ve Hristiyanlığı kabul eden Karakalpaklara, *Kalauz* unvanının verildiğini ve bu süreçten sonra Türklerden Hristiyanlığı kabul eden herkesin aynı unvanı aldığını açıklayarak görüşünü desteklemiştir. Dolayısıyla bu unvan Hristiyanlığı kabul eden Türk ya da Oğuz anlamına gelmektedir. Gagauz kelimesi, sadece Oğuz soyundan gelen ve Hristiyanlığı kabul eden topluluğu temsil etmektedir (Manov 2001: 36).

Bu fikirlerin yanı sıra Gagauz isminin *Gök-Oğuz*'dan geldiğini savunan araştırmacılar da olmuştur. Pokrovskaya (1997: 174), bu görüşe karşı çıkmış ve *gök* sözcüğünün *gaga* şekline dönüşemeyeceğini belirtmiştir. Yaptığı araştırmaların sonunda Gagauz isminin *Kanka-guz* şeklinde olduğunu savunmuştur. Pokrovskaya, tarihi Agacanov'un eserinde *Kankaguz* adında bir uruğun yer aldığını ve bu sülalenin X.yüzyılda Orta Asya'daki *Kangaget* adlı ülkede bulunan Gorguz adındaki gln güney kıyılarında yaşadıklarını belirtmiştir. Özetlemek gerekirse Pokrovskaya, Orta Asya'dan Karadeniz'in Kuzeyine kadar gelen Uzların, *Kanga-guz* uruğundan olduklarını ve bu ismin zamanla değişerek *Gagauz* haline geldiğini savunmaktadır. Bu görüşü Gagauzolog İon Dron'da desteklemektedir. Gagauz adının ne zamandan beri

kullanılmaya başlandığı kesin olarak bilinmemektedir ancak Kanga-guz kelimesinin dönüşerek Gagauz olmasının Türk dilleri için aykırı bir durum olmadığı belirtilmiştir.

1.1.2 Nüfus ve Siyasi Gelişmeler

Gagauzlar bugün çoğunluk olarak Moldova, Ukrayna ve Bulgaristan'da yaşamaktadırlar. Bu ülkelerin yanı sıra Yunanistan, Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan, Azerbaycan, Romanya, Estonya, Litvanya ve Amerika gibi yerlerde yaşayan Gagauzlar bulunmaktadır.

Günümüzde en çok Gagauz nüfusu, Moldova'daki *Gagauzya* ya da *Gagauz Yeri* olarak adlandırılan Gagauz Özerk Bölgesi'nde bulunmaktadır. Bu bölge, başkenti Komrat olmak üzere 4 şehir ve 26 köyden oluşmaktadır (Iusumbeli 2014: 103). 2014 nüfus sayımlarına göre Gagauz Yeri'nin toplam nüfusu 134.535 olarak belirtilmiştir. Bu nüfusa Gagauzlarla birlikte yaşamakta olan diğer etnik gruplar da dâhildir. Bu gruplar çıkarıldığında Gagauz Yeri'nde bulunan Gagauzların nüfusu 122.387'dir. Moldova Cumhuriyeti'nde yaşamakta olan toplam Gagauz nüfusu ise 126.010'dir².

Bölge	Moldovan	Roman	Ukraynalı	Rus	Gagauz	Bulgar	Roma	Diğer	Belir siz
Gagauz Yeri	6 292	57	3 317	4 344	112 387	6564	365	806	403

Tablo 1:2014 sayımına göre Gagauz Yeri nüfus dağılımı

Moldova'nın yanı sıra Ukrayna, Romanya Yunanistan, Bulgaristan, Gürcistan ve Türkiye gibi Gagauzların yaşadıkları diğer ülkeler de dâhil edildiğinde, Gagauzların toplam nüfusu yaklaşık 198.090 olarak belirtmiştir (Menz 2016c: 202)

Siyasi ve ekonomik sebeplerden dolayı tarihleri boyunca farklı ülkelere göç etmek zorunda kalan Gagauzların bir kısmı, kimliklerini ve dillerini yitirmekle karşı karşıya kalmıştır. Özellikle Moldova dışında yaşayan Gagauzların dili ve kültürü diğer etnik gruplardan fazlasıyla etkilenmiştir. 2002 araştırmalarında Unesco'ya göre Gagauzca kesinlikle tehlikede olan bir dildir. Moldova'dan sonra en fazla Gagauz nüfusu Ukrayna'nın Odessa kentinde bulunmaktadır. Ukrayna'daki 2001 sayımına göre

² <https://recensamint.statistica.md/en> sitesinden alınmıştır.

31,923, Rusya'daki 2002 sayımına göre ise 12,210 Gagauz bu coğrafyalarda yaşamaktadır (Menz 2016a: 205).

Her ne kadar Gagauzların günümüzdeki nüfusu bilinse de, Osmanlı Devleti'nin himayesi altında yaşarlarken bu sayı tam olarak bilinmemekteydi. Gagauzların 19.yüzyılın başında Besarabya'ya yaptıkları göç bile Bulgarların göçü olarak algılanmıştır. Nüfus kayıtlarında da Gagauzlar, Gayrimüslimlerin arasında gösterilmiştir. İstanbul'da bir Fransız gazetesi çıkaran Jean Pietri, Moldova gezisi sırasında tanıştığı Gagauzlar hakkında bir makale yayımlamış ve bu makale sayesinde Gagauzlar ilk defa tanınmıştır (Güngör&Argunşah: 2002: 26).

19.yüzyılın sonunda V.A Moşkov tarafından Gagauzların, Bulgarlardan ayrı olarak görülmesi konusunu dile getirilmiştir. Moşkov, Bucak' a yapmış olduğu gezi sırasında Bender ve İzmail kentlerinde Gagauzların bilindiğini ancak resmi kayıtlarda bulunmadığını ve onların Türkçe konuşan Bulgarlar olarak adlandırıldıklarından bahsetmiştir (Radova 2008: 13).

Gagauzlar, Osmanlı ve Rusya arasında yapılan antlaşmadan sonra Dobruca'dan Besarabya'ya göç etmek zorunda kalmıştır. Bazı kaynaklar Gagauzların, Osmanlı Devleti'nin baskılarına ve ekonomik zorluklara dayanamayarak göç ettiklerini savunmuştur. Ancak Gagauzlar için çok önemli bir din adamı olan Mihail Çakır'ın torunu Nikolay Çakır Gagauzların, Osmanlı'nın baskıları yüzünden göç etmediklerini dile getirmiştir (Güngör&Argunşah 2002: 28).

Gagauzlar, Besarabya'ya sadece Bulgaristan'dan değil Makedonya, Trakya ve Moldova'dan da göç etmiştir (Radova 1998: 59). Rus Çarlığı, Osmanlı'nın güçsüzleşmesine karşı Bucak'ta yaşayan Müslüman Tatarları bölgeden boşaltarak yerlerine Hristiyan olan Gagauz ve Bulgarları getirmeyi düşünmüş ve bunu teşvik etmek amacıyla da Bucak'ta Gagauzlara toprak vermiştir. Moldova'da, Çadır ve Orak adlı iki tane köy kuran Gagauzlar daha sonra Bucak'a yerleşmeye başlamış ve yerleştikleri topraklarda hayvancılık ve çiftçilik ile uğraşmıştır (Güngör&Argunşah 2002: 28-29).

20.yüzyılın başına kadar Rus egemenliği altında baskı görmeden yaşayan Gagauzlar, bir süre sonra Rusya'nın yıkıcı etkilerine maruz kalmıştır (Güngör & Argunşah 2002: 29). Rusların baskısı artmaya başlayınca, Komrat başta olmak üzere Gagauzlar, Çarlık Rusya'ya karşı isyan etmiş ve Rus askerlerini etkisiz hale getirmiştir. 6 Ocak 1906 tarihinde Komrat'ta devlet kurduklarını ilan etseler de bağımsızlık mücadeleleri kısa süreli olmuştur. Gagauzların kurmuş oldukları devlet, 10 gün sonra Rus orduları tarafından yıkılmıştır (Güngör & Argunşah 2002: 32). Girişimlerinde her ne kadar başarılı olamamışlar da bağımsızlık savaşı Gagauzlar için bu olayla birlikte başlamıştır.

Gagauzlar arasında Besarabya'ya göç etmeyen ve Bulgaristan'da kalan nüfus da fazla olmuştur. 1934 yılına ait Bulgar kaynaklarında, Gagauzların nüfusu 2786 olarak gösterilmiştir (Cebeci 2008: 36). Ancak bu sayı daha sonra Gagauzların Bulgarlaşmaları ile birlikte azalmıştır. 2001 yılında yapılan nüfus sayımlarında Bulgaristan'daki Gagauzların sayısı 504 olarak gösterilmiştir (Menz 2016a: 206).

Gagauzların yaptıkları göçler yalnızca Besarabya'ya olmamıştır. Lozan Antlaşması gereğince Anadolu'da yaşayan Rumlar, Yunanistan'a göç etmek zorunda kalmıştır. Göç eden Rumların arasında Gagauzlar da bulunmaktaydı ve bu olayla birlikte Gagauzların bir kısmı da Yunanistan'da yaşamlarını sürdürmeye başlamıştır.

Ekonomik sıkıntılar Gagauzların buldukları ülkelerden göç etmelerinin başka bir sebebidir. Bu sebep yüzünden tarım reformu ile birlikte Gagauzların bir kısmı Kazakistan ve Özbekistan'a göç etmiştir. Yine geçim sıkıntısı nedeniyle 1925 yılında Gagauzların bir kısmı Bucak'tan ayrılarak Taşkent'e yerleşmiştir. Romanya'da yaşayan Gagauzlardan bazıları da Brezilya'ya işçi olarak göç etmiştir. Oranın yaşam koşullarına alışık olmayan Gagauzlardan bazıları hayatını kaybederken, bir kısmı memleketlerine geri dönmüştür (Güngör&Argunşah 2002: 33).

1.1.3 Gagauzların Zayıflama Süreci

Gagauzlar bir önceki konuda (bk.1.1.2) bahsedilen zorluklardan dolayı II. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar göç etmek zorunda kalmış bir halktır. Göçlerin getirmiş olduğu bölünmeler onları birbirinden uzaklaştırmış ve asimile olmaya daha açık bir hale getirmiştir.

Skutnabb-Kangas (2000: 124) *asimilasyonu*, “azınlık grupların genellikle zorlayıcı uygulamalar yoluyla, baskın kültüre ve dile uyumlu hale getirilme süreci” olarak tanımlamıştır. Hagège (2000) ise, bir toplumun göç etmesiyle birlikte azınlık konumuna gelmesi ya da bir kültürün diğer kültür üzerinde askeri, ekonomik ve siyasi güce sahip olması durumunu *kültürel asimilasyon* olarak tanımlamaktadır (aktaran Bosnalı vd. 2016: 20). Toplum içerisinde dezavantajlı ve ayrımcılığa uğramış herhangi bir ırksal, dini ya da etnik grup, *azınlık gruplar* (minority groups) olarak adlandırılmaktadır (Theodorson 1969: 259). Bunun yanı sıra ayrımcılığa uğramasa dahi toplum içerisinde sayıca az olan gruplar da azınlık olarak belirtilmektedir.

Gagauz halkının zayıflama süreci Besarabya’ya olan göçlerinden sonra başlamıştır. I. Dünya Savaşı’nın ardından Sovyetler Birliği’nden Romanya topraklarına katılan Besarabya, II. Dünya Savaşı’nda Romanya’nın yenilmesiyle, tekrar Sovyetler Birliği’ne dâhil olmuştur. Savaşın sonra sınırlar yeniden çizilerek, Besarabya toprakları Romanya ve Moldova olarak ikiye ayrılmıştır (Eker 2013: 93-95) . Aynı zamanda tarihi Bucak olarak bilinen Eski Akkirman, Kili ve İzmail de Ukrayna’ya verilerek bugünkü Odessa kentine dâhil edilmiştir.³ Böylece Gagauzların bir kısmı Moldova’da kalırken diğer kısmı da Ukrayna’da kalmıştır.

SSCB dağılmadan önce bu iki coğrafyada yaşayan Gagauzlar sınır geçişlerinde bir problem yaşamamaktaydı. SSCB’nin dağılması ve Moldova’nın bağımsızlığını ilan etmesiyle birlikte iki ülke arasına siyasi sınırlar girmiş, önceden *Besarabya Gagauzları* olarak adlandırılan halk, *Ukrayna Gagauzları* ve *Moldovalı Gagauzlar* olarak ikiye ayrılmıştır (Hünerli&Arnaut 2016: 229-230) .

Gagauzların siyasi ve ekonomik sebeplerle yaptıkları göçler dilin tehlike altına girme sürecini başlatmıştır ancak göçlerin yanı sıra yaşanan felaketler de bu durumda etkilidir. Beckherra (1990), 1946-1947 yıllarındaki kıtlık sebebi ile 350,000’e yakın kişinin açlıktan hayatını kaybettiğini belirtmiştir. Bu durum Gagauz köylerini de etkilemiş ve birçok Gagauz konuşuru kıtlık sonucunda hayatını kaybetmiştir (aktaran Menz 2016b: 152).

³ <https://islamansiklopedisi.org.tr/bucak>

1.1.3.1 Ukrayna'da Yaşayan Gagauzlar

Gagauzların Moldova dışında çoğunluk nüfusunun bulunduğu bir diğer ülke olan Ukrayna'da, yoğun anadili kullanımını görmek pek mümkün değildir. 2001 sayımlarına göre Ukrayna'da yaşayan 31,900 bulunmaktadır (Koca Sarı 2016b: 233). Burada yaşayan Gagauzların Sovyet döneminde Moldova'daki ailelerini ziyaret etmeleri kolayken, bu durum daha sonra zorlaşmıştır. Eskiden sınır geçişinde sorun yaşamayan Gagauzlardan pasaport istenmeye başlanmış ve bu durum Gagauzların protestosu ile sonuçlanmıştır. Protestolar üzerine hükümet, Moldova sınırından 60km uzakta yaşayanlardan yabancı pasaportu isterken, yakında bulunanların normal pasaportlarıyla geçiş yapabileceği kararını almıştır (Hünerli&Arnaut 2016: 231). Bu gibi zorlayıcı sebepler, iki ayrı ülkede yaşayan Gagauz halkı arasında kültürel ve dilsel farklılıklara yol açmıştır.

Hünerli ve Arnaut'un (2016: 233) makalesinde, Odessa'da bulunan Kubey köyünün 30-40 yıl kadar önceki nüfusunun %70'inin Gagauzlardan, geri kalanın ise Bulgarlardan oluştuğu, ancak bu durumun değişerek Gagauzlardan sadece %40'ının kendini Gagauz olarak tanıttığı bilgisi yer almaktadır. Köyde yaşayan Gagauzlara kıyasla şehir merkezinde yaşayanlar üzerinde dilsel ve kültürel baskı daha yoğun gerçekleşmiştir. Bunun büyük bir sebebi ekonomik ve sosyal durumlardır. Şehir hayatında baskın diller olan Rusça ve Ukraynaca'nın yoğun olarak kullanılması, Gagauzcanın konuşulmasını ve öğrenilmesini büyük ölçüde engellemiştir.

Sovyetler Birliği döneminde Ukrayna'daki Gagauzların 1991 tarihine kadar anadillerinde eğitim görmeleri mümkün değilken, Moldova'daki Gagauzlar uzun süreli olmasa da 1957 yılında kendi anadillerinde eğitim görme hakkını elde etmiştir. 1991'den sonra Gagauzcayı seçmeli ders olarak görmeye başlayan Gagauzlar, bu sefer öğretmen yetersizliği problemi ile karşı karşıya kalmıştır. Bunun üzerine bazı anadili konuşurları herhangi bir öğretmenlik sertifikasına sahip olmasalar da dili öğretmek için gönüllü olmuştur (Hünerli & Arnaut 2016: 234).

Tüm baskılara ve zorluklara rağmen Ukrayna Gagauzları, kimliklerini ve dillerini korumak amacıyla her yıl anadili festivalleri düzenleyerek değerlerini canlı tutmaya çalışmaktadır. Festivallerin yanı sıra 2007'de Gagauz dil ve kültürünü tanıtmak ve

gençlere ulaşabilmek için *Ukrayna Gagauzları Birliği* açılmıştır. Eğitimdeki gelişmeler bağlamında, 2015 yılında Ukrayna'nın Kurchu köyündeki anaokuluna giden çocuklar, okullarında anadillerini öğrenmeye başlamışlardır. Aynı köyde *Gagauz Kültür Merkezi* kurulmuştur (Hünerli & Arnaut 2016: 235).

1.1.3.2 Bulgaristan'da Yaşayan Gagauzlar

Gagauzların Besarabya'ya yaptıkları göçler 1765-1812 tarihlerini kapsayan Osmanlı-Rus Savaşları sonucunda gerçekleşmiştir (Radova 1998: 65). Bu savaşlar büyük göçlere sebebiyet vermiştir. Bu göçler sırasında yer değiştirmeyip, Bulgaristan'da kalan Gagauz halkının olduğunu belirtmiştir. Buradaki Gagauzların nüfusunun, kesin olmamakla birlikte, 2007 sayımlarına göre 5000 olduğu belirtilmiştir (Koca Sarı 2016b: 233).

Moldova ve Ukrayna'dakiler hakkında araştırmalar yapılmış olsa da siyasi sebeplerden dolayı Bulgaristan'dakiler için bu durum geçerli olmamıştır ve burada yaşayan Gagauzlar, etnik bir grup olarak görülmemiştir. Bulgarlar gibi Ortodoks olan Gagauzlar, onlarla aynı bayramları kutlamışlar, dini törenlerini aynı şekilde yerine getirmişlerdir. Bulgarların *Ulusal Uyanış*'ları ile birlikte Türkçenin prestiji azalmış ve Bulgaristan'da Türkçeye karşı olumsuz tutumlar hâkim olmaya başlamıştır (Menz 2016b: 152). Buradaki Gagauzların çoğu, Türklere ve Türkçeye olan negatif tutumlardan ötürü kendilerini Bulgar olarak tanıtmışlardır.

Bulgaristan'daki Gagauzların kendi anadillerini konuşmaları ve kullanmaları için herhangi bir kültürel etkileşimleri bulunmamaktadır. Hristo Kyuchukov (2016: 222), Bulgaristan'ın bir kenti olan Provadiya'ya yaptığı gezide, Gagauzların kendilerini Bulgar olarak tanıttığını ve Bulgarca konuştuklarını dile getirmiştir.

Bulgaristan'da Gagauzca, genç nüfus tarafından konuşulmamakta yalnızca yaşlı olarak nitelendirilen 60-80 yaş aralığındaki insanlar tarafından konuşulmaktadır. Bu durum da dilin ve kültürün kuşaktan kuşağa aktarılmasını engellemiştir. Bulgarlar ve Gagauzların ortak dini benimsemeleri ve yaşayışlarının benzer olması, bu gruplar arasında evliliklerin yapılmasını da kolaylaştırmıştır. Yapılan evliliklerde Bulgar tarafı her zaman

daha baskın olmuş ve dünyaya gelen çocuklar Bulgar dili ve kültürünü öğrenerek büyümüşlerdir.

Yeni neslin dili öğrenmemesi, o dilin devam ettirilmesinin önünde büyük bir engel teşkil etmektedir. Günümüzde bu sebepten dolayı Bulgaristan'da Gagauzca konuşuru neredeyse kalmamıştır ve dil yok olma tehlikesi ile karşı karşıyadır. Bulgaristan'da yaşayan Gagauzlar asimile olarak, kendilerini Moldova ya da Ukrayna'dakiler gibi Gagauz kimliğine ait görmekten uzak kalmışlardır.

1.2. ANADİLİ ve EDEBİYATTAKİ GELİŞMELER

Johanson (1998: 82) Türk dillerini, Güneybatı-Oğuz Türkçesi, Kuzeybatı-Kıpçak Türkçesi, Güneydoğu-Uygur Türkçesi, Kuzeydoğu-Sibirya Türkçesi, Çuvaşça- Ogur ya da Bulgar Türkçesi ve Halaçça-Argu Türkçesi olarak altı dalda sınıflandırmıştır. Gagauzca, Azerice, Türkmence ve Türkiye Türkçesi ile birlikte Oğuz grubunun batı kolunu oluşturmaktadır ve bu dillerin arasında Türkiye Türkçesine en yakın olan dildir.

Gagauzların birçok devletin hâkimiyeti altında yaşamış olmaları ve farklı uluslarla olan etkileşimleri, anadilin söz varlığında ve yapısında değişikliklere sebep olmuştur. Bizans hâkimiyeti döneminde Rumcanın etkisinde kalan Gagauzlar, daha sonra Bulgaristan'da, 18.yüzyılın ortalarına kadar Osmanlı hâkimiyetinde iken Türkçe, Arapça ve Farsçanın etkisi altında kalmıştır. Besarabya'da ise öncelikle Romanya hâkimiyetinde Romence öğrenen Gagauzlar, bu bölgede Rusya bir güç haline geldikten sonra Rusçanın etkisi altında kalmıştır (Güngör & Argunşah 2002: 60). Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra dahi Rusça, Gagauzca üzerinde baskın bir olmuş ve olmaya da devam etmektedir.

Komrat'a yapmış olduğumuz saha araştırmasında insanlarla konuşurken bayram, kurban, peygamber, cennet, cehennem gibi Arapça dini terimlerin dilde yer aldığını gözlemledik. Gagauzlar, Osmanlı hâkimiyetinde yaşadıkları dönemde kendi yazılı eserleri bulunmadığı için Karamanlıca olan ve Grek alfabesi ile yazılmış dini kitapları okumuşlardır. Bu dini terimlerin, Gagauzların diline hem birlikte yaşamış oldukları Müslüman topluluklardan hem de okumuş oldukları Karamanlıca kitaplardan geçmiş olduğu düşünülmektedir (Güngör 2010:123). Dini terimlerden bazılarını da aynı dine

mensup oldukları Bulgarlardan almışlardır. Bulgarca kelimelere akrabalık isimlerinde de rastlanılmaktadır (Güngör & Argunşah 2002: 61-62).

Gagauzca fonetik ve morfolojik olarak Anadolu Türkçesi ile benzerlik göstermektedir (Menz 2016b: 152). Ancak Gagauzların Besarabya'da Bulgar, Moldovan, Ukrayna ve Rus halkları ile birlikte yaşamaları ve bu gruplarla olan yoğun iletişimleri, doğal olarak anadilde değişmelere sebep olmuştur. Bu dönemde baskın olan Slav dillerinden yapılan kopyalamalar sonucunda Gagauzcanın haznesine birçok kelime ve yapı girmiştir. Rusçadan kopyalanan cinsiyet eki +(y)ka bunlardan biridir. Doerfer'e (1959: 270) göre, Gagauzca sözdizimi Türkçeden uzaklaşarak tamamen Slavlaşmıştır. Örneğin, Türkçe öge sıralaması olan ÖNY değişerek ÖYN şekline gelmiştir. Gerçekleşen bu değişiklikler, dilin fonolojik ve morfolojik yapısından ziyade daha çok kelime haznesinde ve sözdiziminde görülmektedir (Menz 2003: 40)

Tarihte Gagauzca için yaşanan en büyük gelişme, 1957 yılında Moldova Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nde resmi yazı dili olarak kabul edilmesidir. Bu tarihten itibaren anadilde kitapların basımına başlanmış olsa da Gagauzca hiçbir zaman yazı dili olarak, bazı basın yayın organları ve aydınlar haricinde, gerçek anlamda kullanılmamıştır (Menz,2016b: 151)

Gagauzların yazılı edebiyatının 20. yüzyıla kadar gelişmemiş olması, onların tarihinin araştırılmasını zorlaştırmasının yanı sıra dilin kullanımını da büyük ölçüde etkilemiştir. Gagauzlar yazılı eserlerle olan ilk etkileşimlerini Yunanca, Romence ve Rusça yazılmış dini metinler yoluyla, ilk Türkçe yazılmış metinlere ise Karamanlıların Grek harfleri ile yazmış oldukları dini metinler sayesinde ulaşımlardır. Böylece Karamanlılar, Türk halk edebiyatı metinlerini Gagauzlara hem sözlü hem de yazılı edebiyatla ulaştırabilmişlerdir (Dryga 2010: 100-101). ,

20.yüzyılın başlarında V. Moşkov, Gagauz halk edebiyatının ilk önemli çalışmaları yapmış ve metinleri derlemiştir. Metinlerin sonuna Türkçe-Rusça sözlük ekleyen Moşkov, ilk Gagauzca sözlüğü hazırlamıştır. Sözlüklerden ikincisi ise Mihail Çakır tarafından hazırlanmıştır. 1904 yılında Mihail Çakır İncil'i, Kiril alfabesi ile Gagauz Türkçesine çevirmiş ancak yayın yasağından dolayı 1907 yılına kadar

yayımlayamamıştır (Özkan 2017: 422-423). Gagauzca ile 1908 yılında basılmış olan ilk dini eser Zebur çeviri olan *Psaltır*'dır (Güngör&Argunşah 2002: 77).

Romanya'nın Moldova ihtilali sonrasında Mihail Çakır, Latince eserler vermeye başlamıştır. Bunlara örnek olarak *Evangelija Matfeydan*⁴ (1930), *Besarabieala Gagauzların İstorieasa*⁵ (1934) ve *Dua Chitaba Gagauzlar için*⁶ (1935) eserleri verilebilir (Chirli 2010: 72). Gagauzların dini kitapları anadillerinde okuyabilme şansına sahip olmaları, dillerini ve kültürlerini korumalarına yardımcı olmuştur. Bu eserler aynı zamanda Gagauz edebiyatının temellerini oluşturmaktadır. Çakır'ın 1938 yılında hayatını kaybetmesiyle 1957 yılına kadar yazı dilinin gelişmesi durağanlaşmıştır (Chirli 2010: 73).

Hamdullah Suphi'nin Bükreş Büyükelçisi olduğu yıllar (1931-1944) hem Gagauzlar hem de Gagauzca için çok önemlidir. O yıllarda Romanya'nın Gagauz köylerinde, Dobruca Mecidiye Meclisi'nden yeni mezun olmuş öğretmenler tarafından Türkçe dersler verilmiş aynı zamanda Gagauz gençlerinden bazıları Türkiye'ye gönderilerek eğitim görmeleri sağlanmıştır (Güngör&Argunşah 2002: 62). Hamdullah Suphi, Gagauzların kendi kültürlerini ve kimliklerini hatırlamalarına yardımcı olarak dilin korunmasına katkı sağlamıştır.

II. Dünya Savaşı'nın ardından Moldova tekrar Sovyetler Birliği'ne dâhil olunca Gagauzcaya olan ilgi artmıştır. Kendilerine ait bir alfabeyle sahip olabilmek için bazı aydınlar çalışmalara başlamış ve sonucunda 30 Temmuz 1957 tarihinde D.N Tanasoğlu ve L.A Pokrovskaya tarafından Kiril esaslı Gagauz alfabesi hazırlanmıştır. Alfabenin kabulü ile birlikte çok fazla olmasa da edebiyat alanında önemli eserler vermeye başlanmıştır. Gagauz aydınları kendi anadillerinde yazmış oldukları şiirleri ve hikâyeleri yayımlamanın yanı sıra sözlü edebiyattaki eserleri de derleyip yazılı hale getirmek için çalışmışlardır (Özkan 2017: 426).

1957 yılında çıkan bir kanunla okullarda, anadilinde eğitime izin verilmesiyle birlikte Tanasoğlu ve Baboğlu'nun hazırladıkları ders kitapları okutulmuştur. Gagauzca eğitim ilkokul 3.sınıfa kadar yapılmıştır. 4.sınıftan itibaren dersler Rusça olarak verilmiş ve

⁴ Çv. Aziz Matthew'den

⁵ Çv.Besarabyalı Gagauzların Tarihi

⁶ Çv. Gagauzlar için Dua Kitabı

Gagauzca Dili ve Edebiyatı seçmeli ders olarak işlenmiştir. Bu gelişmenin yanı sıra 1957-1960 yılları arasında çıkan *Moldova Sosyaliste* gazetesinde, haftada sadece tek bir sayfa Gagauzca ilave çıkmış, bu sayede Gagauz aydınları eserlerini gazete ekinde yayımlayabilmiştir. 1960 yılına gelindiğinde, Gagauzca ile yapılan yazılı yayınlara 10 yıl süre ile son verilmiştir. Aynı zamanda okullarda anadilinde eğitim verilmesi ve öğretilmesi yasaklanmıştır. Bu tarih Gagauzlar için yeniden bir duraklama dönemini başlatsa da az sayıda eserler verilmeye devam edilmiştir (Chirli 2010: 73).

Eğitim ve öğretimde anadilin yasaklanması durumu 23 Haziran 1988 yılında uzun uğraşlar sonucunda kaldırılmıştır. 7 ve 8. sınıflara haftada iki saat olmak üzere Gagauz Dili ve Edebiyatı dersi konulmuş daha sonraki yıllarda bu ders 5. sınıftan 11. sınıfa kadar okutulmaya başlanmıştır (Güngör & Argunşah 2002: 42)

Gagauz dili ve edebiyatı için iki önemli isim olan Arabacı ve Tanasoğlu bu dili yaşatmak ve geliştirme yolunda birçok çalışma yapmıştır. Arabacı, yer aldığı resmi faaliyetlerde Gagauz dilini ve kültürünü tanıtmaya çalışırken, Tanasoğlu dilbilgisi kitapları yazmış, Tolstoy ve Gogol gibi önemli yazarların eserlerini çevirmiştir (Özkan 2017: 427). Tanasoğlu aynı zamanda alfabenin kabulünden sonra basılan ilk kitap olan, *Bucaktan Seslar* (1959)' i yazmıştır.

1963 yılında Gagauz edebiyatının ilk profesyonel yazarı olarak bilinen Dimitri Karaçoban'ın ilk şiir kitabı olan *İlk Laf*, 1966 yılında ise ilk hikâye kitabı *Alçak Saçak Altında* yayımlanmıştır. 1964 yılında Tanasoğlu'nun ilk şiir kitabı *Çal Türküm* yayımlanmıştır. 1970 yılında Baboğlu'nun yönetiminde *Komrat* adlı Gagauz Türkçesi ile bir gazete çıkmış ancak uzun ömürlü olmamıştır. İlerleyen yıllarda (1986) *Moldova Yazarlar Birliği*'nin çıkarmış olduğu *Literatura şîi Arta*⁷ adlı gazetede Baboğlu'nun Gagauz Türkçesi ile hazırladığı bir sayfa yayımlanmaya başlamıştır. Bunun yanı sıra radyo ve televizyon yayımları yapan Baboğlu'nun Gagauzların diline katkısı çok büyüktür (Chirli 2010: 74-76).

Latin alfabesinin 1993 yılında kabul edilmesiyle birlikte *Ana Sözü* ve *Gagauz Sesi* adlı gazeteler, yeni kabul edilen alfabe ile çıkmaya başlamıştır. 1996 yılında Stephan Bulgar tarafından *Sabaa Yıldızı* adlı kültür dergisi çıkarılmaya başlanmıştır (Chirli 2010:

---

⁷ Çv. Edebiyat ve Sanat

75). Bu tarihten günümüze kadar da Gagauz yayınları artarak devam etmiştir. Moldova'da dilin ve küçük grupların haklarının korunması adına kanunlar çıkarılmıştır. Gagauzcanın korunması ve devamlılığı için yapılan bu çalışmalar sayesinde dil kaybolmayarak günümüze kadar varlığını sürdürebilmiştir

BÖLÜM 2

BİR DİLİN TEHLİKE ALTINDA OLMASI

2.1 DÜNYA ÜZERİNDE KONUŞULAN KAÇ DİL VAR?

Dünya üzerinde konuşulan birçok dil bulunmaktadır ancak bu dillerin sayısı kesin olarak bilinmemektedir. 20.yüzyılın ikinci yarısına kadar dillerin sayısı hakkında yapılan araştırmalar yeterli olmadığı için verilen rakamlar tahmine dayanmaktaydı (Crystal 2005: 15). Günümüzde ise artan dil araştırmaları sonucunda dillerin sayısı 7,111 olarak belirlenmiştir (Ethnologue). Ancak bu dillerin %40'ı tehlike altındadır ve 1000'den az konuşura sahiptir. Edwards (1994:19), verilen dil sayılarının değişken olmasının sebeplerini, *temel bilginin yetersizliği, ölü ya da canlı ayrımı, isimlendirme sorunu ve dil- diyalekt boyutu* şeklinde açıklamıştır.

Bir milyondan fazla konuşuru olan diller, yaklaşık 350 dil olarak dünya dillerinin %5'ini oluşturmaktadır ve dünya nüfusunun %94'ü bu dilleri konuşmaktadır. Geriye kalan %95 oranına giren diller ise nüfusun %6'sı tarafından konuşulmaktadır. İngilizce, Mandarince, İspanyolca, Japonca gibi büyük diller, dünya nüfusunun yarısı tarafından konuşulmaktadır. Bu dillerin arasında en fazla konuşura sahip olan dil ise Mandarinedir (Grenoble 2011: 28).

Dillerin sayısı belirlenirken dilbilimciler *karşılıklı anlaşılabilirliği* (mutually intelligibility) göz önünde bulundurmaktadır. Dil değişkeleri arasında karşılıklı anlaşılabilirlik yoksa bunlar ayrı iki dil olarak sayılırken, anlaşılabilirliğin bulunduğu durumda, bir dilin iki ayrı diyalekti olarak sınıflandırılırlar. Ancak bu sınıflandırmaların içerisine politik olayların dâhil olması, dil-diyalekt problemini karşımıza çıkararak, sayıların belirsizliğine sebep olan faktörlerden biri olmuştur. İskandinav dilleri olan İsveççe, Norveççe ve Danca konuşurları arasında karşılıklı anlaşılabilirlik olmasına rağmen bunlar ayrı diller olarak sayılmaktadırlar. Aynı durum Sırpça- Hırvatça ve Boşnakça için de geçerlidir (Crystal 2005: 22).

Sayıların belirsiz olmasına sebep olan bir diğer konu ise bazı dillerin isimlerinin bulunmayışıdır. Örneğin, İngiliz Kolumbiyası'nda yaşamakta olan *Gitksan* halkının

kendi yerel dillerini diğer dillerden ayırmak için kullandıkları bir ad bulunmamaktadır. Bunun yerine dillerine, *Sim'algaks* (gerçek ya da doğru dil) demektedirler (Nettle & Romaine 2001:57).

Dünya dilleri düzensiz bir dağılım göstermektedir. Dil çeşitliliğinin en az olduğu yer Avrupa iken çeşitliliğin %15'i Amerika'da, %31'i Afrika'da, %50'si de Asya ve Pasifikte'dir. Dillerin sayıları ile ilgili çalışmaların yeterli olmaması da belirsizliklere yol açmaktadır. Endonezya Adaları, Papua Yeni Gine, Güney Amerika ve Orta Afrika yağmur ormanları gibi yerlerde henüz keşfedilmemiş diller bulunmaktadır. Ethnologue'a göre listelenen diller arasında incelenmesi gereken 3074 dil bulunmaktadır (Crystal 2005: 17-18).

Krauss (1992:7), dünya üzerinde konuşulan dillerden 100.000'in üzerinde konuşuru olan ve güvende sayılabilecek 600 dil bulunduğunu açıklamıştır ve geride kalan dillerin çoğunun bu yüzyılın sonuna kadar yok olabileceğini belirtmiştir. Dil ile kimliğin birbiri ile bağlantılı olduğunu düşünürsek, bu durum o dilleri konuşan halkların da dilleriyle birlikte yok olması anlamına gelmektedir. Buna örnek olarak Ubih dilini verebiliriz. Bu dilin son konuşuru olan Tefik Esenç öldüğü zaman kendisi ile birlikte Ubih dili de yok olmuş diller arasına girmiştir (Nettle & Romaine 2001: 16).

Dil sürekli değişim ve gelişim içerisinde olan canlı bir olgudur. Ancak bu canlılığını tek başına sürdürmesi mümkün değildir. Eğer bir dil konuşuluyorsa ve kuşaktan kuşağa aktarılıyorsa canlılığından söz etmek mümkündür. Tehlikedeki Diller Vakfı'nın değerlendirilmesinde, dünyadaki dillerin sadece tehlike altında değil, yok olmaya da açık olduğu ayrıca dünya dillerinin yarısından fazlasının can çekiştiğinin ve bir sonraki kuşağa aktarılamadığı belirtilmiştir.⁸

2.2 DİL ÇEŞİTLİLİĞİ

Dil çeşitliliği (linguistic diversity) göçler, savaşlar, ticaret, modernleşme ve teknoloji gibi toplumların birbirleri ile olan etkileşiminin artmasına sebep olan olayların doğal sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu çeşitliliği dil aileleri, diller, diyalektler ve ağızlar oluşturmaktadır (Koca Sarı 2016b: 225).

⁸ <http://www.ogmios.org/manifesto/index.php>

Dil çeşitliliğinin ortaya çıkması bazı mitlere dayandırılmaktadır. Bunlardan biri Babil Kulesi efsanesidir. Bu efsaneye göre insanlar cennete gidebilmek için Babil Kulesini inşa ederler. Bu niyete sınırlanan Tanrı, insanları cezalandırmak için birbiriyle anlaşamayacakları birçok dil vererek, onları dünyanın başka yerlerine savurur ve kulenin inşaatı tamamlanamaz (Myers-Scotton 2006: 5). Dünyada birçok dilin ve ulusun bulunmasının altında yatan inançlardan biri bu hikâyeye dayandırılmaktadır ve dil çeşitliliği, Tanrı tarafından insanlara verilen bir 'lanet' ya da 'ceza' olarak görülmektedir.

Dil çeşitliliği insanlığın tüm tarihini ve deneyimlerini içinde barındırmaktadır. Toplumların tarih boyunca diğer gruplarla kurmuş oldukları iletişimi ve her türlü alışverişi, dilleri inceleyerek anlamak mümkündür. Eğer bir grup başka bir grubun dilinden birçok kelimeyi almışsa bu durum bize bu grupların yoğun iletişim halinde olduğunu göstermektedir.

Diller arasında tipolojik benzerliklerin bulunması, birbirlerinden kopyalama yapılmasını kolaylaştırmaktadır. Ancak iletişimde olan iki dil arasında tipolojik bir benzerlik olmasa dahi sosyal etmenlerden dolayı yapılan kopyalamalar da görülmektedir. Bu tarz kopyalamaların gerçekleşmesi için iki topluluk arasında yoğun bir ilişkinin söz konusu olması gerekmektedir. Örneğin, konuşuldukları topraklardaki baskın dillerle tipolojik benzerliğe sahip olmamalarına rağmen, yoğun baskılar sonucunda Karayca, Tacikçe ve İç Anadolu Yunancası gibi dillerde kopyalama ile birlikte değişiklikler meydana gelmiştir (Johanson 2014: 66).

Johanson'a (2014: 73-74) göre baskın dilden yapılan kopyalamalar, azınlıkta olan dilin yok olmasına direkt olarak sebebiyet vermemektedir. Dilin yapısında gerçekleşen değişiklikler, onun kuşaklar arası aktarılmasına engel teşkil etmemekte ancak dili zayıflatacağından dolayı işlevsiz hale getirebilmektedir. Dilin işlevsiz hale gelmesi prestijini de etkileyeceği için insanlar baskın olan dile geçiş yapabilmektedir. Dil değişimini tamamlandıktan sonra iki dilin karışımı, baskın dilin yeni bir ağız olarak ortaya çıkıp gelişebilmektedir.

Dillerin çeşitliliğine karşı iki farklı görüş mevcuttur. Bu görüşlerden ilkinin, *tekdilliği* savunan kişiler oluşturmaktadır. Bu düşünceye sahip olanlar, tekdilli olmanın insanları

daha çok birleştirip, geliştireceğini savunmaktadır. Aynı zamanda çevirilere ve çevirmenlere masraf yapılmayacağı için ekonomik olarak da fayda sağlanacağı düşünceindedirler. Tekdilliliği savunan insanlar genellikle büyük dillerin konuşurlarıdır. Bu kişilerde kendi dillerinin hiçbir zaman yok olmayacağı, her zaman güçlü konumda olup, bütün insanlığın o dili öğreneceği düşünce hâkimdir (Crystal 2005: 42)

Çokdilliliği savunanlar ise dil çeşitliliğini insanlığın bir hazinesi olarak görmektedir. Dil çeşitliliği ile biyolojik çeşitlilik arasında paralellik bulunmaktadır ve bu durum kültür çeşitliliğine de yansımaktadır. Örneğin, dillerdeki akrabalık terimleri kültür ile ilişkilidir. Türkçedeki gelin ve damadın aileleri arasındaki ilişki için kullanılan 'dünür' kelimesi başka dillerde bulunmayabilir. Dilin bir hazine olarak görülmesinin sebebi, kültürü aktarmada bir araç ve sembol olmasından kaynaklıdır. Kısacası kültür ve dil arasında güçlü bir bağ bulunmaktadır. Dil çeşitliliğini korumak aynı zaman da kültür çeşitliliğini korumaktır. Bir dilin yok olması, eğer ki iyi belgelendirilmemişse o dili konuşanların kültürel miraslarının da yok olması anlamına gelmektedir.

Diller konuşulduğu toplumun hem tarihini hem de entelektüel varlığını içine almaktadır (Hale 1992: 36). Sözlü ya da yazılı edebiyat eserleri dil ile var olmuştur ancak bir toplumun kültürünü tek başına dil ile aktardığını söylemek doğru değildir. O topluma ait olan el sanatları, kullandıkları araç-gereçler, heykeller ve mimari yapılar da bize kültür hakkında bilgi vermektedir. Araştırmacılardan bazıları dil ve kültürü aynı kefede görürler ancak insanlar o dili konuşmadan da kültürünü benimseyebilmektedir (Crystal 2005: 142). Böyle bir durum söz konusu olsa da bir toplumun kültürünü tamamen benimsemek, dil yeterliliği gerektirebilir. Kültürü yalnızca yapılan çeviriler yoluyla tam olarak anlamak mümkün değildir (Crystal 2005: 145). Dil hâkimiyeti ne kadar fazla ise kültür de bir o kadar kolay benimsenmektedir.

Dil çeşitliliği aynı zamanda dil ve beyin çalışmalarında da önemli bir yere sahiptir. Her dilin keline ait sesletim sistemi ve gramer kuralları vardır. Örneğin, Ubih dilinde 80 adet ünsüz bulunmaktadır. Eğer daha önce bu dilin varlığı bilinmeseydi, bir dilin bu kadar ünsüze sahip olabileceği düşünölemeyecekti (Crystal 2005: 73). Bu duruma benzer olarak Eskimoların dilinde 'kar' kelimesi için birçok karşılık bulunması dilin çevre ve kültür ile olan ilişkisini de kanıtlamaktadır. Farklı dillerin var olması ve incelenmesi,

insan beyni ve dil oluşum süreçleri ile ilgili araştırmalarda daha çok bilgiye ulaşılmasını sağlamaktadır.

2.3 DİLİN TEHLİKE ALTINDA OLMA SEBEPLERİ ve KRİTERLERİ

Dillerin sürekli değişim halinde olması iletişimin getirdiği doğal bir süreçtir ancak dilde gerçekleşen değişiklikler zamanla bir tehdit haline gelebilmektedir. Sapir (1949:1), canlı ya da ölü, sözlü ya da yazılı olsun her dil için geçerli olan bazı özellikler vardır der ve bunlardan ilkinin “düşünce ve duyguların ifade edildiği fonetik semboller sistemi” olarak açıklamıştır. Farklı dilleri konuşan halklar göç, savaş, kolonileşme vb. durumlar sebebiyle bir araya geldiği zaman iletişim kurabilmek için iki gruptan biri zorunlu olarak diğerinin dilini öğrenmektedir. İnsanlar etkileşim halinde olduğu sürece, özellikle de teknoloji çağındayken, bir dilin değişmemesi imkânsız gibidir. Ancak birçok dil bulunduğu ortamdaki baskın dillerden kopyalamalar yaparak da varlığını devam ettirebilmektedir (bk.yukarıda Karayca örneği 2.2). Dolayısıyla bir dilin tehlike altına girme durumunu tek bir nedenle açıklamak mümkün değildir.

Dillerde gerçekleşen değişimin ne boyutta olduğu önem taşımaktadır. Bazen değişim çok yoğun olmayabilir. Thomason (2008: 48), bazı Yerli Amerikan dillerinin İngilizceyle olan yoğun etkileşimlerine rağmen bundan çok fazla etkilenmediğini, dolayısıyla dillerinde kelime ve yapı bazında değişikliklerin yaşanmadığını belirtmiştir. Ancak durum böyle bile olsa, bu onların dilini tehlike altına girmekten kurtaramamıştır. Dil ölümleri, ani ve hızlı yaşanabileceği için hâlihazırda tehdit altında olan bir dilin kontrolünü gerektirmektedir.

Ekonomik, politik, sosyal ve kültürel sebeplerden ötürü bazı diller güçlü dil konumuna gelmiş ve güçsüz olan dillerin katili olmuştur. Bu gibi durumlarda azınlık tarafından konuşulan dilin yok olması, genellikle genç neslin dili kullanmaması ve çocukların güçlü konumdaki dili anadili olarak edinmesi ile başlamıştır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra özellikle azınlık olan etnik grupların konuştukları dillerde azalma görülmüştür (Austin& Sallabank 2011: 1).

Çokdilli toplumlarda yazı dili olarak kabul edilen varyant daha prestijli bir durumda olduğu için diğer varyantların geride kalmasına ve tehlike altına girmesine sebep

olabilmektedir. Bunların yanı sıra, bir bölgenin coğrafi olarak önemli bir konumda olması, onu istilalara açık bir hale getirdiği için dili tehlikeye atan durumlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, Kırım jeopolitik açıdan önemli bir yerde bulunduğu için Rusya tarafından işgal edilmiş ve sonucunda Kırım Tatarlarının birçoğu bölgeden zorunlu bir şekilde göç ettirilirken, kalan kısmı da Rusya'nın Tatarsızlaşma politikasına maruz kalmışlardır (Koca Sarı 2016a: 214). Bu durum, Kırım Tatarcasının günümüzde tehlike altında sayılmasının sebeplerinden biridir.

Tarihte yapılmış olan soykırımları da bir dilin tehlike altına girmesine hatta yok olmasına sebep olarak gösterebiliriz. *Soykırım* (genocide), bir grubu ortadan kaldırmak için o gruba karşı uygulanan fiziksel şiddet olarak tanımlanmaktadır. Bu şiddet, fizikselin yanı sıra kültürel de olmaktadır. Dil ile kültürün ilişkili olduğunu düşündüğümüz zaman, kültüre yönelik uygulanan politikaların dili de etkilediği görülmektedir. Soykırımın dil açısından durumunu Skutnabb- Kangass (2000: 312), *konusur toplumu ortadan kaldırarak dili de yok etme* (fiziksel soykırım), *dilin ölümüne göz yumulması* (dilbilimsel soykırım) ve *dilleri şive, lehçe gibi sınıflandırarak zayıflamasına sebep olma* (dili görünmez kılma) şeklinde ele almıştır.

Farklı coğrafyalara göç etmek zorunda kalan halkların yaşantısının ve kültürünün değişmesiyle asimilasyona açık bir hale gelme durumunu 'kültürel asimilasyon' kavramıyla belirtmiştik (bk.yukarıda 1.1.3). Etnik grupların, baskın toplumun diline ve kültürüne entegre olması anadili tehlike altına sokmaktadır. Bu durumda dilin tehlike altına girmesi, konuşur nüfusun sayısında bir azalma yaşanmadan, kademeli olarak gerçekleşmektedir.

Yukarıda bahsettiğimiz sebeplerin hepsi, dillerin tehlike altına girmesinde büyük rol oynamaktadır. Austin ve Sallabank (2011: 5) dillerin tehlike altında olma sebeplerini aşağıda bulunan dört durumla özetlemiştir:

- Doğal afetler, kıtlık ve hastalıklar
- Savaşlar ve soykırım
- Asimilasyon ve Ulusal birlik adına baskı
- Kültürel, politik, ekonomik baskınlık

Dillerin yok olması hakkında iki farklı görüş mevcuttur. Bazı araştırmacılar dillerin yok oluşunun *doğal* bir durum olduğunu savunarak tekdilliliğin insan ilişkilerini güçlendiren, ekonomik ve topluma barış getirecek bir gelişim olarak görmektedir (bkz yukarıda 2.2). Bu görüşü savunanlar genellikle dil ölümüne karşı *umursamaz* bir tavır sergilemektedirler. Berreby (2003) dil ölümüne, insanların kendi iradeleri ile başka dile geçmeleri sonucu gerçekleşen ve bir dilin korunmasının politik bir olay olduğu şeklinde yaklaşmaktadır.

Diğer grup ise dil kaybını, nesli tükenmekte olan bir canlı türünün yok olması ile eş değer tutmaktadır (Krauss 1992: 8). Herhangi bir canlı türünün kaybı dünya için ne kadar zarar teşkil ediyorsa, bir dilin ölmesi de aynı şekilde tehlikelidir. Canlı türlerinin neslinin tükenmesi ile dillerin yok olması arasındaki fark ölmüş olan bir dilin tekrar canlanabilme ihtimalinin bulunmasıdır.

2.3.1. Dillerin Tehlikede Olma Kriterleri

Bir dil özellikle toplumdaki çocuklar tarafından anadili olarak edinilmiyorsa tehlike altında sayılır ve yok olmakla karşı karşıyadır. Krauss (1992:4), bu dilleri *can çekişen* (moribund) diller olarak tanımlar. Dünya üzerinde bu durumda olan birçok dil bulunmaktadır. Özellikle çokdilli toplumlarda politik olarak daha güçlü ve baskın olan dil, yerel dilin yerine geçerek o dil ile birlikte kültürü de yok etmektedir. Dillerin tehlikede olma kriterlerini Krauss (2007), yaş faktörüne göre sınıflandırmıştır (bk. aşağıda Tablo 2).

Krauss'un tabloda *güvende* olarak belirlemiş olduğu *a+*, dilin çocuklar tarafından anadili olarak edinilmediğini ancak gelecekte öğrenileceğinin ön görüldüğünü belirten bir düzeydir. *Sabit* olarak belirtilen düzey, dilin çocuklar tarafından anadili olarak edinildiği dolayısıyla dilin devamlılığı sağlandığını ifade etmektedir. Bu düzeyde dilin özellikle evde kullanılıyor olması önemli bir kriterdir.

Güvende	a+	Çocuklar tarafından anadili olarak öğrenilmemekte ancak gelecekte öğrenileceği ön görülmekte	Yaş
---------	----	--	-----

Tehlikede	Sabit		a-	Çocuklardan, yaşlılara herkes tarafından konuşulur.	Her yaştan kişi tarafından konuşulur
	Gerilemekte	Dengesiz, aşınmış	A	Bazı çocuklar tarafından, bütün çocuklar tarafından bazı yerlerde konuşulur.	Bütün çocuklar ya da çocukların çoğu tarafından konuşulur
		Kesinlikle tehlikede	B	Sadece ebeveyn kuşağı ve yaşlılar tarafından konuşulur.	Dil, yetişkinler, ebeveynler ve yaşlılar tarafından konuşulmakta ancak çok az çocuk tarafından öğrenilmekte ya da hiçbir çocuk tarafından öğrenilmemektedir.
		Ciddi derecede tehlikede	C	Sadece büyük ebeveynler ve onlardan daha yaşlılar tarafından konuşulur.	40 yaşında ya da daha büyük yetişkinler tarafından konuşulmaktadır.
		Kritik durumda	D	Büyük ebeveynlerden yaşlı kuşaktan birkaç kişi tarafından konuşulur.	Konuşurlar 70 yaşında ya da daha yaşlıdır.
	Yok olmuş		E	Herhangi bir konuşuru bulunmamaktadır	Konuşur bulunmamaktadır.

Tablo 2: Krauss'a (2007) göre dillerin tehlikede olma kriterleri

Krauss (2007: 4-7), tabloda belirtilen diğer düzeylere ek olarak onları kendi içerisinde de sınıflandırılmıştır. 30 yaşında ve daha yaşlı kişiler tarafından konuşulan diller *b-*, 50 yaşında ve daha yaşlı insanlar tarafından konuşulanlar *c-*, bütün konuşurların 70 yaşında ve daha yaşlı olduğu ve 10 kişiden az konuşuru olan diller *d-* şeklinde sınıflandırılmıştır. Son olarak *e+* düzeyi kimse tarafından akıcı olarak konuşulmayan ancak dini ritüellerde ve hikâyelerde insanların hafızalarında olan diller olarak ayrılmıştır.

Unesco (2013) ise bir dilin tehlike altında sayılma kriterlerini aşağıda bulunan 9 maddede belirlemiştir. Bunlar;

1. Dilin kuşaktan kuşağa aktarılması

Unesco'nun belirttiği maddelerinin arasında en önemli olan, dilin kuşaktan kuşağa aktarılmasıdır. Aile içerisinde ebeveynler doğal yollarla çocuklarına kendi anadillerini öğretmez ve kendileri de konuşmazlarsa o dil bir sonraki nesilde hiçbir çocuk tarafından edinilmeyerek yok olmaya mahkûm olacaktır. Kısacası bir dilin asıl güvencesi çocuklardır. Daha ileriki yaşta olan çocukların ya da gençlerin konuşup, küçük çocukların edinemediği diller bile tehdit altındadır.

II. Bir dilin konuşur sayısı

Bir dilin konuşur sayısının fazlalığı ve prestiji önemli olsa da geleceğini garanti altına almamaktadır. Milyonlarca konuşuru olup tehlike altına girebilecek diller olduğu gibi, konuşuru çok daha az olup canlılığını sürdürebilen diller de bulunmaktadır. İrlanda'da konuşulan Galce dili bu duruma örnek olarak verilebilir. Galce, geçmişte öncelikli konuşulan, eğitim ve öğretimde kullanılan prestijli bir dil iken İngiliz istilasını ile birlikte daha güçlü olan İngilizcenin etkisinden kendini koruyamamış ve günümüzde ikinci dil konumuna düşmüştür. Bunun aksine İzlanda dilinin 100bin konuşuru vardır ve ortadan kalkması söz konusu değildir (Nettle & Romanie 2001: 27). Dolayısıyla bir dilin konuşur sayısı elbette ki tehlike durumunun göstergesidir ancak tek başına yeterli bilgi sağlamamaktadır.

III. Toplam nüfus içerisindeki dil konuşurların oranı

Bu oran bize dilin canlılığı hakkında bilgi vermektedir. Toplum içerisinde var olan etnik gruplar kendi anadillerini kullanmaya devam ediyorsa, o dil hala canlı ve gelişmeye açıktır. Ancak anadillerini kullanmayı bırakan grupların dilleri büyük tehlike altına girmektedir.

Toplumdaki ortalama dil nüfus yaşı da dilin canlılığını belirlemede rol oynamaktadır. Bu yaşın artması, dilin yeni nesil tarafından edinilmediğini göstermektedir. Örneğin, Kanada'da konuşulan 50 Aborjin dilinden birçoğu yok olma tehdidi altındadır. Bunu dillerin konuşurlarının yaş ortalamasıyla anlamak mümkündür. 85 yaş üstünde olan kişilerin %60'ı ana dilini kullanırken, 40-44 yaşlarında bu oran %30, 5 yaş altındaki çocuklarda ise %20 civarındadır. Dili kullanan kişilerin yaş ortalamasının artması bu dilin genç nesil tarafından çok az kullanıldığını göstermektedir (Crystal 2005: 30-31).

IV. Dilin konuşulduğu çevrenin daralması

Toplum içerisinde sayıca azınlıkta kalan küçük grupların kullandıkları dil, genellikle dezavantajlı durumdadır. Yaşadıkları toplumda kendi anadillerinden daha baskın bir dile sahip olan halklar zamanla kendi dillerini konuşmayı bırakabilmektedir.

Etnik grupların anadilleri, iletişim işlevinin yanı sıra onlar için bir bağlılık ve dayanışma sembolüdür. Dilini bu şekilde gören gruplar aralarında anadillerini konuşmaya devam etmektedirler. Ancak günlük yaşamda ya da iş hayatında genellikle baskın olan başka bir dil bulunmaktadır. Grupların sadece kendi anadillerini konuşarak iş bulmaları ve eğitim görmeleri imkânsız olduğu için zamanla dilin konuşulduğu alanlar daralmaktadır. Bu durum yeni neslin evde dahi dili kullanmaması ile sonuçlanabilmektedir.

Dilin kullanım alanlarının daralması, işlevinin giderek zayıflamasına yol açarak, yerini başka dillere bırakmasına sebebiyet vermektedir. İşlev kaybının getirdiği başka bir durum ise dilin dini törenlerdeki ayinler gibi yalnızca belirli alanlarda kullanılmasıdır (Crystal 2005: 35).

V. Yeni alanlara karşı tutum ve medya

Dilin gelişen ve değişen bir olgu olduğunu daha önce belirtmiştik. Toplumların iletişimi sonucunda yaşama şekillerinde ya da inançlarında gerçekleşen değişiklikler, konuştukları dili etkilemektedir. Örneğin İslamiyet'le birlikte Batı Afrika'da sadece Arapça değil Hausaca ve Dyulaca da ilk dil olarak yayılmıştır (Brezinger 2007: 7)

Kitle ve iletişim araçlarında da dil kullanımı önem taşımaktadır. Tehlike altında olan bir dil, genellikle prestiji düşük olan ve az sayıda insan tarafından konuşulduğu için medyada çok fazla kullanılmamaktadır. Bir dilin basın ve yayın organlarında ne kadar yer aldığına bakılarak işlevselliği hakkında yorum yapılabilmektedir.

VI. Dilin öğrenilmesi ve okuma yazma için gerekli materyaller

Bir etnik grubun yazılı edebiyatının gelişmemesi ve kendilerine ait bir alfabelerinin bulunmaması da dillerini tehlike altına sokmaktadır. Anadilde edebi eserlerin ve gramer kitaplarının bulunmaması, insanların başka dilde eserler okumalarına sebebiyet vererek, kendi anadillerinde okuma yazma oranını düşürmektedir.

VII. Devletin ve kurumların dile karşı olan tutumu ve resmi dilin kullanımı ile ilgili tutumları

Devletlerin, toplumda yaşamakta olan etnik grupların dillerine karşı olan tutumları ve politikaları dil açısından çok önemlidir. Eğer devlet yerel dilleri destekler, onların kullanılmasına kısıtlama getirmezse dilin geleceği açısından bir tehlike olmayabilir ancak bunun aksi uygulanan baskıcı politikalar dillerin yayılması ve devamı üzerinde olumsuz etkilere sebep olmaktadır.

VIII. Toplumdaki bireylerin anadiline karşı tutumları

Özellikle birden fazla dilin konuşulduğu toplumlarda her zaman diğerlerinden daha baskın olan bir dil yer almaktadır. Baskın dil, hem daha fazla kişi tarafından kullanıldığı hem de prestiji daha yüksek olduğu için günlük hayatta etnik grupların anadillerinden çok daha fazla yer kaplamaktadır.

Eğitimde, televizyonda, devlet dairelerinde ve iş yerlerinde başka bir dilin yoğun olarak kullanılması, grupların anadillerini işlevsiz hale getirmektedir. Bunun sonucunda insanlar dillerinin işe yaramadığını düşünerek, yavaş yavaş dili terk etme eğilimi göstermektedirler. Etnik grupların anadillerini tehlikeye atan en büyük sebeplerden biri, konuşurların dile karşı negatif bir tutum sergileyerek baskın dili konuşmayı tercih etmeleridir.

IX. Dil ile ilgili olan belgelerin yeterliliği

Tehdit altında veya yok olmak üzere olan bir dilin belgelenmesi çok önemlidir. Belgeleme işlemi sadece bilimsel olarak değil aynı zamanda insanlığın tarihi ve kültürü için de önemli bir yere sahiptir. Yeterli belgelenmesi yapılmamış bir dil ve o dili konuşan topluluk unutulmaya mahkûmken, belgelenmenin yapılmış olması, yok olmuş olan bir dili geri getirebilmektedir.

Açıklanan bu dokuz maddenin yanı sıra Unesco, Fishman'ın (1991) dillerin canlılığı üzerine belirttiği kuşaklararası aktarım düşüncesinden yola çıkarak dillerin durumunu, *güvende, sabit ancak zayıf, tehdit altında, şiddetli tehlikede, kritik durumda ve yok olmuş* olarak kategorilere ayırmıştır. Bu kategoriler beş düzeyde belirlenmiştir.

Güvende sayılan diller, o dilin küçükten büyüğe her konuşuru tarafından edinilen ve kuşaktan kuşağa kesintisiz aktarılan dillerdir. *Güvensiz* kategorisinde olan diller, özellikle çokdilli toplumlarda, çocuklar tarafından edinilir ancak kullandıkları alanlar evde ya da kendi arkadaşları arasında kısıtlıdır ve genelde baskın olan dil tercih edilmektedir.

Çocuklar tarafından dil artık evde anadili olarak edindirilmiyorsa o dil *kesinlikle tehlikede* sayılmaktadır. *Şiddetli derecede tehlike altında* olanlar ise büyük ya da yaşlı kuşak olarak adlandırdığımız, büyükanne ve büyükbabalar tarafından konuşulmaktadır. Bu dilin konuşuru olan ebeveynler, büyüklerinin konuştuğu dili anlamakta ancak kendi aralarında ya da çocuklarıyla bu dili konuşmamaktadır. *Kritik durumda* olan dillerin, en genç konuşurları yalnızca yaşlı kuşaktır ve onlar da dili sık kullanmamaktadırlar. Ölmüş olan bir dilin ise hiçbir konuşanı kalmamıştır (Unesco 2003: 7-9) .

Tehlikede Olma Derecesi	Düzyey	Konuşur Nüfusu
Güvende (safe)	5	Dil, çocuklardan başlamak üzere bütün yaş grupları tarafından kullanılmaktadır.
Güvensiz (unsafe)	4	Dil, bazı çocuklar tarafından bütün alanlarda kullanılırken, bütün çocuklar tarafından kısıtlı alanlarda kullanılmaktadır.
KesinlikleTehlikede (definitely endangered)	3	Dil, çoğunlukla ebeveyn ve onların daha üzeri olan kuşak tarafından konuşulmaktadır.
Şiddetli derecede tehlikede (severly endangered)	2	Dil, sadece büyük ebeveynler ve onlardan daha yaşlı olanlar tarafından kullanılmaktadır.
Kritik durumda (critically endangered)	1	Dil, büyük ebeveyn kuşağından da yaşlı olan kuşaktaki çok az kişi tarafından kullanılmaktadır.
Yok olmuş (extinct)	0	Dil,konuşuru yoktur.

Tablo 3: Unesco (2003) Brezinger vd. Madde 1 :Dilin Kuşaklar Arası Aktarım

Unesco'nun kriterlerinin dışında Ethnologue'da bir dilin tehlike altında olduğunu belirlemede şu kriterlerin olduğunu öne sürmektedir:

- Dilin konuşur nüfus sayısı
- Etnik kültürü ile dili bağdaştıran kişilerin sayısı (dili konuşsalar da konuşmasalar da)

- Nüfusun artışının istikrarı ve eğilimleri
- Kişilerin oturma ve göçmenlik durumları
- Yok olmuş diller açısından son konuşurunun ne zaman öldüğüne dair yapılan tahmin
- İkinci dil kullanımı
- Dilin başkaları tarafından ikinci dil olarak kullanımı
- Topluluk içerisinde dile karşı olan tutum
- Konuşmacıların yaş aralığı
- Dilin konuşulduğu alanlar
- Dillerin bölgede resmi olarak tanınırlığı
- Dilin aktarım durumu (çocuk okulda mı dili öğreniyor yoksa evde mi?)
- Ekonomik fırsatların eksikliği vb. dil dışı etmenler maddeleriyle belirlemiştir⁹.

Dillerin tehlike altında olma durumları bu maddelerle de sınırlanamayacak kadar karmaşık olduğu için Lewis ve Simons (2010) tarafından Unesco'nun da baz aldığı, Fishman'ın (1991) dilin kuşaklar arası aktarımı üzerine yoğunlaşmış sekiz maddelik *Kademeli Kuşaklararası Kopukluk Ölçeği (GIDS)*¹⁰ detaylandırılarak, *Genişletilmiş Kademeli Kuşaklararası Kopukluk Ölçeği (EGIDS)*¹¹ geliştirilmiştir. Fishman'a göre bir dilin aktarımı ne kadar yüksekse, tehlikede olma durumu da bir o kadar düşüktür. Aktarım durumu sadece ebeveynlerin kendi kişisel tercihleri olarak incelenmemiş aynı zamanda bu tercihlere sebep olan faktörler de ele alınmıştır.

Fishman'ın (1991: 87) hazırlamış olduğu GIDS ölçeğinde (bk. aşağıda Tablo 4), dilin devamlılığında çok bozulması üzerine durulmuştur. Bu ölçekte belirtilen düzeyin yüksek olması, dil aktarılmadığını ve bozulmanın fazla olduğunu göstermektedir. Ölçeğin 8. düzeyinde olan dillerin konuşurları sosyal hayattan uzaklaşmaya başlamış yaşlıları barındırmaktadır. Bu düzeyde dilin akıcılığı da söz konusu olmadığı için dil *bozulmuş* olarak nitelendirilmektedir.

Bozulmanın en az olduğu diller 1. düzeyde sınıflandırılmıştır. Araştırmacılar dildeki bozulmanın gerçekleştiği düzeye, 1. düzeyden aşağıya doğru inerek yaptıkları

⁹ <https://www.ethnologue.com/endangered-languages>

¹⁰ Çev. Graded Intergenerational Disruption Scale

¹¹ Çev. The Expanded Graded Intergenerational Disruption Scale

sorgulama sonucunda ulaşmaktadırlar. Fishman, azınlıkta olan dillerin çoğunun düzeyinin 6 olduğunu belirtmiştir (Lewis & Simons 2010: 6). Fishman'ın geliştirmiş olduğu bu ölçek, genel olarak dilin işlevselliği, nerelerde kullanıldığı ve konuşurların yaş durumu baz alınarak dilin aktarımı hakkında bilgi sağlamaktadır.

Düzyey	Tanım
1	Dil, eğitimde, işte, kitle iletişim araçlarında ve devlet tarafından ülke çapında kullanılmaktadır.
2	Dil, yerel ve bölgesel kitle iletişim araçlarında ve resmi işlerde kullanılmaktadır.
3	Dil yerel ve bölgesel iş hayatında topluluğa hem dâhil olanlar hem de olmayanlar tarafından kullanılmaktadır.
4	Dilde okuryazar olabilme eğitimle aktarılmaktadır.
5	Dil, yazılı olarak etkin bir şekilde toplumda kullanılmakta, sözel olarak tüm kuşak tarafından kullanılmaktadır.
6	Dil, çocuklar tarafından birinci dil olarak öğrenilmekte ve tüm kuşak tarafından sözel olarak kullanılmaktadır.
7	Çocuk sahibi olabilecek yaşta jenerasyon dili yaşlılarla konuşacak kadar bilmekte ancak çocuklarına aktarmamaktadır
8	Dilin kalan konuşurları büyük ebeveynlerden oluşmaktadır.

Tablo 4: Fishman (1991) Derecelendirilmiş Kuşaklararası Bozulma Ölçeği (GIDS) özetidir (Lewis & Simons 2009).

Fishman (1991) yukarıda yer alan ölçeğinde 6. düzeye kadar, yani *kritik derecede tehlike altında olmayan* dillerin tanımı geniş bir şekilde yer alırken, tehlikedeki diller için sadece iki düzey bulunmaktadır. Unesco (2003) 'nun hazırladığı ölçekte ise tehlikedeki dillerin tanımları fazlayken, güvende olan diller iki düzeyde incelenmiştir. Bu durumun üzerine Lewis ve Simons Fishman'ın, Unesco'nun ve Ethnologue'un belirlediği maddelerden yararlanarak, daha detaylı bir ölçek olan EGIDS'i geliştirmiştir.

Düzyey	Sınıf	Tanım	Unesco
0	Uluslararası	Dil, geniş çapta işlevleriyle uluslararası kullanılmaktadır.	Güvenli
1	Ulusal	Dil, eğitimde, işte, kitle iletişim araçlarında ve devlet işlerinde ulusal olarak kullanılmaktadır.	Güvenli

2	Bölgesel	Dil, yerel ve bölgesel kitle iletişim araçlarında ve devlet hizmetlerinde kullanılmaktadır.	Güvenli
3	Ticari	Dil, yerel ve bölgesel işler için toplum içindekiler ve dışındakiler tarafından kullanılmaktadır.	Güvenli
4	Eğitimsel	Dildeki okuryazarlık yaygın eğitim tarafından sağlanır.	Güvenli
5	Yazılı	Dil, yazılı olarak etkin bir şekilde toplumda kullanılmakta, sözel olarak tüm kuşak tarafından kullanılmaktadır.	Güvenli
6a	Etkin	Dil, çocuklar tarafından birinci dil olarak öğrenilmekte ve tüm kuşak tarafından sözel olarak kullanılmaktadır.	Güvenli
6b	Tehlikede	Dil, sözel olarak tüm kuşak tarafından konuşulmakta ancak çocuk sahibi olabilecek jenerasyondaki ebeveynlerin bazıları tarafından çocuklara aktarılmaktadır.	Zayıf (güvensiz)
7	Değiştirilmiş	Çocuk sahibi olabilecek jenerasyon kendi aralarında konuşacak kadar dili bilmektedir ancak hiç biri çocuklarına aktarmamaktadır.	Kesinlikle Tehlikede
8a	Can çekişen	Dilin kalan aktif konuşurları büyük ebeveynlerden oluşmaktadır.	Şiddetli Derecede Tehlikede
8b	Neredeyse ölmüş	Dilin son kalan konuşurları büyük ebeveynler ya da onlardan da büyük olup dili konuşma fırsatı çok az olan kişilerden oluşmaktadır.	Kritik Durumda
9	Uyuyan	Dil, etnik bir kimliğin mirası olarak hatırlanır. Sembolik olması dışında konuşur bulunmamaktadır.	Yok Olmuş
10	Yok olmuş	Kimse dil ve kimliği sembolik olarak dahi bağdaştırmamaktadır.	Yok Olmuş

Tablo 5: Lewis ve Simons (2010) tarafından GIDS'den uyarlanan EGIDS

Lewis ve Simons'ın (2010: 11) hazırladıkları bu ölçekte bulunan bazı maddeler Fishman'ın ölçeğindeki karşılık gelmektedir. Tablodaki 6a ve 6b düzeyleri Fishman'ın 6. düzeyine karşılık gelirken, 8a ve 8b de 8. düzeyine karşılık gelmektedir. EGIDS'in tüm dünya dillerine uygulanmasını sağlayacak 0,9 ve 10. düzeyleri ise yeni konseptler olarak ortaya çıkmaktadır.

2.4 DİL SEÇİMİ

Belirli sosyal ortamlarda, belirli kişiler ve konular hakkında gerçekleşen konuşmalarda katılımcılar *dil seçimine* (language choice) başvurmaktadır. Dil seçimi, bir dilden başka bir dile gerçekleşeceği gibi günlük dilden, resmi dile geçiş şeklinde de yapılabilmektedir (Holmes 2013: 20-22). Bir dilden başka dile yapılan seçimler genellikle çokdilli toplumlarda karşımıza çıkmaktadır.

Çokdilli ya da ikidilli toplumlarda her zaman daha prestijli olan bir dil bulunmaktadır ve bu dil genellikle toplumun resmi dilidir. Resmi diller, devlet tarafından resmi yazışmalarda ve toplantılarda kullanılmaktadır. Toplumda yer alan etnik grupların da kendilerine ait dilleri bulunmaktadır. Resmi dillerin yanı sıra konuşulan, standartlaşmamış olan bu diller, *etnik ya da yerel dil* (vernacular language) olarak adlandırılmaktadır ve genellikle onu konuşan gruplar için *birliğin ve dayanışmanın* sembolü olarak görülmektedir (Holmes 2013: 77).

Theodorson (1969:135) etnik grupları, toplum içerisinde aynı kültürü ve kimliği paylaşan alt gruplar olarak tanımlamıştır. Etnik grup üyeleri toplumun geri kalanından farklı geleneklere ve inançlara sahiptir. Etnik kimlik tanımı *objektif* ve *subjektif* olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. *Objektif bakış açısına* göre etnik köken, içerisinde dil, din, ırk gibi kavramları barındıran, insanlara verilen değişmez tarihi bir mirastır. Bu tanımda etnik köken kişilerin kendi istekleri dışında bir kültüre dâhil olmalarını açıklamaktadır. *Subjektif* bakış açısına göre ise etnik grup üyeleri kendilerinin ortak bir soydan geldiklerini düşünmektedir ve ona göre tanımlamaktadır (Edward 1985: 8) . Bu gruplar kimliklerini dilleri ile eş değer tutmaktadırlar. İşlev açısından, etnik dillerin kullanım alanı kısıtlı olduğu için insanları bir arada tutması dışında işlevselliğinden çok fazla bahsetmek mümkün değildir.

Bir dilin kullanım alanının fazla olması ve işlevselliği birbirine paraleldir. İşlevsel olarak zayıf olan dil ve baskın dil arasında insanlar, buldukları ortama ve konuştukları kişiye göre *dil seçimine* başvurmaktadır. Anadilde kullanım alanının kısıtlı olması ve dil seçiminin tek bir dil üzerine yoğunlaştığı durumlarda, zamanla diğer *dile geçiş* (language shift) yaşanmaktadır (bk.aşağıda 2.6). Bu durum da tercih edilmeyen dili tehlike altına sokmaktadır.

Çokdilli toplumlar genellikle anadillerini, aileleri ile birlikteyken, ev ya da arkadaş ortamında kendi kimliklerinden olan kişilerle iletişim kurarken kullanmaktadırlar. Bazı gruplar ikiden fazla dil kullanmaktadır ve bu gruplar *çokdilli* (multilingual) olarak adlandırılırlar. Çokdilli toplumlarda insanların arkadaşlarıyla, aileleri ile ya da iş yerinde konuştukları diller birbirinden farklı olabilmektedir. Bu şekilde yaşayan insanlar konuşulan yere ve kişilere göre dil seçimine başvururlar. Örneğin, bir kişi iş görüşmesinde standart dili kullanılırken, sokakta kendi kimliğinden birini gördüğünde anadilde iletişim kurabilmektedir.

Dil seçimi konuşulan konu, iletişim kurulan kişi, konunun amacı ve yer gibi durumlara göre yapılmaktadır (Holmes 2013: 9). İletişim sırasında farklı dil kullanımının sıklığı ve hangi dile doğru yapıldığı etnik dil açısından çok büyük önem taşımaktadır. Eğer çokdilli bir toplumda baskın olan dile yapılan seçim sıklıkla yapılıyorsa bu etnik grupların anadillerini gelecekte tehlikeye düşürebilmektedir.

Özellikle genç kuşaktaki insanların daha çekici ya da prestijli gördükleri için baskın dile yönelik yaptıkları seçimler, kendilerinden sonra gelen nesillerin baskın olan dilde tek dilli olmalarına sebebiyet verebilmektedir. Ancak toplum içerisinde dile ve kültüre olan bağlılık yüksekse, etnik gruplar kendi anadilleriyle birlikte çokdilli olmaya devam edebilmektedir. Bu duruma günümüzde ciddi derecede tehlikede olan Karayca örneğini verebiliriz. Şu an her ne kadar yok olmakla karşı karşıya olsa da Karayca 600 yıl boyunca çokdilli bir toplum içerisinde varlığını sürdürebilmiştir (Johanson & Csató 2016: 192)

2.5 DİLİN İŞLEVSELLİĞİ

İki ya da daha çok dil konuşan toplumlarda yaşayan etnik grupların dilinin işlevsellik açısından durumu çok önemlidir. Peki, nedir bu işlevsellik? Eğer bir toplumda konuşulan dilin kullanım alanı fazla ise yani eğitimde, televizyonda ve radyoda duyulan, sosyal ortamda ve resmi yazışmalarda kullanılan dil statüsünde ise, o dilin işlevselliğinden bahsetmek mümkündür. Dillerin kullanım alanı ne kadar daralırse işlevselliği de buna paralel olarak azalmaktadır.

Etnik grupların dili genellikle işlevsel olarak zayıf olarak nitelendirilmektedir. Bu grupların üyeleri de toplumda iyi bir yere sahip olabilmek için daha çok kullanılan ve prestijli olan dili öğrenmeyi tercih etmektedirler. Ancak etnik dilleri konuşmanın da faydaları vardır. Etnik grup üyeleri için anadilleri kendi aralarında bir dayanışma sembolü olabilmektedir ve dil, grubun bir arada kalmasına yardımcı olmaktadır. İnsanlar genellikle dedikodu yaptıkları zaman ya da diğer grupların konuşmalarını duymalarını istemedikleri zaman, kendi anadillerinde iletişim kurmaktadır. Bunun yanı sıra tarihte savaş sırasında da insanlar etnik dilleri bir kod olarak kullanmışlardır. Ancak yine de bu dillerin kullanım alanları birçok toplumda kısıtlıdır (Austin & Sallabank 2011: 11).

Etnik gruplar kendi üyeleriyle aralarında anadillerini kullanırken bunun haricinde dilin işe yaramadığını yani işlevsel olmadığını düşünerek, dillerini kullanmayabilmektedir. Buna örnek olarak İngiltere’de göçmen bir ailenin kızı olarak yaşamakta olan Maniben’in dil geçiş süreci verilebilir. Maniben, evde ailesi ile iletişim kurarken etnik dili olan Guceratçayı konuşmaktadır. İş yerinde de kendi kimliğinden olan insanlarla çalıştığı için etnik dilini kullanmaya devam etmektedir ancak yüksek bir pozisyonda görevlendirildikten sonra İngilizceyi daha fazla kullanmasıyla etnik dili geri planda kalır. Maniben’in yaşadığı bu dil değişimini 10 yıl kadar bir süre içerisinde gerçekleştirmiştir (Holmes 2013: 53). Bu örnekte de görüldüğü üzere toplumdaki baskın dil, etnik dilden daha işlevsel olarak kullanıldığı için anadilin kullanım alanlarını kısıtlamakta ve geride kalmasına sebep olmaktadır. Bir süre sonra etnik diller gruplar için yalnızca bir sembol olarak kalabilmektedir.

Fishman (1987: 8-13) dillerin sadece sanat, eğlence ve kültürel alanlarda kullanılmasını *dilin folklorlaşması* (folklorization) şeklinde adlandırırken, bazı araştırmacılar bu durumu *dilin yoksunlaşması* şeklinde betimlemiştir (Crystal 2005: 103). Bu terimler dillerin eğitim, medya ve devlet kurumları gibi önemli alanlarda kullanılmadığını açıklamaktadır. Dilin işlevinin zayıf olması, konuşurlarının yavaş yavaş daha işlevsel olarak gördükleri dili kullanmalarına hatta çocuklarına da bu dili öğretmelerine yol açmaktadır. Zaman içerisinde de bu durum dil değişiminin yaşanmasıyla sonuçlanabilmektedir.

2.6 DİL DEĞİŞTİRİMİ

Dil değiştirimini (language shift), kısaca grupların kendi anadilini öğrenmeyi ve kullanmayı bırakarak, baskın dili kullanmaya başlaması şeklinde tanımlayabiliriz. Bu durumun gerçekleşmesinde kişilerin tutumu, dilin prestiji, ekonomik ve sosyal koşullar gibi pek çok etken vardır. Toplum içerisindeki azınlık grupların nüfusu ve başka gruplarla yapılan evlilikler de dil değiştirimini etkileyen durumlardandır.

Dünyada global diyebileceğimiz çok fazla kişi tarafından konuşulan diller, diğer diller üzerinde baskı oluşturmaktadır. Bu dillerin konuşurları dünya nüfusunun %90'ını kapsarken, kalan kısımda küçük dillerin konuşurları yer almaktadır (Nettle & Romanie 2001: 167). Dili konuşan toplumun ekonomik gücünün yüksek olması buna paralel olarak dilin prestijini de artırmaktadır. Prestiji yüksek olan bir dilin konuşulduğu toplumda yaşamak zorunda olan etnik grup üyeleri, kendi dillerini korumak ve yaşam standartlarını yükseltmek arasında bir seçim yapmak zorunda kalmaktadırlar. Örneğin, Amerika'da yaşayan İspanyollar toplum içerisinde geliri daha düşük olan kişiler olarak görüldükleri için aileler çocuklarına anadillerini öğretmek yerine İngilizce öğretmeyi tercih etmektedirler (Alagözlü 2016: 124).

Günümüzde *lingua franca* dediğimiz yani anadilleri birbirinden farklı olan, her ulustan insanın birbiri ile anlaşabilmesi için kullandıkları dil İngilizcedir. İnsanlar ticaret için ya da herhangi bir dış ülkeyle bağlantıya geçecekleri zaman kendi dillerini değil İngilizceyi kullanmaktadırlar. Ancak dil değiştirimini düşündüğümüzde daha kalıcı bir durumdan bahsetmiş oluruz.

Dil değiştirimine karşı olan tutum etnik gruplar arasında farklılaşmaktadır. Bazı gruplar dil değiştirimine sosyal ve ekonomik kaygılarından dolayı müdahale edilmesi gereken bir durum olarak yaklaşmamaktadır. Bu durumu aynı etnik gruba mensup olan ancak farklı coğrafyalarda yaşamak zorunda kalmış gruplarda görebiliriz. Gagauzlardan örnek verecek olursak, Bulgaristan'da yaşamakta olanlar ile diğer coğrafyalarda yaşayanlar arasında dil değiştirimi anlamında farklılar mevcuttur. Bulgaristan'da dil değiştirimi çok daha yoğun olduğu için günümüzde dil yok olma tehdidi altındadır.

Dil değiştirimi, *zorla* ya da *gönüllü* olmak üzere iki şekilde gerçekleşmektedir (Nettle & Romaine 2001: 152). Toplumda azınlık olarak yaşamakta olan grupların dili üzerinde, sayıca daha fazla olan, sosyal ve ekonomik gücü elinde bulunduran grubun baskısı olabilmektedir. Bu baskı direkt dile karşı gerçekleşmeyebilir ancak yerel halkın kendi dilleriyle ulaşabilecekleri fırsatlar kısıtlanarak, anadilleri işlevsiz hale gelebilmektedir. Ekonomik ve sosyal anlamda grupların anadili bir güce sahip olmadığı zaman da grup üyeleri tarafından baskın kültürün diline karşı *zorunlu* bir geçiş gerçekleşebilmektedir (2001: 153).

Savaşlar sonucunda gerçekleşen siyasi, ekonomik ve sosyal değişiklikler de *zorunlu* geçişe sebep olmaktadır. Örneğin, I. Dünya Savaşı öncesinde Macaristan'ın bir parçası olan Oberwart'ta, insanlar kendi aralarında yoğun olarak Macarca konuşmaktaydı ve Almanca yalnızca köyün dışından gelen bir yabancıya karşı kullanılan dildi. Savaşın sonucunda Oberwart Almanya'ya dâhil olunca, Almanca bölgenin resmi dili ilan edildi. Almancanın resmi dil haline gelmesi, onun aynı zamanda ekonomide, ticaretle ve iş kaynaklarında kullanılan dil konumuna gelmesine sebep oldu. Bunun sonucunda Oberwart'ta zamanla Almancaya doğru bir dil değiştirimi yaşanırken, Macarca sadece ibadetlerde ya da kilise ayinlerinde kullanılan bir dil haline gelerek, işlevsiz olarak görölmeye başlandı (Holmes 2013: 55).

Gönüllü yapılan dil değiştirimi ise insanların kendi dillerini işe yarar bulmadıklarında, onlara bir fayda getirmediğini düşünerek yaptıkları geçişini kapsamaktadır. Bu geçiş *aşağıdan yukarı* veya *yukarıdan aşağı* şeklinde gerçekleşmektedir (Nettle & Romaine 2001:154). *Aşağıdan yukarı* yapılan geçişte dil, günlük hayatta işlevini kaybetmiş yalnızca dini törenlerde ya da okullarda kullanılma durumundadır. Buna örnek olarak İbranice verilebilir. Tekrar canlandırılmadan önce İbranice yalnızca din dili olarak kullanılmaktaydı ve insanların günlük hayatta kullandıkları ve öğrendikleri bir dil değildi. *Yukarıdan aşağı* şeklinde gerçekleşen dil değiştiriminde ise dilin kullanımı, önce resmi kurumlarda, medya ve ticaretle daha sonra ev ortamında ya da arkadaşlar arasında sınırlanmaktadır (Nettle & Romaine 2001: 155-156).

Dil değiştiriminde her ne kadar gönüllü olma durumundan bahsedilse de insanlar buldukları sosyal çevreye uyumlu bir şekilde ve belli standartlar çerçevesinde yaşamak istedikleri için onlara bu fırsatı sunan dile geçiş yapmaktadırlar. Özellikle

çokdilliliğin yaygın olduğu toplumlarda insanlar, toplumda yer edinebilmek ve belli bir yaşam kalitesine sahip olabilmek için baskın dili öğrenmektedirler. Baskın dili konuşan topluluk, ekonomik güce sahip olduğu gibi siyasi gücü de elinde barındırmaktadır. Küçük gruplar onlara kıyasla eğitim seviyesi daha düşük, çok varlıklı olmayan ve daha izole bir hayat yaşayan insanları içinde barındırmaktadır. Bu durum değerlendirildiğinde dil değiştiriminin yaşanmasındaki en büyük sebep, prestij ve sosyoekonomik güce sahip olma isteği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Greene (1981:5) çalışmasında çevrebilimcilerin insanlara, 'doğal güzelliğin gelişmeye engel olma durumu' sorduklarında 'manzarayı yiyemezsin' şeklinde yanıtlar aldıklarını belirtmiştir. Aslında bu cevap, dili tehlikede olan etnik grupların anadillerine karşı olan bakış açısı ile aynıdır. İnsanların en birincil ihtiyacı olan korunma ve barınma için kullandıkları dilin bir faydası olmadığında, baskın olan dile geçiş yapmaktan başka çareleri kalmamaktadır.

Düşük prestijli olan bir dil, onu konuşan toplumun sosyal ve ekonomik statüsünü yansıttığı için insanlar kendilerine daha iyi fırsatlar sunan dilleri öğrenmeyi ve konuşmayı tercih edebilmektedir. Örneğin, Yidiş dili önceden Aşkenaz Yahudileri için ortak bir dildi aynı şekilde Ladino dili de Sefarad Yahudileri için ortak konuşulan bir dildi. İbranice'nin tekrar canlanması ve statüsünün yükselmesi ile birlikte Yidiş ve Ladino dilleri gereksiz olarak görülmeye başlandı. Bu örnekteki gibi insanların *faydacı* bir yaklaşımla daha prestijli olan dili konuşmayı tercih etmeleri, dil değiştiriminin en yaygın sebeplerindendir. Ancak dil değiştiriminin gerçekleşmesi, kişilerin kimliğini devam ettirmeyeceği anlamına gelmemekte aksine dil, grubun bir sembolü olarak görülerek daha olumlu bir tutum sergilenebilmektedir. Örnekte bahsedilen Ladino dili konuşurları, her ne kadar dili kullanmayı bırakmış olsalar da kimliklerinin bu dil ile olan bağlılığını devam ettirmiştir (Edwards 1985: 51).

Yukarıda dil değiştirimi sebepleri arasında göstermiş olduğumuz farklı etnik gruplarla yapılan evliliklerde, genellikle hangi grubun dili baskın ise ona doğru gerçekleşen bir geçiş söz konusu olmaktadır. Özellikle iki topluluğun kültürel ya da dini olarak paylaştıkları ortak bir durum varsa evlilikler daha kolay gerçekleşmektedir. Örneğin, Gagauzlar ve Bulgarlar aynı dine mensup oldukları ve benzer adetlere sahip oldukları için iki grup arasında evlilikler yapılmış ve bu evliliklerde baskın olan dil Bulgarca olduğu için doğan çocuklar, Bulgarca öğrenerek büyümüşlerdir. Günümüzde

Bulgaristan'da Gagauzcanın ciddi derecede tehlikede altında olmasının bir sebebi yapılmış olan bu evliliklerdir.

Dil değiştirimine sebep olan bir başka durum ise modernleşme ve şehirleşmedir. Kırsalda yaşayan ve daha izole bir hayat süren etnik grupların anadili konuşma ve devam ettirme durumları, şehirdekilere kıyasla daha fazladır. Hatta bu gruplardaki üyeler baskın dili öğrenmeden de hayatlarını devam ettirebilmektedir. şehirde yaşayan grup üyeleri diğer gruplarla sürekli iletişim ve alışveriş halinde oldukları için anadili kullanımının baskın dile kayması kaçınılmaz hale gelmektedir.

Dil değiştirmisi çokdilli toplumların yanı sıra, Maniben örneğinde (bk.yukarıda 2.5) olduğu gibi, *göçmen* (migrant) toplumlarda da yoğun olarak görölmektedir (Holmes 2013: 53). İnsanların farklı coğrafyalara yerleşmesi ve yeni çevre edinmesi hem kültürel hem de dilsel değişiklikleri beraberinde getirmektedir. Bu değişikliklerin yoğun olduğu durumlarda kişilerin dil ve kimlik bilinci zayıflayabilmekte ve asimile olmaya açık bir hale gelmektedirler.

İngilizce gibi çok fazla konuşura sahip olan dillerin konuşulduğu ölkelere göç eden insanlar, asimilasyon politikalarına maruz kalarak dil değiştirmisi yapabilmektedir. Örneğin, geçmişte Amerika'ya göç eden insanların beyinleri kendi dillerinin ve kültürlerinin Amerikalılardan daha aşağıda olduğu düşüncesi ile yıkatılmış ancak durum insanların kendi isteğiyle diğer dile geçiş yapıyormuş gibi göröldüğü için asimilasyon şeklinde algılanmamıştır (Nettle & Romaine 2001: 47).

İngilizcenin resmi dil olduğu bir ölkelyi düşünürsek, göçmen ailelerin çocukları daha okula başlamadan televizyonda, parkta ya da markette bu dile maruz kalmaktadır. Okula başladıktan sonra eğitim dili İngilizce olduğu için çocuklar iletişimi kurarken kendi anadili yerine İngilizceyi kullanmaya başlamaktadır. Örneğin, İngiltere'de yaşayan birçok Güney Asyalı çocuğun ailelerine öğretmenleri tarafından, evde kendi anadillerini konuşmamaları, bunun onların İngilizce öğrenmelerini zorlaştıracadı söylenerek çocukların kendi dillerini konuşmaları engellenmiştir (Nettle & Romaine 2001: 48). Bu gibi sebeplerden dolayı okulda öğretmenleri ve arkadaşlarıyla İngilizce konuşan çocuk, eve geldiğinde kendi yaşıtında kardeşi varsa onunla da İngilizce konuşmaya

başlamaktadır. Eğer ebeveynler çalışıyorsa onlar da İngilizce konuşmak zorunda oldukları için aile içerisinde konuşulan dil İngilizceye doğru kayabilmektedir.

Kişilerin toplumda konuşulan baskın dili, anadillerinin yanında konuşmaya devam etmesi söz konusu olabilir ancak anadile karşı olan tutumları bu gibi durumlarda çok önemlidir. Göçmen aileler çocuklarının gelecekleri için genellikle baskın olan dili öğrenmelerini istemektedir ancak anadilini yaşatmak için özel çaba gösteren aileler de bulunmaktadır.

İnsanların anadillerini konuşmayı bıraktığında da kültürlerini devam ettirebildiklerinden bahsetmiştik. Ancak anadili konuşmaya devam edenler ve bırakanlar kıyaslandıkları zaman yaşam şekillerinin farklılaştığı görülecektir. Örneğin, İbranice bilmeyen Yahudiler kendilerini 'Yahudi' olarak adlandırmaya devam etmişlerdir. Dillerinin kaybı, kimlik kaybına sebebiyet vermemiştir ancak İbranice bilen ve konuşan Yahudilere göre yaşam tarzlarında ve ibadet şekillerinde farklılaşmalar yaşanmıştır (Fishman 1991: 16). Tarihe baktığımız zaman aslında dil değiştirmeye uğramamış bir toplum bulmak güçtür. Dil geçişleri, kimliği ya da kültürü tamamen yok etmeyebilir ancak derin bir değişime sebep olarak yok olma yolunu açmış olur.

2.7 DİL YİTİMİ ve DİL ÖLÜMÜ

Dil yitimi ile dil ölümünü birbirinden farklı iki kavramdır. *Dil yitimi* (language loss), kişilerin anadillerini konuşmayı bırakıp, baskın dile yaptıkları dil değiştirmenin sonucu olarak gerçekleşen durumu anlatan bir kavramdır. *Dil ölümü* (language death) ise dilin son konuşurunun ölmesi yani o dili konuşan kimsenin kalmadığı durumu açıklamaktadır (Holmes 2013: 59). Ancak bir dilin son konuşurunun belirlenmesi kolay değildir. Özellikle ölmekte olan bir dilin konuşurları farklı coğrafyalarda yaşıyorsa ölüm durumunu kesinleştirmek güçleşmektedir.

Dil değiştirmesi, öncelikle bireysel olarak dil yitimine sebep olurken daha sonra dil ölümünün gerçekleşmesine zemin hazırlamaktadır. Dil yitimine örnek olarak, Avusturalya'nın yerel dillerinden bir dili olan Dyirbal konuşuru Annie'nin durumunu verebiliriz. Annie, Dyirbal dilinde okuyabileceği materyaller ve dili kullanacağı bir ortam

olmadığı için günlük hayatta İngilizce konuşmaktadır. Yerel diline çok fazla maruz kalmayan Annie,

Dyirbal dilini yalnızca anneannesi ile konuşurken kullanmaktadır ve dil yeterliliği çok düşüktür. Bu dili konuşurken İngilizceden çok fazla kelime alıntısı yapmakta ve cümle yapısını da düzgün kuramamaktadır (Holmes 2013: 60). Annie'nin yaşadığı bu durum bireysel bir dil yitimi örneğidir. Toplumun bireylerinde yaşanan dil yitimi genişlediği zaman dil ölümüne sebebiyet vermektedir.

Dilbilimciler tehlikedeki dillerin yok olması konusunda genellikle *dillerin öldürülmesi* ya da *dillerin intiharı* şeklinde terimler kullanmaktadır. Dillerin öldürüldüğünü savunan dil bilimciler için *katil* bir dil bulunmaktadır. Bu görüşteki kişiler, İrlanda dilinin İngilizce tarafından öldürüldüğünü savunmaktadırlar (Edwards 1985: 51). Bunun yanı sıra dillerin intihar ettiğini savunan taraf da dil ölümünün *doğal* bir süreç olduğunu savunanlar gibi, dilin kendi konuşurlarının yaptığı seçimlerden dolayı yok olduğu düşüncesindedirler (Edwards 1985: 52).

Leonard (2008: 23), bilinmeyen yani yok olmuş, ancak belgelendirilmesi iyi bir şekilde yapılmış olan ve bir grubun mirasının parçası olarak görülen dilleri *uyuyan diller* (sleeping languages) olarak sınıflandırmaktadır. Bu sınıflandırmayı, dillerin dokümantasyonları sayesinde tekrar canlanma ihtimalinin olma düşüncesine dayandırmaktadır. Leonard, tarihte İbranice dışında tekrar canlandırılan başka bir dilin Miami-İllinois dili olduğunu belirtmiştir. Amerika'da konuşulan ve Algonkin dil ailesinden olan bu dil, 1960'larda son konuşurunun ölmesiyle 30 yıl boyunca uyuyan bir dil olarak kalmıştır. 1990'da dili canlandırmak için öğretmen yetiştirme seminerleri yapılmış ve dil ile ilgili ders kitapları yayımlanmıştır. Canlandırma uğraşlarından 10 yıl sonra 15 kişi iyi bir şekilde dili konuşur hale gelmiş ve bazı ailelerin çocukları bu dili duyarak büyümüşlerdir (Leonard 2008: 24-26). Bu gibi dillerin canlanma örneklerinden dokümantasyon çalışmalarının dillerin geleceği için ne kadar önemli olduğunu anlamaktayız.

2.7.1 Dil Ölümünün Sebepleri

Dillerin ölümünü tek bir sebebe bağlamak mümkün değildir ancak bir dilin geleceği direkt olarak onu konuşan topluma bağlıdır. Dünyada yerli halkın yaşam alanlarının

zarar görmesi ve geçim kaynaklarının başka güçler tarafından kontrol edilmesi, onların en temel ihtiyaçlarına sahip olmalarını zorlaştırdıkları gibi dil ölümlerine de sebebiyet vermektedir. Dil ölümleri *hızlı* gerçekleşebilirken, sürece yayılarak *yavaş ve kademeli* bir şekilde de gerçekleşebilmektedir (Tsunoda 2005: 44).

2.7.1.1 Hızlı gerçekleşen dil ölümü

Hızlı gerçekleşen dil ölümleri, genellikle dili konuşan toplumun salgın hastalıklar, soykırımlar, kıtlık, kuraklık, deprem gibi felaketler yüzünden yok olmasından kaynaklanır. Örneğin, 14.yüzyılda veba salgını yüzünden 25 milyon kişi hayatını kaybetmiştir. Yine Papua Yeni Gine’de yaşanan şiddetli deprem sonrasında 2200 kişi hayatını kaybetmiş ve bu kayıpların arasında birbirinden farklı dilleri konuşan insanların olduğu belirtilmiştir (Crystal 2005: 90-92). Bu şekilde yaşanan ölümler konuşurları ile birlikte dillerin de yok olmasına sebep olmuştur.

Dillerin tehlike altına girme sebeplerinde soykırım kavramından bahsetmiştik (bk.yukarıda 2.3). İnsanlar can tehlikesi yüzünden anadillerini kullanmaktan vazgeçmek zorunda kalabilmektedir. Bu durumun bir örneği, 1932 yılında El Salvador’da çıkan köylü ayaklanmasından sonra askerlerin fiziksel olarak yerli gibi görünen herkesi katletmesidir. Ülkede yerli kalmamasına rağmen insanlar yerli gibi görüneceklerini düşünerek kendi anadillerini konuşmayı bırakmışlardır (Natalie & Romaine 2001: 22). Bu durum hem nüfusun hem de dillerin yok olmasına sebep olduğu için fiziksel ve dilsel soykırıma bir örnektir. Ancak dil ölümleri genellikle nüfus yok olmadan gerçekleşmektedir.

2.7.1.2 Kademeli gerçekleşen dil ölümü

Konuşuru hayattayken gerçekleşen dil ölümü, daha yavaş ve kademeli olarak ilerlemektedir. Bu tarzdaki dil ölümlerinin sebebi, konuşurların sosyo-ekonomik sebeplerden ya da asimilasyon politikalarından dolayı dil değişimini yapmalarından kaynaklanır. Azınlıkta olan grupların, baskın toplumun kültürünü ve davranışlarını benimsemeye başlaması *asimilasyona* sebebiyet vermektedir. Bu asimilasyon sürecinde, baskın kültürün dili de zamanla azınlık gruplar tarafından anadili gibi

kullanılmaya başlanır. Özellikle birden fazla dilin konuşulduğu toplumlarda yaşanan bu durum, anadilin geri planda kalmasına ve kullanılmamasına sebep olmaktadır.

Toplumda sosyal ve ekonomik güç ile bağdaştırılan baskın dil, etnik grupların anadilinin zayıflamasına sebep olarak, dilin konuşulmamasını hatta bir sonraki genç nesil tarafından edinilmemesine sebep olabilmektedir. Genç nesil ve çocuklar tarafından edinilmeyen dil ise sonraki kuşaklara aktarılamayacağından dolayı yok olmakla karşı karşıya kalacaktır.

Bazı araştırmacılar, dil ölümünün konuşurların kendi seçimleri doğrultusunda gerçekleştiğini savunarak, konuya karşı tepkisiz kalmayı tercih etmişlerdir. Ancak insanların kendi dillerini terk etme durumları bazı koşullarda her ne kadar gönüllü yapılan bir seçimmiş gibi görünse de gerçekte yerel dilin, baskın dilin varlığından dolayı işlevsiz konuma gelmesi sonucunda gerçekleşmektedir. İnsanların kendilerine daha geniş bir dünya sunan, hayat kalitelerini artıracak ve geleceklerini garanti altına alacak bir dili kullanmayı tercih etmeleri normaldir. Bu süreç eğer sağlıklı gerçekleşirse çokdilliliği beraberinde getirebilmektedir. Sürecin sağlıklı olma durumu ise tamamen yerel halkın dile karşı tutumu ile ilgilidir. Burada dil ölümü ile ilgili yine çok önemli bir konu olan *tutum* faktörü karşımıza çıkmaktadır.

2.7.1.3 İnsanların dile karşı tutumu

Etnik grupların toplum içerisindeki statüleri ve ekonomik durumları, anadillerine karşı *pozitif, negatif ya da umursamaz* bir tutum sergilemelerine sebep olmaktadır (Tsunoda 2005: 59). Hiçbir halk ortada bir sebep ya da baskı ortamı yokken diline karşı negatif bir tutum sergilemez. Baskın kültürdeki toplumun azınlık halka karşı takınmış oldukları aşağılayıcı tavırlar, bu gruptaki insanların kendi dillerini kullanmayı bırakmalarına hatta dillerinden utanmalarına sebebiyet verebilmektedir. 19.yüzyılda Galler'de okulda Galce konuşan öğrencinin boynuna 'Gal tahtası' adı verilen bir tahta asılması ya da bazı yerlerde yerel dil konuşulursa, konuşan kişinin ağzının sabun ile yıkılması gibi durumlar bu konuya örnek olarak verilebilir (Crystal 2001: 105-106). Toplum tarafından etnik gruplara karşı baskıcı tutumlar sergilenmesi, insanların kendi dillerini konuşmaktan korkmalarına ve negatif bir tutum içerisinde olmalarına yol açabilmektedir

Bir etnik grubun nüfusu ne kadar kalabalık olursa olsun, gruptaki ebeveynler anadile karşı takındıkları negatif tutumlar sonucunda o dili çocuklarına edindirmiyorlarsa, dilin geleceği için sayının fazlalığı bir anlam ifade etmemektedir. Normalde ebeveynler çocuklarına hem onlarla konuşarak hem de anadilde eğitim almalarını sağlayarak dili aktarmaktadır (Skutnabb-Kangas 2000: 266). Ancak aileler anadilin öğrenilmesine yönelik tercihler yapmıyorsa, dilin gelecekte tehlike altına girmesi kaçınılmaz olacaktır. Etnik grupların dillerinin yok olmaması için ilk şart, o dilin aile içerisinde çocuklar tarafından ediniyor olmasıdır. Bu da dile karşı sergilenen pozitif bir tutum sayesinde gerçekleşebilmektedir.

Fishman (1964: 40) grupların dil tutumlarını, *dilsel bağlılık* (language loyalty), *saf dil* (language purism), *dilsel iyimserlik* (language optimism) ve *kayıtsızlık* (language negligence) kavramları ile belirtmiştir.

Etnik grupların anadili, işlevsiz bir durumda olsa dahi grup üyeleri için birlik ve beraberlik sembolü olarak görülmeye devam ediyorsa, o dilin tehlike altına girme durumu zayıflamaktadır. Bu şekilde görülen diller, aile içerisinde, arkadaş ortamlarında ve kültürel faaliyetlerde kullanılmaya devam etmektedir. Dolayısıyla eğer bir dilin ölümü engellenmek isteniyorsa, öncelikle toplumun kendi diline karşı olumlu bir tavır içinde olup, dili kullanmaya ve kurtarmaya istekli olması gerekmektedir. Dilsel bağlılık, gruptaki yaşlı kuşağın, gençleri dili öğrenmeye doğru teşvik etmesinde de yardımcı olmaktadır.

Dilsel bağlılığın olumlu getirilerinin aksine *saf dil* anlayışı, dili korumak yerine tehlike altına sokabilmektedir. Diller, yeniliklerle birlikte genişler ve çeşitlenir. Toplumdaki bireylerin de dilin canlı bir olgu olduğunu kabul edip, yaşanan bu teknoloji ve iletişim çağında haznesine yeni kelimeler almasına karşı açık olmaları gerekmektedir (Crystal 2005: 139). Yeniliklerin kabul görmesi, o dilin kirlendiği ya da yozlaştığı anlamına gelmemektedir. Etnik gruplardaki gençler tarafından dilin yanlış kullanılması, özellikle yaşlılar tarafından eleştirilen bir durumdur. Bu da gençlerde isteksizlik ve dil konusunda özgüvensiz olmaya sebebiyet verebilmektedir (Tsunoda 2005: 61). Eğer bir dil kurtarılmak isteniyorsa sadece eleştirmek ya da tüm sorumluluğu kurumlara yüklemek faydalı bir tutum değildir.

Dil iyimserliği (language optimism) ise dili tehlike altında olan bir toplumun bu durumu kabul etmemesidir. Bu gruplarda ‘ben dili konuşsam dahi birileri konuşuyor’ anlayışı hâkimdir (Tsunoda 2005: 61). Dil iyimserliği de saf dil anlayışı gibi dilin devamlılığına katkı sağlamak yerine tehlikeye atan başka bir faktör olabilmektedir. Son olarak, konuşurların dillerinin tehlikede ya da kaybolmasına karşı umursamaz bir tutum içerisinde olmaları *kayıtsızlık* olarak adlandırılmaktadır. İnsanların bu düşünceye sahip olması, dilin korunmasına karşı herhangi bir eylemde bulunmamasına ve dili aktarmamalarına sebep olmaktadır.

2.8 DİLİN DEVAMLILIĞI ve KORUNMASI

Dil devamlılığı (language maintenance), bir grubun anadilini konuşmaya devam etmesi şeklinde açıklanabilir. Fishman (1989: 179-180) dil devamlılığını, aynı dil canlılığında olduğu gibi, kuşaktan kuşağa aktarılması ile açıklamaktadır. Konu özellikle tehlikedeki bir dil olduğu zaman öncelikli olarak, dil konuşurlarının dili aktarmaya karşı istekli ve olumlu bir tutuma sahip olmaları gerekmektedir. Ancak her grup için dillerine karşı olumlu bir tutum sergilediklerini ve bağlılık gösterdiklerini söylemek mümkün değildir.

Bir dilin korunması ve devamlılığı, onun birçok alanda işlevsel bir şekilde kullanılması ve ebeveynlerin çocuklarına dili edindirmesi ile sağlanmaktadır. Aile içerisinde hangi dil konuşuluyorsa, çocuklar o dili edinerek büyümektedir. Aile tarafından edindirilmeyen, yalnızca okulda alınan eğitim ile öğrenilen bir dildeki yeterlilik, eğer kullanılacak bir ortamı yoksa belirli bir seviyede kalmaktadır ve bu durum dilin gelecek kuşaklara aktarılmasını zorlaştırmaktadır.

İnsanlar yaşadıkları toplum içerisinde birtakım baskılara maruz kalabilirler ancak bu durum ne kadar zorlayıcı olursa olsun, dile ve kimliklerine olan bağlılıkları sonucunda dil devamlılığı sağlanabilmektedir. Örneğin, Polonyalılar için dilleri, kimliklerini korumada önemli bir yere sahiptir. Dolayısıyla aileler göç ettikleri yerlerde de dil devamlılığını sağlamak için çocukları ile evlerinde Lehçe konuşmaktadır ve hafta içi normal okula giden çocuklarını, hafta sonları Polonyalı çocukların gittiği okula göndermektedirler. (Holmes 2013: 64-65). Bu örnekte olduğu gibi özellikle ailelerin, çocuklarının dil edinimleri karşısındaki tutumu çok önemlidir.

Göçmen ailelerin kendi yurtlarını terk ettikten sonra topraklarını ne kadar sıklıkla ziyaret ettikleri de dilin canlılığı ve devamlılığı için önemli bir faktördür. Göç ettikten sonra kendi ülkelerine tekrar dönmemeleri, insanları kimliklerinden uzaklaştırabilmektedir. Bu durumda göç ettikleri ülkelerde kendi aileleri ya da aynı milliyetten olan insanlarla ne kadar yakın yaşadıkları da önemlidir. Örneğin, Almanya'ya göç etmiş Türkleri düşündüğümüzde, birçoğunun diğer Türklerle iletişim halinde olduklarını ve bir arada kaldıklarını görebiliriz. Bu sayede dil de korunmakta ve çocuklar tarafından edinilmeye devam etmektedir.

Göçmen grupları kendi topraklarından uzakta bir arada tutan, destek olan şey dil ve milliyetleridir. Bunun için kendi dilini konuşan ve kendi milliyetinden insanlarla bir arada kalan gruplar, bu değerlerini canlı tutmayı başarmışlardır. İnsanları bir arada tutan diğer olgulardan biri de dindir. İbadetlerini yapacak yerlerinin olması, insanları bir araya getireceği için iletişime ve dayanışmaya ortam hazırlayarak dilin devamlılığını sağlamaya yardımcı olmaktadır.

2.8.1 Devamlılığın Sağlamasında Dilbilimcilerin Görevleri

Bir topluma dilinin tehlike altında olduğu gerçeğini kabul ettirmek ve açıklamak kolay bir durum değildir. İnsanlar dillerinin tehlike altına girme sürecini farkında olarak yaşamadıkları için bu gerçeği reddetme eğilimindedirler (Crystal 2005:130). Onlara dilin durumu sorulduğunda, herkes tarafından bilindiği ve kullanıldığı yanıtı alınabilmektedir (bk. Dil iyimserliği). Bu konu hakkında araştırmacıların ve dilbilimcilerin üstlenmesi gereken sorumlulukları vardır. Öncelikle dilin durumu, topluma açıkça ve anlayacakları şekilde belirtilmelidir. Dilin, kültür devamlılığı için ne kadar önemli olduğunu, yaptıkları seçimlerin sonucunun nereye varabileceği gibi konular anlatılarak topluma dil bilinci kazandırılmalıdır.

Dilbilimciler, bilinçlendirme çalışmalarının yanı sıra insanların pozitif tutumlar sergileyebilecekleri ortamlar yaratıp, gençlerin de ilgisini çekebilecek organizasyonlar düzenleyebilirler ancak dili konuşmaya *istekli olma* durumunu yaratamazlar (Crystal 2005: 134). Araştırmacılar ne kadar uğraşsalar da dili kurtaracak olan onu konuşan insanlardır.

Dilbilimcilerin üzerine düşen diğer bir sorumluluk dokümantasyon çalışmalarıdır. Tehlike altına girmiş olan bir dil, durumun üzerinden çok fazla vakit geçmeden belgelendirilmelidir. Ancak dil çalışmaları maliyetli olduğu için para burada önemli bir faktördür. Saha araştırması yapacak olan kişilerin kalacak yerleri, ihtiyaçları, verilecek maaş ve bulguların yayımlanması gibi durumların ciddi bir mali desteğe ihtiyacı vardır (Crystal 2005:115-116). Bu durumda kurumların ya da toplumun, bir doğal felaket sonrasında gösterdiği maddi ve manevi desteği, tehlike altında olan dilleri için de göstermeleri gerekmektedir çünkü yaşanacak dil kaybı da o toplum için bir doğal felaket kadar yıkıcı etkilere sahiptir.

2.8.2 Dillerin Devamlılığında ve Korunmasında Devletlerin Politikası

Etnik grupların ekonomik ve sosyal gücü yeterli seviyedeysen, dillerinin korunma durumu daha yüksektir. Baskın toplum içerisinde belirli bir prestije sahip olmaları, grup üyelerinin dile karşı olan tutumunu değiştirecektir. Tabii ki bunun için devletin etnik gruplara karşı olumlu bir politika sergilemesi gerekmektedir. Cobarrubias (1983:71) devletlerin, etnik grupların diline karşı olan politikalarını aşağıda yer alan beş madde ile belirtmiştir.

- I. Dili öldürmeye kalkışma
- II. Dilin ölümüne göz yumma
- III. Birlikteliği desteklememe
- IV. Dilin belirli işlevlerine karşı kısmi destekte bulunma
- V. Resmi dil olarak benimseme

Devletlerin uyguladıkları politikalar dilin devamlılığının sağlanmasına katkı sağlayabilirken, yok olmasına da zemin hazırlayabilmektedir. Örneğin, ülkenin resmi dilinin yanı sıra etnik grupların kendi dillerinde eğitim almalarına izin vermek, dilin geleceği için büyük önem taşımaktadır. Anadilde alınacak bir eğitimin devamlılığa fayda sağlayabilmesi için aile ve çevre tarafından da desteklenmesi gerekmektedir. Tehlike altındaki dillerin konuşurlarının çoğu anadilini yalnızca okullarda ya da aile büyüklerinden öğrenmektedirler. Bu gibi durumlarda, bir sonraki nesilde etnik dilin ikinci bir dil olarak öğrenilmemesi bile söz konusu olabilmektedir. Eğitimin yanı sıra devletlerin, etnik grupların anadillerinde televizyonda ve radyolarda yayınların

yapılmasına izin vermesi, festivallerini ve kültürel etkinliklerini devam ettirmelerini desteklemesi de dilin devamlılığı açısından çok büyük yere sahiptir.

Tehlikedeki dillerin araştırılması son zamanlarda daha fazla önem kazandığı için bazı eğitim programları açılmıştır. Bu programlar tehdit altında olan yerel dillerin öğretilmesi amacıyla öğretmen yetiştirmektedir. Yetiştirilen öğretmenler yerel dilleri okullarda ya da kurumlarda ikinci dil olarak öğretmek üzere eğitim görmektedirler. Bu programların daha da etkili olabilmesi için yerel dilde basılı kaynakların da fazla olması gerekmektedir.

Dillerin yazılı kültürlerinin olması da devamlılık için önemlidir. Bir dil ölse dahi yazılı kaynakların varlığı bize o dilin tekrar canlanması için yol göstermektedir. Ancak bazı toplumlar okuryazar olmanın dili ve kültürü olumsuz yönde etkilediğini düşünmektedir (Crystal 2005:164). Çocuklar okula başladıklarında baskın dile yoğun bir şekilde maruz kalmaktadırlar. Bu durumda okuldaki öğretmenlerin tutumu bile dilin geleceğinde önemli rol oynamaktadır.

2.8.3 Teknoloji ve Kurumların Dil Devamlılığına Katkısı

Modernleşmenin diller üzerinde bazı olumsuz etkileri olabilir ancak beraberinde getirdiği teknoloji, dilleri korumak için birçok kolaylık sağlamaktadır. Farklı coğrafyalara göçmüş olan insanların dil açısından kendi topraklarını ziyaret etmelerinin öneminden bahsetmiştik. Günümüzde telefon ve internet sayesinde insanlar, yer değiştirmeden dünyanın diğer ucundaki akrabaları ile iletişime geçmektedirler. Bu durum, grup üyelerinin kimlik bilincini canlı tuttuğu gibi anadilin kullanılmasına da fırsat sağlamaktadır.

Teknolojinin sağladığı olanaklarla araştırmacılar tarafından tehlikedeki dillerin öğrenilmesi için bilgisayar programları hazırlanabilir ve insanların ücretsiz bir şekilde ulaşabilecekleri internet sayfaları açılabilir. Teknoloji ve internet sayesinde düşük maliyetlerle çok fazla insana ulaşılabilen ve insanlar seslerini dünyaya duyurabilmektedir. Yine teknolojiden faydalanılarak, ses ve görüntüleri kayıt altına alma, arşivleme çalışmaları daha güvenli ve kolay bir şekilde yapılmaktadır. Bu gibi girişimler dillerin devamlılığına büyük katkı sağlamaktadır. Tehlike altında olan dillerin

yok olma durumlarında dahi, tutulan kayıtlar ve yapılan projeler sayesinde tekrar canlandırılma şansları yüksek olacaktır.

Dilin devamlılığı için kurulan dernek ve enstitülerin katkısı da yadsınmamalıdır. Dernekler sayesinde azınlık gruplar bir araya gelebilmekte ve daha geniş kitlelere ulaşabilmektedir. Bunun yanı sıra insanlar kendi kültürlerine ait olan özel günleri kutlamak için bu dernekler aracılığıyla festivaller düzenleyebilmekte ve bu festivallerde dil ile ilgili de etkinlikler yaparak, gençleri dili öğrenmeye karşı motive edebilmektedir.

Birleşmiş Milletlerin özel bir kurumu olan Unesco, 1992 yılında Kanada'nın Quebec şehrinde yapılan *Uluslararası Dilbilimciler Kongresi*'nde tehlikedeki diller üzerinde durulmuştur. Bu kongreden bir yıl sonra yapılan toplantıda, *Tehlikedeki Diller Projesi ve Tehlikedeki Diller Kırmızı Kitabı*'nin hazırlanması kararlaştırılmıştır (Argunşah 2017: 265). Aynı zamanda Unesco, tehlikedeki dilleri kayıt altına alma, belgele ve kaybolma tehdidine karşı 2003 yılında *Tehlikedeki Diller Atlası'nı* yayımlamıştır. Yine SIL¹² ve Unesco'nun birlikteliğiyle 1995'te Tokyo Üniversitesi'nde *International Clearing House for Endangered Languages* adlı tehlikede olan dilleri toplamak, saklamak ve korunması amaçlanan bir proje hazırlanmıştır.

Hukuksal olarak yerel dillerin ve halkların haklarının korunması dillerin geleceğinde büyük rol oynamaktadır. Amerika Birleşik Devletleri 1990 ve 1992 yıllarında iki tane *Amerikan Yerlilerini Koruma Kanunu* çıkarmıştır. 1991'de *Rus Federasyonu Kanunu* ile tehlikedeki bütün diller devlet koruması altına alınmıştır. Aynı zamanda Unesco ve Birleşmiş Milletler tarafından ulusal, etnik, dini ve dil azınlığına mensup kişilerin hakları hakkında demeçler verilmiştir (Crystal 2005: 159). Duruma tehlikedeki Türk dilleri açısından baktığımız zaman da Uluslararası Türk Akademisi ve Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığının desteğiyle 2016 yılında dört ciltlik *Tehlikedeki Türk Dilleri* ansiklopedisi yayımlanmıştır. Etnik grupların haklarının korunması, yaşadıkları toplumda onları daha güçlü bir konuma getirmektedir.

2.9 DİL CANLANMASI

---

¹² Summer Institute of Linguistic School

Bir dilin ölmesinin ya da tekrar canlandırılmasının altında politik, sosyal faktörler ve inanışlar vardır. Dil planlamasının bir işlevi olan *dil canlandırma* (language revitalization) çalışmaları modern akım, ulusal kimlik ve ulusal bağımsızlık lehine başladığından beri dünyanın birçok yerinde önem kazanmıştır (Nahir 1977: 110). Bunun sonucunda bazı uluslar kültürel mirasları olan eski dilleri (İbranice, Galce gibi) tekrar canlandırmak için çalışmalar yapmışlardır.

İbranice geçmişte dini metinlerde ve kitaplarda kullanırken, konuşma dili olarak yıllarca kullanılmamış ve ölü bir dil olarak kalmıştır. İbranicenin ilk canlanma durumu, 1856'nın başlarında Yahudi aydınlanması olarak geçen *Haskala* hareketi ile ortaya çıkmıştır. Bu aydınlanma ile Yahudilik ve İbranicenin yayılması amaçlanmış ve İbranice kutsal dil haline gelmiştir. Avrupa'da başlayan bu dalga Filistin'de yaşayan Yahudilere de tesir etmiştir (Shohamy 2008: 206-207). Yidiş dili önceden İbranice ile rekabet halindeyken, Siyonist düşüncenin İbraniceye destek vermesiyle geri planda kalan bir dil haline gelmiştir. Dilin politik ve ideolojik olarak desteklenmesi, toplumdaki ebeveynlerin çocuklarına dili edindirmesi ile İbranice tekrar canlandırılmıştır.

Dilin korunması ve devamlılığı konusunda dilbilimcilerin sorumluluklarından bahsetmiştik. Bu sorumlulukların arasında olan dokümantasyon çalışmaları, ölmüş bir dili canlandırmak için araştırmacıların en büyük dayanağı olmaktadır. Dili canlandırma çalışmalarında araştırmacıların desteği gereklidir ancak bunu tam anlamıyla başaracak olan dilin konuşulduğu toplumdur.

Tehlikedeki dillerin sadece eğitimle ya da projelerle desteklenmesi, o dili tam anlamıyla canlı kılmamaktadır. Buna örnek olarak İrlanda dili verilebilir. Her ne kadar okullarda çocuklara küçük yaştan itibaren öğretilse de bu dil, günlük hayatta kullanılmadığı için araştırmacılar tarafından canlı bir dil olarak sayılmamaktadır. Kısacası anadili konuşurlarının isteği ve desteği olmadığı sürece, yok olmuş bir dilin tekrar canlanmasından bahsetmek güçtür.

BÖLÜM 3

TEHLİKEDEKİ TÜRK DİLİ OLARAK GAGAUZCA ve GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

3.1 TEHLİKEDEKİ TÜRK DİLLERİ

Geçmişte Türk halklarının birçoğunun göçebe olması Türk Dünyası'nın sınırlarının devamlı olarak değişmesine sebep olmuştur. Johanson (2001:171) bu göçlerin her zaman savaşlar sebebiyle değil, aynı zamanda kovulma, kaçış, sürgün ve Rus istilası gibi sebeplerle de yapıldığını belirtmiştir. Türklerin geniş coğrafyaya yayılmaları ve birçok dille iletişime geçmiş olmaları, diller arasında farklılaşmalara sebep olmuştur. Buldukları her coğrafyada da baskın kültür olamayan Türk dillerinden bazıları, baskın dilden etkilenecek zamanla zayıf bir konuma gelmiştir. Menz (2016b: 149) tehlike altındaki Türk dillerini aşağıdaki gibi belirtmiştir:

- I. Güney Sibirya'da Şorca, Altayca, Tofaca, Hakasça gibi Türk dilleri
- II. Moğolistan'da yaklaşık 6000 kişi tarafından konuşulan Tuvaca,
- III. Çin'de Salarca, Sarı Uygurca, Fü-yu Kırgızcası, Özbekçe ve yaklaşık 2500 kişi tarafından konuşulan Tuvaca (Aydemir & Erdem 2017).
- IV. Afganistan'da konuşulan Halaçça ve Horosan Türkçesi
- V. Balkanlar'da Gagauzca, Türkiye Türkçesi ağızları ve Bulgaristan'da konuşulan Kırım Tatarcası
- VI. Litvanya'da, Ukrayna'da ve Polonya'da konuşulan ve yok olmakla karşı karşıya olan Karayca/Karaimce

Kafkasya'da konuşulan Başkurtça, Çuvaşça, Nogayca gibi diller de tehlike altında iken Tofaca ve Çulumca gibi Türk dillerinin kalan konuşurlarını yaşlılar oluşturmakta ve bu diller *can çekişen* (moribund) diller olarak sınıflandırılmaktadır (Johanson & Csató 2016: 192) .

Tehlikede altında sayılan Türk dilleri yıllarca ve hatta günümüzde de Rusça, Farsça ve Çince gibi geniş konuşur nüfusuna sahip olan dillerin hâkimiyeti altında kalmıştır. Eski Sovyetler döneminde yaşamış olan Türk topluluklarının anadillerinin kullanımına

kısıtlamalar getirilmesi ve anadilde okuryazar olma durumları geç bir tarihte gerçekleştiği için Rusça öğrenimi kaçınılmaz olmuştur. Bunların yanı sıra sosyal ve ekonomik koşullar da baskın dili öğrenme sebeplerindendir (Menz 2016b: 147). Sovyetlerin dağılmasından sonra bile Rusça etnik grupların dilleri üzerinde etkili olmaya devam etmiştir. Azınlıklıkta kalmış olan bu diller, bir süre sonra baskın dil ve kültürün etkisi altında tehlikeye açık bir hale gelmiştir.

3.2 GAGAUZCANIN TEHLİKE ALTINDA OLMA DURUMU

Bir bölgedeki nüfus yoğunluğu ve dil konuşurlarının nüfus dağılımının yüksek olması dillerin güvende olması için önemlidir. Gagauzca bu durumun önemini açıkça gösteren dillerden biridir. Ukrayna, Bulgaristan, Yunanistan ve Romanya gibi birçok ülkeye dağılmış olan Gagauz gruplarının dil durumu, Moldova'da yaşamakta olan Gagauzlara kıyasla daha kritiktir.

Gagauzcanın günümüzde tehlike altında olmasının elbette ki tek sebebi konuşurların farklı bölgelerde yaşamaları ile sınırlı değildir. Sosyal, ekonomik ve siyasi sebeplerden dolayı farklı coğrafyalarda yaşayan Gagauzların, belli dönemlerde kültürel ve dilsel asimilasyon yaşadıklarından daha önce bahsetmiştik (bk. yukarıda 1.1.2). Bu durum da onların dilini tehlike altına sokan en önemli sebepler arasındadır. Özellikle Rusça, Farsça ve Çince gibi sosyal açıdan daha baskın dillerin arasında konuşulan Türk dillerinin, zamanla kullanıldığı alanlar daralmıştır. Dilin kullanım alanlarının daralması işlev kaybına yol açmakta ve etnik grup üyelerinin baskın olan dili edinerek iki ya da çokdilli gruplar haline gelmelerine sebep olmaktadır.

Menz (2016b: 152-153), Gagauzcanın tehlike altına girme durumunu ve kullanımının azalmasına sebep olan olayları dört faktör ile belirlemiştir. Bunların arasında en önemli ve ilk faktör Gagauzların 19.yüzyılda Bulgaristan'dan Besarabya'ya yaptıkları göçtür. Bu göç sonrasında Bulgaristan'da kalan Gagauzlar ve Moldova'dakiler arasında iletişim kopuklukları yaşanmıştır. Daha sonra tarım reformu ile Moldova'daki Gagauzların, Kazakistan ve Özbekistan'a göç etmeleri ikinci bir bölünmeye sebep olmuştur. Geriye kalan faktörler ise yaşanan kıtlık dönemi sonucunda nüfusun azalması ve son olarak Gagauzların tarımla uğraşan bir toplum oldukları için dilin kullanımının kırsalda sınırlı kalması şeklinde belirtilmiştir. Bu olaylarla birlikte Gagauzlar çokdilli bir toplum haline

gelerek, baskın olan Rusça ve Romencenin yanında dillerinin varlığını sürdürmeye çalışmıştır.

Gagauz Yeri'nde, Gagauzca ile birlikte Rusça ve Romence (Moldovanca)¹³ resmi dillerdir. Şimdiye kadar Gagauzca ve Gagauzlar üzerine yapılan araştırmaların neredeyse hepsinde Rusçanın baskın dil olduğundan bahsedilmiştir. 1945-1990 yılları arasında özellikle Rusça hâkim dil olmuştur (Argunşah 2017: 275). Saha araştırmamızın sonucunda, Rusça hakimiyetinin günümüzde de yoğun bir şekilde devam ettiğini söyleyebiliriz.

Gagauz Yeri'nde, Moldova topraklarında özerk bir bölge olmasına rağmen, Romence yerine Rusçanın hâkim dil olması, hem Rusçanın daha prestijli bir dil olmasından hem de Gagauzların izlemiş oldukları politikalardan kaynaklanmaktadır. Gagauz Yeri'ndeki siyasetçiler Moldova yerine Rusya'yı desteklemişlerdir. Geçmişte Moldova hükümeti, Gagauz Yeri'ndeki Rusça hâkimiyetini kırmak için girişimlerde bulunsa da başarılı olamamıştır.

Araştırmamızın bu bölümünde tehlikedeki Türk dillerinden biri olan Gagauzcanın günümüzdeki durumu, Gagauz Yeri'nde yapmış olduğumuz Saha araştırmamızda elde edilen bilgilere dayanılarak tartışılmıştır.

3.2.1 Saha Araştırması

2018 yılının Kasım ayında, Gagauz Yeri'nin başkenti olan Komrat'ta bir saha araştırması gerçekleştirdik. Bu araştırma çerçevesinde, birçok kesimden insanla röportaj yapma ve veri toplama fırsatımız oldu. Gönüllülük esasına dayanılarak yapılan röportajlarda, yaşları 18'den büyük olan Komrat'ta 18, Avdarma köyünde 9 kişi olmak üzere toplam 27 kişiye, dilin durumu hakkında bilgi sahibi olabileceğimiz mülakat sorularını yönelttik.

Gönüllü katılımcılara yöneltilen bu sorular, halkın günlük hayattaki dili kullanma durumları, dile karşı olan tutumları ve dilin geleceği hakkında bilgi almak amacıyla yönelik hazırlanmıştır. Yapmış olduğumuz saha araştırmamızda, gençlerin tutumları ve

¹³ Gagauzlar Romence için Moldovanca ya da Moldovan dili kelimesini kullanmaktadırlar.

çocukların dil durumu önceliklerimiz arasında olmuştur. Reşit olmayan bireylerin hakkındaki bilgiler, kişilerin ailelerinden ve ziyaret edilen okullardaki öğretmenlerden alınmıştır.

Komrat kasabesindeki araştırmamızın yanı sıra Avdarma köyünü de ziyaret ederek oradaki kilisede kutlanılan Bayram ayinine katılım gerçekleştirdik. Ayin sonrasında köydeki insanlarla da mülakat yaparak kırsalda yaşayan insanların dilli kullanma durumları ve dile karşı olan bakış açıları hakkında da bilgi sahibi olduk.

3.3 GAGAUZCANIN KULLANIM ALANLARI ve DİL SEÇİMİ

Bir dilin hangi sosyal alanlarda, kimler tarafından, kime karşı ve ne kadar yoğunlukta kullanıldığını bilmek, kişilerin *dil seçimi* (language choice) hakkında fikir sahibi olmamızda yardımcı olmaktadır. Dillerin *kullanım alanlarını* (domains) ev, sosyal yaşam, eğitim kurumları, devlet daireleri, ibadet yerleri, restoranlar, marketler vb. şeklinde örneklendirebiliriz. Bir dilin statüsü onun eğitim, resmi kurumlar ve medya başta olmak üzere, kullanıldığı alanlarla paralellik göstermektedir. Gagauzca açısından bu durum saha araştırmasının sonuçları bağlamında değerlendirilmiştir.

Araştırmamızın ilk gününde günlük hayatta kullanılan dili gözlemleyebilmek ve insanlarla röportaj yapabilmek amacıyla, sabahın erken saatlerinde kurulan pazar yerini tercih ettik. Bu sayede insanların alışveriş yaparken satıcılarla, kendi aralarında ya da sokakta hangi dili kullandıklarını gözlemleyebilme ve gönüllü olan üç kişi ile röportaj yapma fırsatımız oldu. Pazar yerinden sonra Gagauzca hakkında daha fazla bilgi alabilmek için TİKA'nın Komrat'ta açmış olduğu kütüphanenin müdürü ile dilin durumu hakkında röportaj yaptık. Bu yerlerin yanı sıra dilin kullanım alanları hakkında daha detaylı gözlem yapabilmek ve katılımcı bulabilmek amacıyla Komrat Üniversitesi'ni, kiliseleri, restoranları, bazı kişilerin evlerini, bir ortaokul ve anaokulunu ziyaret ettik.

3.3.1 Aile İçerisinde Dil Kullanımı

Bir dilin geleceğinin, çocuklar tarafından ediniliyor olmasına bağlı olduğundan çalışmamız içerisinde birçok kez değinilmiştir. *Dil edinimi* (language acquisition), Gleitman ve Bloom tarafından, "insan dilinin bir varyantına erişme süreci" olarak

tanımlanmaktadır (1999:434). Çocuklar 4-5 yaşına geldikleri zaman bir yetişkinin dildeki yeterliliğine ulaşabilmektedirler.

İnsan beyni sadece tek bir dil edinimiyle sınırlı değildir. İki belki daha fazla dil, anadilin yanında ikinci dil olarak edinilebilir. Özellikle çokdilli toplumlarda ikinci dil olarak edinilen dil genellikle okulda, sosyal ortamlarda ve resmi kurumlarda kullanılan kısacası prestiji yüksek olan dildir. Ancak unutulmamalıdır ki dil edinim sürecinde yaş önemli bir faktördür. Bu bağlamda *kritik periyod* kavramı ilk olarak 1959'da Penfield ve Roberts tarafından ortaya atılmış ve sekiz yıl sonra Lenneberg (1967) tarafından bu kavram, dil edinim sürecinin iki yaşından ergenliğe kadar gerçekleştiğini yani anadili ediniminin belli bir yaştan sonra gerçekleşmeyeceği şeklinde açıklanmıştır (Vanhove 2013: 1).

Edinim süreci bilinçsizce gerçekleşen bir olayken, öğrenme eylemi tamamen bilinçli gerçekleşmektedir. Bilinçsiz olan bu süreç doğum anından itibaren başlamaktadır. Bunları temel olarak aldığımızda, dilin kullanım alanlarında en önemlisinin aile içerisindeki kullanımı olduğunu anlayabiliriz. Çocukların edindikleri dil, içerisinde buldukları çevre ile paralellik göstermektedir. Normalde ebeveynler anadillerini ya çocuklarıyla konuşarak ya da o dilde eğitim almalarını sağlayarak aktarmaktadırlar. Aile içerisinde hangi dil konuşuluyorsa çocuk bu dili anadili olarak edinerek büyümektedir. Bu durumda dili tehlike altında olan bir toplumda, annenin ya da çocukla ilgilenen kişinin kullandığı dil çok önemlidir.

Günümüzde Gagauzcanın aile içerisindeki kullanımı pek iç açıcı durumda değildir. Özellikle genç ebeveynler evde Gagauzca yerine Rusça konuşmayı tercih etmektedirler. Bu durum şehirler ve köyler arasında farklılık göstermektedir. Köylerde aile içerisinde Gagauzca kullanılmaya devam etmektedir ancak buradaki ebeveynler de çocuklarının eğitim hayatını düşündükleri için yavaş yavaş anadilde konuşmayı bırakmaktadırlar.

Kıpçak köyünde yaşayan ve üniversite öğrencisi olan A.Ç (kadın,21 yaşında), kendisi köyde her ne kadar ailesiyle Gagauzca konuşsa da oradaki ailelerin kendi çocuklarına, büyüdüklerinde daha çok zorlanacaklarını düşündükleri için Rusça öğrettiklerini belirtmiştir. Avdarma köyünde evini ziyaret ettiğimiz M.F (kadın,63), kendi çocuklarıyla evde hep Gagauzca konuştuğunu, çocuklarının Gagauzca bildiğini belirtmiş ancak

komşusunun, çocuklarıyla her ne kadar Gagauzca konuşsa da Rusça cevap verdikleri için yakındığını dile getirmiştir.

Örnek 1

Ben: Rusça ve Romence Gagauz dilinin konuşulmasını engelledi mi?

A.Ç: Ruşca konuşmak Gagauz dilimizä çok engellediler çünkü Komrat kasabasında çöyü bilmä: Gagauşca. Ben Kıpçak kü:nde yaşayım orda da çöyü analar kendi oğullar İna Ruşca ö:redē:rlär. Sana:rlar ani bü:dükce onlara zor olacak Ruşca ö:renmä:

Köyde yaşayan 45 yaşının üzerindeki Gagauzların çoğu, ev içerisinde çocuklarıyla Gagauzca konuştuklarını ancak torunlarıyla Gagauzca konuşsalar dahi Rusça yanıt aldıklarını belirtmişlerdir. Buradan da köyde yaşamakta olan genç ebeveynlerin çocuklarıyla daha çok Rusça iletişim kurdukları çıkarımında bulunabiliriz. Komrat'ta ise konuşmuş olduğumuz hem genç hem de yaşlı olan çoğu kişi evde Rusça konuşulduğunu belirtmiştir. Komrat'taki pazar yerinde sorularımıza cevap veren A.P (kadın,31), Gagauzcanın unutulmasında kendilerinin hatalı olduğunu çünkü çocuklarıyla konuşmadıklarını dile getirmiştir.

Örnek 2

Ben: Gagauz dilinin şimdiki durumu hakkında ne düşünüyorsunuz?

A.P: Düşünüyom ani Gagauzun İşi biraz sö:lim sa: unutuluyo çünkü biz kaba:tlıyız çünkü çocuklarımızlan konuşamıyoruz Gagauşca.

Gagauz Yeri'nde çocuklar anadillerini evlerde değil daha çok okulda aldıkları eğitimle öğrenmektedirler. Ancak okulda alınan eğitimin dil için ne kadar kurtarıcı olduğu tartışmalı bir konudur. Özellikle Komrat'ta ebeveynler gelecek kaygısı yüzünden çocuklarına ilk dil olarak Rusçayı daha sonra Gagauzcayı öğretmektedirler.

Romence öğretmeni olan L.O (kadın,30), kendisinin küçükken Rusça konuştuğunu ve büyüdüğünde Gagauzca öğrendiğini, kızının da Gagauzcayı anladığını ancak ona lazım olacağı zaman konuşmayı öğreneceğini dile getirmiştir. Buradan da ailelerin Gagauzcayı ilk dil olarak öğretmeyi tercih etmediklerini görmekteyiz. Gagauz Yeri'nde iş imkânının yeterli olmamasından ve eğitimin Rusça olmasından dolayı ebeveynler,

çocukları daha sonra zorlanmasın diye Rusçayı çocukluktan öğretmeyi tercih etmektedirler.

Aile içerisinde Romence ise ancak ebeveynlerden birinin Moldovan olması durumunda yer almaktadır. Bunun dışında evlerde Romence konuşulmamakla birlikte sohbet edilen Gagauzlardan, gençler ya da ailesinde Moldovan olanlar haricindeki kişiler, Romence bilmediklerini ve öğrenmek istemediklerini dile getirmişlerdir. Avdarma köyünde konuştuğumuz M.H (kadın,63), Romenceyi beğenmediği için öğrenmediğini şu cümlelerle dile getirmiştir:

Örnek 3

Ben: Günlük hayatta hangi dili konuşuyorsunuz?

M.H: Ben karışık bir laf sö:lersem Gagauşca bir Rusca bir de Turkece.

Ben: Moldovanca biliyor musunuz peki?

M.H: Bilmi:rİM. Ona kadar sayma: biliyim süt, çatal, bıçak biliyim başka bişey bilmiyim. Ama be:nmedi:m için ü:renmedim.

Gagauzcanın aile içerisinde konuşulması ve edinilmesinin büyük önem taşımasının nedenlerinden biri, çocukların okula başladıkları anda yoğun bir şekilde Rusça eğitim görmeleridir. Köyde Gagauzca konuşan çocuklar bile okula başladıktan sonra Rusça konuşmaya başlamaktadır. Komrat'ta ise Rusça, çocuklar daha okula başlamadan aile içerisinde öğrenilmektedir.

Günümüzde ebeveynlerin birçoğu, çocukları Rusçayı düzgün bir şekilde öğrensin diye evde eşleriyle kendi aralarında Gagauzca konuşmaktadır. Mülakat yapılan bazı kişiler bu durumun somut örnekleri olmuştur. Öğretmen olan M.G (kadın,44), genç ailelerin çocuklarıyla yalnızca Rusça konuştuğunu, kendisinin de eşyle Gagauzca konuşurken, çocuklarıyla Rusça iletişim kurduğunu belirtmiştir.

Örnek 4

Ben: Gagauz dilinin şimdiki durumu hakkında ne düşünüyorsunuz?

M.G: Unudula:r bu Gagauşca çünkü bizim genç aileler onlarla konuşa:rlar sadece Ruşca. Ben kendim kocamlan konuşa:rız Gagauşca çocuklarımnan Ruşca.

Konuşmasının devamında çocuklarının okulda Gagauzca öğrendiğini söyleyen M.G, eğitimin yeterli olmadığını çünkü Gagauzcanın sınıflarda yabancı dil gibi öğretildiğini belirtmiştir. Kaynak kişilerimizden 6 ve 9 yaşlarında iki tane çocuğu olan N.M (kadın,30), kendisi ve kocası Gagauzca bilmesine rağmen ev ortamında Rusça konuştuklarını, aynı şekilde çocuklarının da aralarında Rusça anlaştığını dile getirmiştir.

Örnek 5

Ben: Evde çocuklarınızla hangi dili konuşuyorsunuz?

N.M: Rusça konušo:ruz.

Ben: Eşinizle aranızda?

N.M: Rusça.

Ben: Eşiniz de mi Gagauz peki ve Gagauzca biliyor mu?

N.M: Gagauz. İyi bile:riz biz.

Anadili konuşuru olan Iusumbeli'nin (2014: 105-106), *Bir Gagauz Annenin İzlenimleri* adlı makalesinde de Gagauz ebeveynlerin, çocukları gelecekte yurtdışına gidecekleri için Gagauzca bilmeleriyle ilgili bir endişeye sahip olmadıkları ve onlarla Rusça iletişim kurdukları belirtilmiştir.

Gagauz Yeri'nde şehirde büyüyen çocukların, ev içerisinde Gagauzca konuşulsa dahi, dışarı çıktıkları zaman maruz kalacakları ilk dil Rusça olacaktır. Köyde büyüyen çocuklar için bu durum daha farklıdır. Köylerde Gagauzca yaşlılar tarafından hala işlevsel bir şekilde konuşulduğu için çocuklar büyük ebeveynlerinden dili duyarak büyümektedirler. Ancak köyde yaşasa dahi okul çağına gelmiş bir çocuk, lise düzeyine gelene kadar Rusçayı anadili kadar iyi öğrenmektedir.

Çocukların evden sonra en fazla vakit geçirdikleri yer olan okullarda, öğretmenleriyle ve arkadaşlarıyla Rusça konuşmaları eve de yansımaktadırlar. Eğer evde aile tarafından anadili desteklenmiyorsa, zamanla çocukların anadildeki yeterlilikleri 'anlıyor ancak konuşmıyor, Rusça karşılık veriyor' konumuna gelebilmektedir.

Köyde yaşayan insanların Gagauzçayı kullanma durumlarının şehirde yaşayanlara göre daha fazla olduğunu belirtmiştik. Yaşı büyük olan ebeveynlerin çocukları genellikle Gagauzçayı bilmekte ve kardeşler kendi aralarında anadillerini konuşarak

anlaşabilmektedir. Ancak günümüzde köylerdeki genç ebeveynler için aynı durum söz konusu değildir. Avdarma köyünde röportaj yapılan D.K (Kadın,28) evde eşiyile Gagauzca konuştuğunu ancak biri 5 diğeri 2,5 yaşında olan çocuklarıyla Rusça konuştuğunu belirtmiştir:

Örnek 6

Ben: Günlük hayatta çoğunlukla hangi dili konuşuyorsunuz?

D.K: Gagauşca. Uşaklarla Ruşca ama evde Gagauşca.

Ben: Eşinizle?

D.K: Gagauşca.

Ben: Ama çocuklarınızla Rusça konuşuyorsunuz?

D.K: Ruşca. Ama Gagauşca da anleyolar.

Bu örnekten de anlaşılacağı üzere köylerde dil, aile içerisinde yaşlı kuşak ve onların çocukları tarafından bilinmekte ve kullanılmaktadır. Ancak yaşlı kuşağın çocukları, kendi çocuklarıyla yoğun olarak Rusça konuşmaktadırlar. Kasabalarda ise kişilerin köy ile bir bağlantıları yoksa ya da yaşlı bir ebeveynle birlikte yaşamıyorlarsa, evde baskın olarak Rusça konuşulmaktadır ve çocuklar Rusça öğrenerek büyümektedirler.

3.3.2 Eğitimde Gagauzca Kullanımı

Gagauz Yerinde bulunan 55 okuldaki öğrencilerin %80'ini Gagauzlar, %20'sini ise Rus, Bulgar, Moldavan ve Ukraynalı öğrenciler oluşturmaktadır. 80 adet anaokulunda ise 15 bin üzerinde öğrenci bulunmaktadır (Argunşah 2017: 283). Sadece 1958 ve 1962 yılları arasında anadilinde eğitim yapabilen Gagauz Yeri'nde, kalan zamanların hepsinde eğitim dili Rusça olmuştur (Dağdeviren Kırmızı 2016: 160). Dolayısıyla günümüzde yalnızca Gagauzca eğitim ve öğretim yapan bir okul bulunmamaktadır.

Dillerin tehlike olma durumunda okuryazar olmak tartışılan bir konu olmuştur. Bazı araştırmacılar okuryazar olmanın dili negatif yönde etkileyeceğini düşünürken bazıları ilerleteceğini düşünmektedir. Okullar tek başlarına bir dili kurtaramayabilir ancak dilin tehlike altına girmesinde de rol oynamaktadırlar. Okul hayatı boyunca baskın olan dilde eğitim alan kişiler, kendinden sonraki nesle dili aktarmakta zorluk yaşayabilmektedirler (Mccharty vd. 2008: 300).

Etnik gruplarının dilinin eğitim dili olarak kullanılmadığı durumlarda, okullar anadilin destekleyicisi olmak yerine katili olmaktadır (Skutnabb-Kangas 2000: 297). Gagauz Yeri'nde eğitim dilinin Rusça olması, günümüzde ebeveynlerin dili çocuklarına edindirmemeye başlamasına sebebiyet vermektedir. Gelecekte bu durum dilin aktarılmaması ile sonuçlanabilir.

Saha araştırmamız sırasında konuşmuş olduğumuz birçok kaynak kişi çocuklarıyla Rusça konuştuklarını dile getirmiştir (bk. yukarıda Örnek 4-5-6). İusuimbeli (2014:104) makalesinde, Gagauzların anadilinde yapılacak olan eğitime, gelecek kaygısından dolayı karşı çıktıklarını belirtmiştir.

Üniversiteye gidebilmek için öğrencilerin girdikleri sınav Rusça ve Romence olduğundan dolayı, sadece Gagauzca eğitim verilen bir okuldan mezun olan öğrencilerin bu sınavda başarılı olma ihtimali çok düşük olacaktır (Argunşah 2017:279). Başarılı olma durumunda bile üniversitede kullanılan dil Rusçadır ve bu durum dili öğrenmeyi zorunlu hale getirmektedir. Bu gibi sebepler tamamen anadilinde yapılacak bir eğitimi zorlaştıran konulardır.

Araştırmamız sırasında TİKA'nın Komrat'ta açmış olduğu kütüphanede müdürlük yapan V.T ile de konuşma fırsatımız oldu. Kendisi, eğitimde Rus dilinin önemli olduğunu, eğitimin Gagauzca olma durumunun ise açık bir konu olarak kaldığını ancak yeni bir kanun ile okullarda beden eğitimi, resim gibi derslerin Gagauzca yapılacağını belirtmiştir.

Örnek 7

V.T: Eğitimiz Ruz dilindä tabi ki ani eğitimimiz Gagauz dilinä geçirme deyni¹⁴ bu konu bizde çoktan açık duruyor fakat bu güne kadar da bizim okullarda eğitimimiz Ruz dilindä. İki dersimiz Gagauz dili ve edebiyatı ve bir de Gagauz halk adetleri. Bu iki derz Gagauz dilindä oluyor. Şimdi yeni bir kanun bizim halk topluşu kabil etti ani di:cez okullarda fizik, sonra bu çizmä: ,resimlemä: var dersler onları da Gagauz dilindä yapaçiklar.

¹⁴ Çv. Deyni: Kelime sonlarına eklenen bir edat. 'Yani' gibi kullanılmaktadır.

1993 yılında Gagauz Yeri'ndeki bir ilkokula gezi düzenleyen Argunşah ve Güngör de beden eğitimi dersinde öğretmenin çocuklara Rusça komutlar verdiğini belirtmiştir (2017: 275). 1993 yılında bu dersler için yapılan değerlendirmenin, 2018 yılında bizim gerçekleştirmiş olduğumuz Saha araştırması sonucunda da değişmediği ancak bu derslerde Gagauzcanın kullanımına yönelik gelişmelerin yaşandığı bilgisine ulaşılmıştır.

Bir toplumdaki baskın dil, konuşur sayısı fazla olan, eğitimde, resmi yazışmalarda ve medyada kullanılan aynı zamanda sosyo-ekonomik gücü yüksek olan grup tarafından konuşulan dildir. Gagauz Yeri'nde bu dil, Sovyet zamanlarından günümüzde kadar Rusça olarak kalmış ve değişiklik göstermemiştir. Gagauzcada, baskın dil Rusçadan ve geçmişte iletişimde olduğu diğer dillerden çok fazla kopyalamaların bulunması, yazı dili olarak kullanılmaması ve söz varlığının yetersizliğinden dolayı anadili dersleri dışında eğitimde yer almaması gibi konular, dili olumsuz yönde etkilemiştir.

Eğitim hayatı açısından Gagauzcanın geç bir tarihte yazı dili olma durumu, ders materyallerinin kısıtlı olmasına sebep olmuştur. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi fen, matematik, fizik gibi ana dersler için söz varlığının yetersizliği, derslerin Gagauzca olarak işlenmesini zorlaştıran bir diğer faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak beden eğitimi, resim ve müzik gibi derslerin anadilinde yapılması mümkün olduğu gibi bu durum, dilin eğitim hayatında daha canlı olmasına yardımcı olacak ve onu güçlendirecektir.

Dillerin geleceği hakkında yorum yapılmasını sağlayan en önemli unsurlardan biri, onların çocuklar tarafından konuşulup konuşulmadığıdır. Ailede edinilen dilin yanı sıra, bütün bir eğitim hayatı düşünüldüğünde, dilin geleceği açısından çocukların anaokullarında aldıkları dil eğitimi büyük bir yere sahiptir. Anaokulu çağındaki çocuklar evde konuşulmasa dahi bir dili okulda iyi bir seviyede öğrenebilmektedirler. Katılımcılarımızdan Romence öğretmeni olan L.O (kadın,30), eskiden anaokullarına gelen çocuklara Rusça bilmedikleri için Rusça öğretilirken, günümüzde çocuklara Gagauzca öğretmeye çalıştıklarını dile getirerek, durumu aşağıdaki gibi açıklamıştır:

Örnek 8

L.O: Biz burda Gagauzya da Gagauz dilimizi örene:riz. Var çok bizim şarkıcılarımız,yazarlar.. uşaklar küçük anaokuldan Gagauz dilini örene:rlär. Hem dä bazı aileler dä onu konuşā:lar. önceden kö:lerde çok i: bilerdiear uşaklar anaokuluna girdi:ndea çok i: bilerdilär Gagauzca ama şu an da: kötü bilerlär. Çok zor örene:rlar onu okulda hem anaokulunda. Benim anam anadardī ani o çok sene anaokulda çalıştı anadardī ki çocuklar önceden anaokula geldi:nde onlar mecbur çocukları örede:rdiler Rusça. Çünkü onlar sadece hepsi Gagauzca bilerdiler yani Rusça hiç yoktu çocukta. Ama şu an tam tersi. Çocuklar uşaklar gele:rlär sadece Rusça biliyorlar. Bizde onlara çalışıyoruz onları öğretme: Gagauzca. Çok zor tabi ki çünkü sadece bazı ailelerde duyarlar. Ailelerde Gagauzca konuşmadī: için çok zor örene:rlär Gagauzcayı

Saha araştırması sırasında tanıştığımız ve Komrat'ta görev yapan bir Türk aile, anaokuluna giden kızlarının kısa zamanda Rusçaya olan yeterliliğinin iletişim kurabilecek bir seviyeye geldiğini belirtmiştir. Yine aynı ailenin ortaokulda okuyan çocuklarının da Rusça bilgisi, dersleri anlayacak ve günlük hayatta kullanacak kadar iyi bir seviyededir. Komrat'taki anaokullardan birinde çalışan ve sorularımızı yanıtlayan M.G (kadın,44) , okula gelen çocukların basit kelimeler dışında Gagauzca bilmediklerini ve anlamadıklarını dolayısıyla ailelere evde çocuklarıyla anadillerini konuşmaları gerektiğini söylediklerini belirtmiştir:

Örnek 9

Ben: Okulda çocuklarla hangi dili kullanıyor musunuz?

M.G: Çocuklardan 'gel burīyi, bunu getir, onu götür, bunu koy yerinā' böle bu kadar çünkü çocuklar anlamıyorlar.

Ben: Gagauzcayı anlamıyorlar değil mi?

M.G: Anlamā:rlar. Sadece 'getir, götür, kapa kapuyu' a:zcik bişileri.

Romence öğretmeni olan L.O, ailelerin evde anadili çocuklarına öğretmediklerini ama çocuklarının dili anaokulunda öğrenmelerini istemelerini eleştirmektedir (bkz Örnek 10). Uzun saatler boyunca anaokulunda kalan çocukların başında sadece bir öğretmen olduğunu ve çocukların kendi aralarında yine Rusça konuştuğunu belirtmiştir. Ayrıca okullardaki bazı öğretmenlerin de Gagauzca bilmediklerini dile getirmiştir. Buradan da anlaşıldığı üzere, anaokullarında ve diğer okullarda her ne kadar Gagauzca için

çalansa da dilin ailede öğrenilmemesi, materyal ve öğretmen yetersizlikleri çocukların okullarda dili öğrenmesini zorlaştırmaktadır.

Örnek 10

L.O: Bizdä hep böle konuşıyorlar yani Gagavuzca anaokulda ö:rensinner bilsinner mesela farklı mesela resim kursunu Gagavuzca görsünner beden dersini Gagavuzca görsünner. Ama bizdä bazı ö:retmenleri Gagavuzca bilmiyorlar. Çünkü Rusya'dan geldiär mi Moldovalılar mı ani Gagavuzca bilmiyorlar. Bu ne demä: yani onlar diyorlar ki bu biraz problem. Ama ben her zaman diyorum ailedä konuşınnar. Bizdä çok ailedä ana bobalar Gagavuzca biliyorlar ama hep onnar 'ö:rensinner okulda anaokulda ö:rensinner' bence bu do:ru di:l. Tabi ki anaokulda çocuk çok zaman kalıyor yani bir gün mesela saat on saat on buçuk saat bir anaokulda kalıyor. Beş günde on saat o zaman elli saat kalır. Ama yani anaokulda çok çocuk sadece bir ö:retmen konuşuyor. Onlarda aralarında hep o kadar Rusça konuşuyor çok zor yapmak

Eğitimde Rusçanın hâkimiyeti lise ve üniversite düzeyine kadar devam etmektedir. 1993 yılından sonra Gagavuzca ders saatlerinde artış yaşansa da ilköğretimden, lise son sınıfa kadar Rusça ve Romence ders saatleri Gagavuz dili ders saatlerinden daha fazladır. Argunşah'ın 'Gagavuz Dili Tehlike Altında Mı?' adlı makalesinde sınıf düzeyine göre ilk-ortaokul ve lise olarak ayırdığı ders saatlerine yönelik aşağıdaki tablo yer almaktadır (2017:275):

İlk ve ortaokul I-IX kadar olan dil ve edebiyat ders saatleri:

Sınıflar	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX
Rus Dili Ve Ed.	8	7	7	7	6	6	5	5	5
Gagavuz Dili ve Ed.	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Romen Dili ve Ed.	3	3	4	4	4	4	4	4	4
Yabancı Dil	-	2	2	2	2	2	2	2	2

Tablo 6: Argunşah'ın (2017) Gagavuz Dili Tehlikede Mi? adlı makalesinden alınmıştır

Sınıflar	Sözelci Sınıf			Sayısal Sınıf		
	X	XI	XII	X	XI	XII
Rus Dili ve Ed.	5	5	5	4	4	4
Gagavuz Dili ve Ed.	4	4	4	3	3	3

Romen Dili ve Ed.	4	4	4	4	4	4
Yabancı Dil	3	3	3	3	3	2

Tablo 7: Argunşah'ın (2017) Gagauz Dili Tehlikede Mi? adlı makalesinden alınmıştır.

Bu tabloya bakıldığında Gagauz Dili ve Edebiyatı ders saatlerinin lise düzeyinde daha fazla olduğunu görmekteyiz. Romence ders saatleri, Gagauzcadan fazla olsa da Rusçaya kıyasla daha azdır. Üniversite düzeyinde ise eğitim dili bölümlere göre değişiklik göstermekte ancak yine Rusça yoğun olarak kullanılan dil konumundadır.

Üniversitede derslerin yanı sıra öğrenciler kendi aralarında Rusça konuşmaktadır. Normalde köyde yaşayan ve üniversite öğrencisi olan N.N (kadın, 20), her ne kadar köyde Gagauzca konuşsa da üniversiteye geldiğinde dil seçimini yaparak, derslerde ve arkadaşlarıyla Rusça konuştuğunu belirtmiştir.

Örnek 11

Ben: Okulda hangi dili kullanıyorsunuz?

N.N: Okulda konuşardım Gagauz dilindä buraya (Komrat'a) geldim da: ziyade Ruz dilindä çünkü çoyu var başka a:şirlardan kim bilme:ler Gagauz dilini onuştan savaşı:rız da: ziyade Ruz dilindä konuşma: ama arkadaşlarımın angıları kü:den onlarla laf ederi:z Gagauz dilindä.

Üniversite ziyaretimiz sırasında konuşma fırsatı bulduğumuz başka öğrenciler de üniversitede Rusça kullandıklarını belirtmişlerdir. Gagauz Yeri'nde Rusça, eğitimin her kademesinde baskın dildir ve aktif olarak kullanılmaktadır. Rusçanın okullarda Gagauzcadan daha fazla ve işlevsel bir şekilde kullanılması, dili zayıflatan en önemli sebeplerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.3.3 Devlet Kurumlarında Gagauzca Kullanımı

Gagauzca, Gagauz Yeri'nin her ne kadar resmi dillerinden biri olsa da baskın dil konumunda değildir. Resmi kurumlarda ve yazışmalarda, basın-yayın organlarında yoğun olarak kullanılan dil Rusçadır

Anadili konuşuru V.K (erkek,28), dilin medyada ve devlet kurumlarındaki kullanımını durumunu şu şekilde açıklamıştır:

“Okulda eğitim dili Rusçadır, öğretmenler de öğrencilerle Rusça konuşur. Bütün resmi kurumlarda da aynı durum, gayri resmi ortamlarda Gagauzca konuşulur. Ama istisnalar da vardır.

Basında ve yayında hiçe yakın bir miktarda yer veriliyor. Gagauzya Radyo Televizyon’u Gagauzca yayın yapmakta, bir gazete (aylık) ve birkaç edebiyat dergisi ara sıra çıkmakta. Son zamanlar sosyal medyalarda Gagauzca daha çok duyulmaya başladı (blog, röportaj, konuşma, klip vs).”

2012 yılında ‘Gagauzların Dil Haklarının Korunması ve Moldova Toplumuna Entegrasyonu’¹⁵ ile ilgili yayımlanan raporda da Gagauz Yeri’ndeki resmi işlerde, yasama, kişi ve tabela adlandırılmasında yoğun olarak kullanılan dilin Rusça olduğu belirtilmiştir. Ayrıca basın ve yayın organlarında da Rusçanın hâkimiyetinden bahsedilmiştir (Dağdeviren 2016: 159).

Ana Sözü gazetesinin 21.06.2017 tarihinde yayımlanan Tudor Zanet’e ait bir yazısında, toplamda 314 olmak üzere Komrat’ta 174, Çadır’da 140, Volkanış’ta ise 63 tabelanın Gagauz dilinde yapıldığı belirtilmiştir. Yazısında bu durum karşısındaki sevinçlerini dile getiren Zanet, daha sonra tabelalar üzerinde yapılan dilsel yanlışlıklar sebebiyle eleştiride bulunmuş, Gagauzca kelimeler yerine *uydurma* yani Gagauzca olmayan kelimeler kullanıldığını belirtmiştir. Yine aynı gazetenin 19.04.2019 tarihinde yayımlanan başka bir haberinde, *Gagauz Dili Olimpiyatı*’nın açılışında Gagauz Yeri Başkanı’nın, Millî Eğitim Bakanı’nın ve halk topluluklarından kimsenin bulunmadığından yakınılmış ve kişilerin bu etkinlikleri umursamadıklarından bahsedilmiştir. Saha araştırmamız sırasında konuştuğumuz kişiler de devlet kurumlarında ve resmi yerlerde Rusçanın hâkim olduğunu, eğer karşılarındaki kişi Gagauzca biliyor ya da konuşuyorsa anadilinde iletişim kurduklarını dile getirmişlerdir.

Rusçanın yanı sıra Romence halk tarafından kullanılmasa da devlet kurumlarında, resmi internet sayfalarında yer almaktadır. Pazarda satıcı olan A.P (kadın, 31 yaşında),

¹⁵ Implementation of Linguistic Rights of the Gagauz of Moldova. Integration of the Gagauz Community in to the Society of Moldova

Moldovan dilini kullanmadıklarını ancak televizyonlarda çok fazla Moldovanca yayın olduğunu belirtmiştir.

Örnek 12

A.P: Biz Gagauşca ve Ruşca biliyoruz ama Moldovan dilini kullanmıyoruz. Ama çünkü bizde şimdi televizyonlarda izliyeler çok Moldovanca koyuyorlar. Bizim provitirist var nasıl söyleyim size zakun¹⁶ eni konuşmama Rusca, okulda da Rus dili olmasın Moldovan dili olsun. Nasıl olsun Moldovan nesli ben di:lim Moldovan ben Gagavuzum.

Yukarıda yer alan örnekten ve diğer mülakatlar sonucunda, insanların Romenceyi öğrenmeye ve konuşmaya karşı çok istekli olmadıklarını söylemek mümkündür. Ancak son yıllarda Moldova'nın Batı'ya daha yakın bir politika izlemesinden dolayı Rusçanın yerini Romence almaya başlamaktadır (Iusumbeli 2014:106).

Uluslararası yapılan toplantılarda da Rusçanın hâkim dil olması söz konusudur. Ana Sözü gazetesinin 06.11.2018 tarihli, Komrat'ta uluslararası gerçekleşen bir forum¹⁷ ile ilgili haberinde, etkinlikte Gagauz diline ait herhangi bir slayt ya da konuşmanın bulunmadığı, forumun sanki Rusya'da ya da İngiltere'de yapılmış gibi görüldüğü not düşülerek eleştirilmiştir. Gagauz Yeri'nin resmi dillerinden birinin Gagauzca olmasına rağmen yazışmalarda, uluslararası yapılan etkinliklerde hatta anadili ile ilgili etkinliklerde dahi kullanılmaması ve yeterli ilgiyi görmemesi onun işlevini ve prestijini zayıflatmaktadır.

3.3.4 Sosyal Yaşamda İletişim Dili Olarak Gagauzca

Gagauz Yeri'nin başkenti olan Komrat'ta sokağa çıktığımız ilk gün duyduğumuz dil Rusça oldu. Röportaj yapmak için girdiğimiz bir kırtasiyede, sabah okul telaşından dolayı bu imkânımız olmasa da, insanların alışveriş yaparken Rusça konuştuklarına şahit olduk. Kırtasiyeden sonra kalabalığın yoğun olduğu pazar yerinde ise üç kişi ile röportaj yapma fırsatımız oldu.

¹⁶ Çv. Yasa, kanun

¹⁷ 'IV-cü Halklararası Invest GAGAUZİYA-2018' Çv. 4.Uluslararası Gagauz Yeri Yatırım Forumu 2018'¹⁷

Mülakat yaptığımız ilk kişi ve aslen Bulgar olan M.A (kadın,39), günlük hayatta Bulgarca ve Rusça konuştuğunu, evde ise eşyle Bulgarca, çocuklarıyla Rusça konuştuğunu dile getirmiştir. Buradan Gagauz Yeri'nde yaşamakta olan farklı milletlerden kişiler için de Rusçanın önemli bir konumda olduğunu görmekteyiz. Kendisine Gagauzcayı bilip bilmediğini sorduğumuzda M.A, Gagauzcayı babaannesinden öğrendiğini ve çok iyi bilmediğini, Türkçeyi daha iyi konuştuğunu eklemiştir. Türkçeye olan hâkimiyetinden dolayı mülakat sırasında da sorulara rahat bir şekilde yanıt vermiştir. Pazar yerindeki konuşmuş olduğumuz 56 ve 31 yaşında olan diğer kişiler de Türkçe sorduğumuz sorulara Gagauzca konuşarak rahat bir şekilde yanıt vermişlerdir.

Röportaj yapmak için gönüllü olan satıcılardan A.P (kadın,31), günlük hayatta Rusça kullandığını ancak pazarda karşısındaki kişiye göre Gagauzca ya da Rusça kullandığını belirtmiştir. Diline ve dinine olan bağlılığını yoğun bir şekilde dile getiren bir diğer kaynak kişi D.M (erkek,56) ise, günlük hayatında ve çalışırken çoğunlukla Gagauzca kullandığını belirtmiştir. Bu iki kişi arasındaki yaş farkı verdikleri cevapların farklılığında etkili olmuştur.

Örnek 13

Ben: İşte daha çok hangi dili konuşuyorsunuz?

A.P: İnsana göre var insan Ruz biliyo var insan Gagauz biliyo bizde burda çok karışık insannar Bulgar, Gagauz, Moldo:an, Ruz.

Ben: Peki devlet dairelerinde memurlar hastanede, postanede gibi hangi dili kullanıyorlar?

A.P: Ruz.

Ben: Peki hangi durumlarda dil değiştiriyorsunuz?

A.P: Annem geliyor Gagauşca konuşuyorum o biliyo Gagauşca. Pazarda Rusça, Gagauşca

Pazar yerinin dışında insan etkileşiminin yoğun olduğu bir diğer yer olan marketlerde, orta yaştaki çalışanlardan bize yardımcı olmalarını istediğimizde karşılık alabilirken, kasada çalışan ve genç yaşta olan kişilerin, yönelttiğimiz soruyu anladıklarını ancak dil hâkimiyetlerinin bize cevap veremeyecek kadar zayıf olduğunu gözlemledik.

Çok fazla kafe ve restoranın bulunmadığı Komrat'ta, herkes tarafından popüler olan bir restorana yaptığımız ilk ziyarette tamamen Rusça bir menü ile karşı karşıya kaldık. Restoranda çalışan genç garsonlara, Gagauzca bilip bilmediklerini sorduğumuzda ise bilmedikleri yanıtı alarak iletişimimize İngilizce konuşarak devam ettik. Aynı restorana ikinci ziyaretimizde, bizimle ilgilenen başka bir garson yine Gagauzca bilmediği için yanımızda olan kişilerle Rusça konuşarak anlaşmıştır. Resmi dili Gagauzca olan bir yerdeki restoranda, bu dili bilmeyen garsonların çalışıyor olması, insanların Gagauzca iletişim kurmaya ihtiyaçlarının olmadığını ve kullandıkları dilin Rusça olduğunu kanıtlamaktadır.

Sosyal yaşamdaki dil durumuna bakıldığında, orta yaştaki insanların karşısındaki kişiye göre Gagauzca kullandıkları biliniyorken, gençlerin Rusça bilmeyen birine karşı bile Gagauzcayı düzgün kullanamayacak kadar anadiline hâkimiyetlerinin zayıf olduğu gözlemlenmiştir.

Gagauzların günlük hayatta birbirleri ile olan iletişimlerinde, genel olarak karşısındaki kişinin Gagauzca ya da Rusça bilme durumuna göre dil seçimi yaptıklarını belirtmiştik. Arkadaşlık ilişkilerinde özellikle gençler Rusçayı tercih etmektedirler. Arkadaş grubu arasında köyden gelen biri olduğunda, kişi Rusça bilmiyorsa Gagauzca konuşulmaktadır ancak günümüzde köyden kasabaya okumak için gelen gençlerin çoğu Rusça konuşmaktadır. Hukuk öğrencisi olan K.B (kadın,18), hem yabancı olan hem de Gagauz olan arkadaşlarıyla Rusça konuştuğunu belirtmiştir.

Örnek 14¹⁸

Ben: Günlük hayatta dışarda en çok hangi dili konuşuyorsunuz?

K.B: Daha çok Rusça konuşuyorum ama Romence biliyo:rum ve İngilizce biraz.

Ben: Evde ailenizle?

K.B: Evde daha çok konuşuyoruz Gagavuzca ve Ruşca

Ben: Arkadaşlarınızla?

K.B: Daha çok Ruşca çünkü benim arkadaşlar yabancılar Gagauzca hiç bilme:rlar

Ben: Gagauz arkadaşlarınızla da mı Rusca konuşuyorsunuz?

K.B: Ruşca konuşuyoruz.

---

¹⁸ Bu örnekte konuştuğumuz kişi Türkçe kursuna gittiği için cevap verirken Gagauz dilinden ziyade Türkçe konuşmayı tercih etmiştir.

Bu örnekten de yola çıkarak Rusçanın, Gagauzca bilmeyenler arasında *lingua franca* işlevinde olduğunu görmekteyiz. İş yerlerinde konuşulan dil ise, hem yapılan işe göre hem de muhatap olunan kişiye göre değişmektedir. Tarımla uğraşan bir kişi rahatlıkla anadilinde konuşabilmektedir. Avdarma köyünde yaşayan ve kolhozda¹⁹ çalışan F.K (erkek,62), hem iş yerinde hem de evde Gagauzca konuştuğunu belirtmiştir.

Örnek 15

Ben: Evde eşinizle hangi dili konuşuyorsunuz?,

F.K: Yivde Gagauşca konuşıyız.

Ben: Çalışırken, işe gittiğinizde?

F.K: İşe gittine hep Gagauşca

Çiftçilik yapanlar dışında diğer meslek gruplarında çalışan kişiler genellikle Rusça kullanmaktadır. Her ne kadar bu durum genele yayılsa da çalışılan yerin kuralları da önemlidir. Örneğin, TİKA'nın açmış olduğu kütüphane müdürlük yapan V.T, iş yerinde Gagauzca konuşulmasına dair kural konulduğunu, ancak bir sergi ya da etkinlik olduğu zaman iki dilde konuşulduğunu belirtmiştir.

Örnek 16

Ben: İş yerinde hangi dili kullanıyorsunuz?

V.T: Yiş yerinde da: fazla Gagauz dilini kullanıyorum ani bizim toplantılarımızda da bana bir kural olarak bu oldu ani bütün toplantılarımız kütüphanemizde epsi Gagauz dilindä geçiyor. Şimdi dici:z bir resim sergileri açılışı dici:z bir Rus ressam var o zaman biz iki dilde konuşuyoruz. Gene de biz iş yerindä Gagauz dilindä.

Dil edinim süreçlerinde yaş faktörünün öneminden daha önce bahsetmiştik (bk. yukarıda 3.3.1). Bu bağlamda 4-6 yaş aralığındaki anaokulu çağına gelmiş çocuklar, ailelerinden sonra dile en çok burada maruz kalmaktadır. Bu yaşlardaki çocuklar maruz kaldıkları dili çabuk edinebilmektedir dolayısıyla anaokulunda kullanılan ve öğretilen dil, etnik dil açısından önem taşımaktadır. Komrat'taki bir anaokulunda öğretmenlik yapan L.O, okul müdürünün anadile olan sevgisinden dolayı okulda Gagauzcanın da Rusçanın yanı sıra konuşulduğunu belirtmiştir. Bu örnekler gibi istisnai durumlar olsa da restoranlar, marketler, iş yerleri vb. sosyal alanlarda hâkim olan dil Rusçadır.

---

¹⁹ Tarım üretim kooperatifi

3.3.5 İbadet yerlerinde Gagauzca kullanımı

Gagauzların birçoğu Ortodoks Hristiyanlığı benimserken aralarında Babtist, Subodnik ve Adventist Protestan olanlar da bulunmaktadır (Erden vd. 1999:153). Gagauzlar, dinine, diline ve kültürüne bağlı bir halktır. Atanas Manov (2001: 32) Gagauzların din konusunda bağınaz olduklarını ve dini kuralları için 'öyle bulduk, böyle götüreceğiz' dediklerini belirtmiştir. Gagauzların bu bağlılıkları, geçmişte yaşadıkları zorluklara rağmen, atalarından onlara kalan geleneklerini devam ettirmelerinde, kültürlerinin ve dillerinin de korunarak günümüze kadar ulaşmasına büyük katkı sağlamıştır.

Toplumda azınlıkta kalan ya da göçmen bir halk için ibadet yerlerinin kullanılıyor olması da diğer faktörler kadar önemlidir. Bu bağlamda Gagauzların, Gagauz Yeri'nde özgür bir şekilde ibadet yerlerini ziyaret edebilmeleri ve ibadetlerini yapabilmeleri dilin devamlılığının sağlanmasında etkili olmuştur.

Gagauzlar, *yortu* adını verdikleri dini ritüellerde belirli tarihlerde bir araya gelmektedirler. Bu yortular İncil'de adı geçen Azizler için düzenlenmektedir. Saha araştırması için bulunduğumuz 21 Kasım tarihinde Avdarma köyündeki kilisede, kilisenin koruyucusu olan "Ayoz Mihayıl" (Aziz Mikail) adına yortu kutlanılmaktaydı.

Gagauz geleneklerinde çocuklara normal isimlerinin yanı sıra İncil'de geçen Aziz (melek) isimlerinden konulmaktadır. O tarih hangi Aziz yortusuna denk geliyorsa, aynı isme sahip olan kişilerin de bayramı olduğu anlamına gelmektedir. Bu kişiler kilisedeki ayine katılır ve sonrasında bayramı olan kişinin ailesi ya kurban keserek istediklerine dağıtır ya da akrabalarına yemek ziyafeti verir.

Biz de ibadet yerinde hakim olan dili gözlemleyebilmek için köydeki kiliseyi ziyaret ettik. Ayin sırasında kullanılan dil durumuna bakıldığında, papazın ve diğer kişilerin okuduğu tüm duaların Rusça olduğunu gözlemledik. Ancak papaz, kiliseye yapılan bir yardım için teşekkür konuşmasını yaparken sözlerine Gagauzca devam etmiştir. Ayin boyunca Gagauz televizyonunun orada bulunması ve törenin kayıt altına alınması, Papazın teşekkürünü anadilinde iletmesinin sebeplerinden biri olabilmekle birlikte, köy halkına hitap ederken Gagauzca kullanılması, dilin herkes tarafından anlaşılabilir olduğu ve kullanıldığı şeklinde çıkarım yapılabilir.

Komrat'ta bulunan kiliseyi ziyaretimizde ise papaz ile konuşma fırsatı elde ederek, konu hakkında daha fazla bilgi sahibi olduk. Kendisi, ayinlerde Rusçanın yanı sıra Gagauzca ve Moldovan dilinde de duaların okunduğunu belirtmiştir. Ancak adetleri ve yortuları anlatmada Gagauzcanın yetersiz olduğunu 'fukare' kelimesini kullanarak dile getirmiştir. İncil ve Hz. İsa'nın sözlerini anlatırken Rusça kelimelerin akla daha çabuk geldiğini ve insanların daha iyi anladığını belirtmiştir.

Örnek 17

Papaz: Ayinler hem Gagauz dilindä hem Ruz dilindä hem Moldovan dilindä çok götüri:ler duaları.

Ben: Kilisede Rusça mı konuşuyorsunuz Gagauzca mı?

Papaz: Hem Gagauşca hem Rusca.

Ben: Neye göre dil değiştiriyorsunuz?

Papaz: Bizde da: ilin²⁰ anlatma: var böle işler, var böle niyetler ani da: ilince olcek anlatma: Rusca. İnsan çünkü da: çok anlıçıklar zerem²¹ Gagauz dilinde o biraz bizdä fuka:re dil скудный²² fuka:re dil da çoyu zor anlatma: Gagauz dilinde varınca anlatma: yortular için varınca anlatma: traditsea/..²³ için adetler için varınca anlatma: Evangeliyası²⁴, Hristozun²⁵ lafları nasıl isterdi söyleme: da: ilinci olcek onları anlatma: onları gösterme: nasıl isterdi sö:leme: bizim Alla: da: ilin olcek da: tez gelecek kafana ne ister söyleme: Papaz ne yazılı bu ka:tlardan Ayoz ka:tlarda.

Gagauzların, 1907 yılına kadar kendi dillerinde basılmış eserleri bulunmamaktaydı. Bu tarihten itibaren anadilinde dini kitaplar yayımlanmaya başlanmıştır. Mihail Çakır, İncil'i ve birkaç eseri Gagauzcaya çevirmiştir ancak bu kitaplar hakkında çok fazla bilgi bulunmamaktadır (Güngör & Argunşah 2002: 77). Kiliselerde ayinler geçmişte Rumca yapılmaktaydı ancak son yıllarda din dili Slavcanın etkisinde kalmış olsa da Türkçe okunan dualar da bulunmaktadır (Güngör & Argunşah 2002: 82).

Gagauzların dini terminolojilerinde Türkçe, Arapça, Rusça, Romence, Yunanca ve Farsça birçok kelime bulunmaktadır (Güngör 2007: 119). Bu kelimeler, okudukları dini kitaplardan ve birlikte yaşamış oldukları toplumlarla olan iletişimlerinden dolayı dilde

²⁰ Çv. İlin: Hafif.

²¹ Çv. Zere, Zerem: Zira

²² Çv. Скудный (Rusça): Yetersiz.

²³ Çv. Rusça: Gelenek, adet

²⁴ Çv. Evangeliya: İncil

²⁵ Çv. Hristoz: Hz. İsa

yer almaktadır. Örnek 17’de Papaz’ın, Gagauz dili için dile getirdiği ‘fukare’ kelimesini, Mihail Çakır’da “Gagauz dili buluner fukara laflan” *şeklinde* geçmişte belirtmiştir (2007:121). Dilin yetersiz olarak görülmesi, dini terminolojide birçok dilden alınmış yabancı kelimelerin bulunmasından kaynaklanmaktadır. Saha araştırması sırasında gözlem yapılan ayinden ve konuşulan kişilerden de çıkarım yapıldığında, ayinlerde baskın dilin Rusça olduğu gözlemlenmiştir.

3.4 TOPLUM DİLBİLİMSEL KAVRAMLARLA GAGAUZCANIN TEHLİKEDE OLMA DURUMU

Aynı dili konuşan insanların oluşturduğu topluluklar, *dil topluluğu* (language community) olarak adlandırılmaktadır. En büyük dil topluluklarını, standartlaşmış, yazılı formu ve tanınırlığı yüksek diller oluştururken, tehlikedeki dilleri özellikle azınlık grupların konuştuğu, standartlaşmamış ve yazılı kültürü olmayan diller oluşturmaktadır (Grinevald & Bert 2011: 56). Bir dilin güvende olmasından bahsedebilmek için öncelikli koşul, dilin kuşaktan kuşağa aktarılıyor olmasıdır. Toplumdaki çocuklar tarafından edinilmeyen bir dilin geleceği tehlike altına girmektedir. Bunun yanı sıra toplumda konuşulan birden fazla dilin olması, dilin konuşur nüfusu, dilin işlevselliği ve dile karşı tutum gibi faktörlerin dil açısından pozitif yönde olmaması da dilleri tehlike altına sokmaktadır. Dillerin tehlikede olma kriterleri ve sebepleri hakkındaki ayrıntılı bilgiler ikinci bölümde (bk. 2.2) detaylı olarak incelenmiştir. Bu bölümde ise Gagauzcanın tehlike altında olma durumu toplumdilbilimsel bir bakış açısıyla değerlendirilmiştir.

3.4.1 Çokdillilik

Anadilinin yanı sıra yaşadıkları ülkenin resmi dilini kullanan topluluklar *azınlık* (minority groups) olarak adlandırılmaktadır. Bu grupların nüfusu, ülkenin resmi dilini anadili olarak konuşan nüfusun yanında sayıca daha azdır. Nüfuslarının az olmasından ziyade azınlık olarak adlandırılmalarının bir diğer sebebi politik, sosyal ve ekonomik anlamda çok fazla güce sahip olmamalarından kaynaklanmaktadır. *Etnik azınlık* kavramı ise bu açıklama ile benzer ancak yerli ya da göçmen kökeni olan grupları adlandırmak için kullanılmaktadır (Skuttnabb-Kangas&McCarty 2008: 3).

Etnik grupların yaşadığı toplumlarda, sosyal ve ekonomik gücü elinde bulunduran baskın grubun dili, diğer gruplar tarafından prestijli dil olarak görülmektedir. Dolayısıyla insanlar bir süre sonra hem sosyal baskılar yüzünden hem de hayat kalitelerini artırmak istedikleri için prestijli olan dili öğrenmeyi tercih etmektedirler.

Etnik gruplarının dilinin geleceği için en önemli olan unsurlardan biri ebeveynlerin çocuklarının öğrenmesi için tercih ettikleri dildir. Çocukların annelerinden ya da kendisiyle ilgilenen kişilerden duyarak edindikleri ilk dil, *anadili*(mother tongue) olarak adlandırılmaktadır. Skutnabb-Kangas (1981: 18) anadili kavramını dört kritere dayandırarak tanımlamıştır (bk. Tablo 8).

Kriter	Tanım
Köken (Origin)	Öğrenilen ilk dil (kişinin ilk kalıcı kurduğu iletişimde kullanılan)
Yeterlilik (Competence)	En iyi bilinen dil
İşlev / Kullan (Function)	En çok kullanılan dil
Tutum (Attitudes)	Kişinin kimliğini bağdaştırdığı dil

Tablo 8: Skutnabb-Kangas (1981) Kriterlere Göre Anadili Tanımları

Bireylerin anadillerinin ediniminden sonra öğrendikleri dil, *ikinci dil* (second language) olarak adlandırılmaktadır. İki ya da daha fazla dilin edinilmesi durumunda ikidillilik kavramı ortaya çıkmaktadır. Geçmişte *ikidillilik* (bilingualism) tanımları daha çok kişinin dile olan *yeterliliği* (competence) üzerine yapılmaktaydı. 1960 yılının başlarında bu çalışmalar, dilin kullanım durumuna yani *işlevselliği* (function) üzerine yapılmaya başlanmıştır (Skutnabb-Kangas 1987: 85).

Dildeki yeterlilik açısından Bloomfield (1933: 56) ikidilliliği, 'her iki dilde de anadili gibi kontrole sahip olmak' şeklinde tanımlamıştır. İşlevsellik açısından bakıldığında da Mackey (1970:555) ikidilliliği 'aynı kişi tarafından bir ya da daha fazla dilin değişimli olarak kullanılması' şeklinde tanımlanmıştır. Bu tanımlarda ikidillilik (bilingualism), aynı zamanda *çokdillilik* (multilingualism) terimini de kapsamaktadır.

İnsanların ikinci bir dili edinme durumları genellikle sosyo-ekonomik sebeplerle bağlantılıdır. Daha önceden *tek dilli* (monolingual) olup, yapılan göçler, siyasi ya da

ekonomik sebeplerden dolayı geniş dil topluluklarıyla yaşamak zorunda kalan gruplar ikidilli olarak hayatlarına devam etmektedirler. Eski Sovyetler Birliği döneminde yer alan halkların birçoğu da Rusçanın yoğun baskısı ve prestijli dil olması sebebiyle ikidilli toplumlar haline gelmişlerdir.

İkinci bir dile maruz kalındığı zaman ortaya çıkacak üç durum söz konusudur. İlk durum grup üyelerinin ikinci dili öğrenmeyip, birinci dili kullanmaya devam etmeleri, ikinci durum, diğer dili ikinci bir dil gibi öğrenerek anadilleri ile birlikte kullanmaları, üçüncü durum ise ikinci dili yine öğrenmeleri ancak anadilin yerine koymaya başlamalarıdır (Myers-Scotton 2006: 68). Öğrenilen ikinci bir dilin, anadili yerine konulmaya başlandığı durumda *dil değiştirimi* (language shift) gerçekleşmeye başlamaktadır (bk. yukarıda 2.6).

Gagauzların Besarabya'ya yaptıkları göç ile başlayan ayrılıkları, onları bir süre sonra birbirlerinden uzaklaştırarak dilin tehlikeye daha açık bir hale gelmesine sebep olmuştur. 1989 yılında yapılan nüfus sayımlarına göre Eski Sovyetler döneminde yaşayan Gagauzların çoğu ikidilli olarak gösterilmiştir. Moldova'da ikinci dil olarak Rusça konuşan Gagauzlar, aynı zamanda oranın resmi dili olan Romencenin de etkisi altında kalmıştır. Gagauzların sadece %4'ünün Romence konuştuğu belirtilmiştir (Koca Sarı 2016b: 246).

Sovyetlerin dağılmasından sonra Gagauzlar, anadilleri ve özerklikleri için çok mücadele etmiştir. Moldova dışında Ukrayna, Bulgaristan gibi ülkelerde yaşayan Gagauzlar baskın diller arasında anadillerini korumakta Moldova'dakiler kadar başarılı olamamışlardır (bk. yukarıda 1.1.2). Moldova'da yaşayan Gagauzlar ise çabaları sonucunda özerk bölgeye sahip olsalar da günümüzde anadillerini Rusça ve Romencenin yanında aktif olarak kullanmamaktadırlar.

Dil değiştirimi bir insanın ömrü kadar belki daha uzun bir sürede gerçekleşmektedir. İkinci bir dille karşılaşıldığında ortaya çıkan durumlarda da belirtildiği gibi ilk jenerasyon dili öğrenmeyebilir. Örneğin, Gagauz Yeri'ndeki köylerde yaşayan yaşlı kadınların bazıları hala tekdillidirler. Komrat'taki kütüphanede müdür olan V.A'ya (kadın,55) hangi durumlarda farklı dil kullandığını sorduğumuzda, yaşlılarla Gagauzca konuştuklarını ve

köyde yaşayan 70-80 yaşlarındaki insanların birçoğunun Rusça bilmediğini dile getirmiştir.

Örnek 18

V.A: Bü:k yaşta bir insannan konuşurken onlaı tabi ki Gagauşca konuşa:rız. Kö: yde genelde bü:k yaşta insannar hani çoyu Rusçayı bilmiyorlar. Benim annem Rusçayı bilmäzdi ani o okula gitmemiş. Bobam okula gitmiş dört sınıf fakat o zaman da Romen dilinde. O zaman Romanlar buradaymışlar Romen dilinde ö:renmiş. Annem Rusçayı bilmäzdi ma:lesef vefat etti. Ani köyde bü:k yaşta insannar herkezle Gagauşca konuşar.

Ben: Geneli de Rusçayı bilmiyor?

V.A: Çok bü:k ani yetmiş seksen yaşında deyceyseneler onnar tabi Rusçayı bilmiyorlar.

Ben: Romenceyi biliyorlar mı?

V.A: Okula gittiyselar biliyor.

Köylerdeki yaşlılar, eğer etraflarında farklı etnik gruptan insan yoksa (Bulgar, Rus gibi) kendi anadilleri dışında bir dil konuşmamaktadırlar. Bunun büyük bir sebebi tarımla uğraştıkları için kendilerini izole etmiş olmalarıdır. Ancak onlardan sonra gelen jenerasyon ve şehirde yaşayan insanların bir çoğu Rusçayı bilmekte ve anadili ile birlikte kullanmaktadır.

Günümüzde ebeveynlerin ve yetişen genç neslin dil durumu değerlendirildiğinde, dilin geçiş sürecine girdiğini söylemek doğru olacaktır. İnsanlar Gagauzcayı işlevsiz olarak gördükleri için Rusçayı daha fazla kullanmaya başlamıştır. Özellikle çocuklar, ebeveynlerinin tercihlerinden dolayı *ilk dil* (first language) olarak Rusça öğrenmektedirler. Gagauzlar her ne kadar dillerinin asla unutulmayacağını düşünse de ebeveynlerin çocuklarına ilk olarak Gagauzcayı öğretmemesi, şimdi olmasa da gelecek jenerasyonlarda dilin yok olmaya açık hale gelmesine sebep olmaktadır.

3.4.2 Gagauzca Konuşur Sayısı

Gagauzların 2014 sayımlarına göre Moldova ve Gagauz Yeri'ndeki genel nüfus dağılımları hakkındaki bilgi araştırmanın birinci bölümünde ayrıntılı olarak yer

almaktadır (bk.yukarıda 1.1.2). Günümüze en yakın tarihte olan 2016²⁶ nüfus verilerine göre, Gagauz Yeri'nin toplam nüfusu ortalama 162.000 olarak belirtilmiştir.

1 Ocak 2017 Moldova Cumhuriyeti Ön İstikrarlı Bölgesel Nüfus Profili				
	Toplam Nüfus	Dahil		2016 Yılı Ortalama Yıllık Nüfusu
		Kentsel	Kırsal	
Gagauz Yeri	162,0	65,9	96,1	162,0
Komrat	26,3	26,3	-	26,3
Çadır-Lunga	22,9	22,9	-	22,9
Volkanesti	17,0	16,7	0,3	17,0
Köyler (ortak)	95,8	-	95,8	95,8

Tablo 9: Moldova Cumhuriyeti Ulusal İstatistik Bürosu kaynaklarından düzenlenmiştir.

Moldova'nın diğer yerlerinde yaşayan nüfus da dâhil edildiğinde bu sayı 170.000 civarında olacaktır. Bu bölgenin 83%'ünü Gagauzlar, %5,1'ini Bulgarlar , %4,6'sını Moldovanlar, %3,7'sini Ruslar , %3'ünü Ukraynalılar ve %1'de başka etnik kökenden olan insanlar oluşturmaktadır (Bulut 2016: 63). Verilen oranlar, Gagauzların kendi topraklarında nüfus üstünlüğüne sahip olduklarını göstermektedir.

Krauss'a (2007) göre yaklaşık 5000'den az konuşuru olan bir dil tehlike altında sayılmaktadır. Ancak dil konuşur sayıları hakkında yapılan araştırmalarda, etnik grubun nüfusu ile dili konuşan nüfus sayısı net bir şekilde ayrılmamaktadır. Bu ayırmadaki belirsizlikler, insanların dil yeterliliği konusunda herhangi bir araştırma yapılmadan sayıların verilmesinden ve bazı durumlarda etnik grupla, dil arasında birebir eşleşmenin bulunmamasından kaynaklanmaktadır (Kibrik 1991: 68). İnsanlar dili konuşabilse dahi baskılardan ya da farklı kaygılardan dolayı dili bildiklerini reddedebilirler. Buna örnek olarak Bulgaristan'daki Gagauzları gösterebiliriz (bk. yukarıda 1.1.3). Bu gibi sebepler, dillerin konuşur sayılarının belirlenmesindeki objektifliği de tartışma konusu haline getirmektedir. Ayrıca bir dilin konuşur sayısı bir milyon olsa dahi devlet tarafından desteklenmiyorsa, eğitimde ve medyada kullanılmıyorsa tehlike altına girebilmektedir. Araştırmanın ikinci bölümde bahsedilen Galce (bk.yukarıda 2.3.1) örneğinde de dilin destek almadan, sadece konuşan nüfusla *güvende* sayılamayacağını somut olarak görmekteyiz

²⁶ National Bureau of Statistics of Republic of Moldova
<https://statistica.gov.md/newsview.php?l=en&id=5582&idc=30>

Moldova Cumhuriyeti İstatik Bürosu'nun 2014 tarihli nüfus sayımı verilerine göre Gagauz Yeri'nde anadilini Gagauzca olarak belirten kişilerin oranı, diğer dillere göre açık ara fazladır. Ancak iletişim dili olarak bildiren diller arasında Rusça ve Gagauzca oranları birbirine yaklaşmaktadır (bk. aşağıda Tablo 10)

Şehir veya Bölge	Anadilini Bildiren Nüfus Yüzdeliği							
	Toplam	Moldovanca	Rumence	Ukraynaca	Rusça	Gagauzca	Romence	Diğer Diller
Gagauz Yeri	132.846	3,7	0,1	1,3	9,9	80,4	0,2	0,3
	İletişim Dilini Bildiren Nüfus Yüzdeliği							
	Toplam	Moldovanca	Rumence	Ukraynaca	Rusça	Gagauzca	Romence	Diğer Diller
	131.387	1,0	0,1	0,1	41,3	55,6	0,0	0,2

Tablo 10: Moldova Cumhuriyeti Ulusal İstatistik Bürosu kaynaklarından düzenlenmiştir

Yukarıda yer alan tabloya göre Gagauz Yeri'nde, Gagauzcayı anadili olarak nitelendiren ve iletişim dili olarak kullandığını bildiren kişilerin sayısı Rusça ve Romenceye göre daha fazladır. Ancak 2004-2014 yıllarında dilin iletişim işlevi üzerine yapılan araştırmada ise dilin kullanımında düşüş yaşandığı görülmektedir.

2004-2014 Nüfus Sayımlarında Gagauzcanın İletişimde Kullanımına Göre Nüfus Sayısı		
YIL	2004	2014
Şehirsal	22.206	9.094
Kırsal	82.684	65.073
Toplam	104.890	74.167

Tablo 11: Moldova Cumhuriyeti Ulusal İstatistik Bürosu kaynaklarından düzenlenmiştir.

Gagauz Yeri'nde yaşayan yaklaşık 132.800 kişi Gagauzcayı anadili olarak nitelendirmiştir. Ancak belirtilen bu sayılar, insanların dil yeterliliği hakkında bilgi vermemektedir. Daha önce yapılan araştırmalar ve saha araştırmamız dâhilinde konuşulan kişiler değerlendirildiğinde, Gagauzcanın günümüzde özellikle orta yaşta ve yaşlı kişiler tarafından etkin ve düzgün bir şekilde konuşulduğu gözlemlenmiştir.

Dili konuşan kişiler bağlamında kırsal ve kentsel olarak farklılıklar mevcuttur (bk. Tablo 11). Kırsalda yaşayan nüfusun dili daha sıklıkla kullandığından bahsetmiştik. Şehirlerde

ise dil kullanımını daha düşük olmakla birlikte gençlerin birçoğu da dili kullanmayı tercih etmemektedir.

Konuşur sayısının yanı sıra Gagauzcayı etkileyen en önemli ve en güçlü etken, *kullanım alanları* konusunda da değinildiği üzere dilin, devlet, eğitim ve medya gibi alanlarda tehlikede olmasını engelleyecek kadar sıklıkta kullanılmamasıdır.

Gagauz Yeri'nin dışında farklı ülkelerde yaşayan Gagauzların birçoğu nüfus olarak azınlıkta oldukları için kültürel ve dilsel baskılardan daha fazla etkilenmişlerdir. Bu ülkelerdeki Gagauzlar dili etkin bir şekilde kullanmamaktadırlar. Genel olarak Gagauzca konuşur sayısının düşük olmaması günümüzde onu yok olmakla direkt olarak tehdit etmese de güvende olduğunu da garantilememektedir.

Özellikle çokdilli toplumlarda azınlık halkların dillerinin tam anlamıyla güvenli olmasından bahsedebilmek için dilin hem devlet tarafından desteklenmesi hem de konuşurların dillerini kuşaktan kuşağa aktarmaya devam etmeleri gerekmektedir. Gagauz Yeri'nde dilin hem Gagauz hükümeti hem de Moldova hükümeti tarafından desteklenmekte olduğu görülmektedir ancak bu desteğin 'tehlikede olma' durumunun önüne geçebilecek kadar yeterli olup olmadığı tartışmalı bir konudur.

3.4.3 Dilin İşlevselliği

Dilleri tehlike altında olan etnik gruplardaki kişilerin çoğu, çocuklarına *işlevsiz* olarak gördükleri anadillerini öğretmektense, buldukları toplumda daha *işe yarar* olarak görülen baskın kültürün dilini öğretmeyi tercih etmektedirler (Austin & Sallabak 2011: 11). Bir dilin işlevselliğinden bahsedilmek isteniyorsa o dilin evde, sokakta, dini toplantılarda, eğitimde vb. birçok yerde kullanılıyor olması gerekmektedir.

Çokdilli olan bir toplumda dillerin eşit seviyede kullanılması karşımıza fazla çıkmayacak bir durumdur. Araştırmacılar genellikle bu tarz toplumlarda, dillerden birinin geride kalacağını savunmaktadırlar. Bunun sebebi, dillerin kullanıldığı alanların farklılaşmasıdır. Daha fazla alanda kullanılan dil, diğerinin işlevini zayıflatarak geride kalmasına sebep olmaktadır (Skutnabb- Kangas 1981: 31).

Bu tarz toplumlarda dilin kullanımını etkileyen durumlardan bir diğeri ise devletlerin etnik grupların dillerine karşı uyguladıkları politikalarıdır. Örneğin, Rusçanın devlet yönetiminde, eğitimde ve ekonomide geçerli dil durumunda olması, diğer dilleri zayıflatarak işlevsizleştirmiştir. Bir dil işlevsizleşmeye başladığı zaman, onu konuşan toplum hem sosyal hem de ekonomik kaygılardan dolayı baskın olan dile doğru geçiş yapmaya başlamaktadır.

Gal (1996:586), *dil değiştirimini* 'konuşurların bir dili kullanmaktan geri durup (bu genelde prestijsiz olarak görülen dildir), diğer dili işlevsel ve daha fazla alanda kullanması' şeklinde tanımlamıştır. Gagauz Yeri'nde Rusça, hem lingua franca olduğundan hem de insanlar tarafından prestijli dil olarak görüldüğünden dolayı daha fazla alanda kullanılmakta ve Gagauzcanın işlevini kaybetmesine sebep olmaktadır. Rusçanın toplumda bu şekilde yaygın kullanımının sebebi tamamen insanlara ekonomik ve sosyal olarak Gagauzcadan çok daha fazla fırsatlar sunmasından kaynaklanmaktadır.

Günümüzde Gagauz Yeri'nde anadili kullanılmasına yönelik bir engel bulunmamasına rağmen dil sadece köylerde işlevsel olarak kullanılmakta, şehirlerde daha çok Rusçaya doğru bir geçişin olduğu gözlemlenmiştir. Dilin köylerdeki işlevselliğinden, insanların evde, sokakta ya da tarlada çalışırken kullanılmasıyla bahsedilebilir. Bu alanların dışında hâkim olan ve okullarda çocukların eğitim gördüğü dil Rusçadır.

İnsanların ekonomik kaygılarından dolayı şehre yerleşmeleri ve şehre ulaşımın da kolaylaşması, kent ile köy arasındaki dil kullanım farkını azaltmıştır (Dağdeviren 2013: 169). Gagauzca her ne kadar aydınların ve halkın çabalarıyla Sovyetler döneminden bu zamana varlığını sürdürerek gelmiş olsa da günümüzde kullanım alanlarındaki yerini Rusçaya bıraktığı görülmektedir.

3.4.4 Dile Karşı Tutum

Bir dilin statüsünü ve değerini onu konuşan insanların tutumu belirlemektedir. Buradaki tutum kavramı etnik grupların hem kendi dillerine karşı hem de baskın kültürün diline karşı sergiledikleri davranışları kapsamaktadır. Baker'a (1987: 11) göre, insanların düşünceleri ve hisleri ölçülemeyen örtük durumlardır ve dışa vurulan davranışlarla

ortaya çıkmaktadır. Yani kişilerin tutumlarını anlamının bir yolu davranışlarını gözlemlemektir. Ancak dışarı yansıyan bu davranışlar bilinçli ya da bilinçsiz olarak gerçekleşmektedir. Bir kişinin dil hakkındaki tutumu negatif olsa dahi bilinçli olarak bunu pozitif gibi yansıtabilmektedir. Dolayısıyla dil tutumunu belirlerken davranıştan yola çıkmanın yanı sıra dilin kullanım alanları, işlevselliği, yaş, cinsiyet ve sosyoekonomik durum gibi faktörler de değerlendirilmelidir.

Dili tehlike altında olan bir grubun durum hakkındaki farkındalıkları dilin geleceğini için çok önemlidir. Bu konuya etnik gruplar *pozitif* (positive attitude), *negatif* (negative attitude) ya da *umursamaz* (indifferent attitude) bir yaklaşım sergilemektedirler (Tsunoda 2005: 60). Grup üyelerinin dile karşı sergiledikleri pozitif tutumlar o dili yüceltebilirken, negatif ya da nötr bir tutum zayıflayıp yok olmasına sebep olabilmektedir (bk. yukarıda 2.8).

İnsanların ikinci dil öğrenmeye karşı tutumları, *araçsal* (instrumental) ve *bütünleştirici* (integrative) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Gardner&Lambert 1972: 3). Araçsal tutumda kişiler, ikinci dili kendilerine ekonomik, statü ve yaşam şartlarının iyileşmesi anlamında fayda sağlayacağı için öğrenmektedirler. Bütünleştirici tutumda ise baskın olan dili konuşan gruba ait olma isteği ya da o kültüre karşı olan hayranlıktan dolayı dil, etnik grup üyeleri tarafından öğrenilmektedir.

Gagauz toplumunun kendi anadillerine karşı olan tutumlarını, söylem ve davranışlarına göre değerlendirecek olursak pozitif bir yaklaşım içerisinde olduklarını belirtebiliriz. Ancak tutum konusunu sadece kişilerin davranışlarıyla belirlemenin yanlış çıkarımlara sebep olabileceğinden yukarıda bahsetmiştik. Günümüzde Gagauzcanın kullanım alanlarındaki ve özellikle ebeveynlerin dili çocuklarına öğretme durumu incelendiğinde, dile karşı olan tutumun onu tehlike altından kurtaracak kadar pozitif olmadığı görülmektedir.

3.4.4.1 Yaş Faktörü ve Gençlerin Dil Tutumu

Tehlike altında olan bir dilin geleceğini belirleyecek olan yaş grubunu çocuklar ve gençler oluşturmaktadır. Gençlerin anadillerine karşı tutumları ve dil kullanımları bizlere, gelecekte kendi çocuklarına dili aktarıp aktarmayacakları konusunda bilgi

vermektedir. Çokdillilik bölümünde (bk.yukarıda 3.4.1) de bahsedildiği üzere, ikinci bir dili öğrenen ilk kuşak anadili konusunda kendilerini izole etmekte başarılı olabilmektedirler. Ancak onlardan sonra gelen kuşaklara dilin aktarılmaması sonucunda dil değişimini gerçekleştireceği için bu durum, gelecekte dilin yok olmasına zemin hazırlamaktadır.

Gagauz Yeri'nde yaşlılar ve gençlerin dile karşı tutumları arasında büyük farklar bulunmaktadır. Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki, şehirde ve köyde yaşayan insanlar arasında da dil kullanım durumu ve tutumu değiştiği için bunu sadece yaş üzerinden değerlendirmek doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Bu sebepten dolayı örnekler hem yaşa hem de köyde ya da şehirde yaşama durumlarına göre verilmiştir.

Günümüzde Gagauz Yeri'ndeki çocukların birçoğu Rusçayı, aileleri evde konuştuğu için ilk dil olarak öğrenmektedir. Ebeveynler, çocukları okula başladığı zaman zorlanmasınlar diye Rusça konuşmaktadır ancak bu sefer çocuklar Gagauz dili derslerinde zorlanmakta ve dile karşı negatif bir tutum sergileyebilmektedirler. Bu düşüncemizi destekleyen kaynak kişi N,M (kadın,30), günümüzde çocukların Gagauzca öğrenirken zorlandıklarını aşağıda yer alan diyalogda dile getirmiştir.

Örnek 19

N.M Biz çocukken anne boba hep konuşardı, konuşurdu Gagauzca biz kolay ü:rendik.

Ben: Şimdi gençler için durum nasıl?

N.M: Şimdi küçük çocuklar çok zorlanırlar çünkü artık yivde konuşmıyoruz gençler çok konuşmırlar ondan küçük çocuklar okula gittiynen çok zorlanırlar.

Ben: Çocuklar önce Rusça mı öğreniyor?

N.M: Evet Rusça

Ben: Neden aileler Gagauzca öğretmiyor?

N.M: yok bilmirem niyden ama yaşlı insannar çok konuşarlar. Bakın biz yeşimlen ayrı yaşarız kendimiz yaşarız yanımızda yok aile belki ondan.

Rusçanın eğitim hayatında işlevsel olarak yer alması ve kişilere sosyo-ekonomik bir fayda sağlaması, günümüzde evlerde daha sık kullanılan dil haline gelmesine sebep olmuştur. Gagauz Yeri'ndeki gençlerin çoğu, dillerinin onlara bir fayda getirmeyeceğini düşündükleri için konuşmayı tercih etmemektedir. Yine ebeveynler de çocuklarının iyi

bir işe ve geleceğe sahip olmalarını istedikleri için Rusçayı iyi bir şekilde öğrenmelerini istemektedirler.

Çocuklar okula başladıklarında Gagauzca'yı öğrenseler de günlük hayatta daha çok Rusça duydukları ve konuştukları için anadilde yapılan bir konuşmada dahi Rusça karşılık vermektedirler. Bu konu ile ilgili 26 ve 10 yaşlarında iki çocuğu olan K.Ç (kadın,48) ile aşağıdaki konuşma geçmiştir:

Örnek 20

Ben: Evde çocuklarınızla Gagauzca mı konuşuyorsunuz?

K.Ç: Büyünnen evet ama küçük bana söylüyor hayır ben istemerim lay etmeyi. Rusça lay eder o da: kolay ona. Ben ona Gagauşca söyleyirim o bana Rusça cevap veriyö. Onlar arkadaşlarınnan Rusça lay ederler²⁷.

Köyde yaşayan çocukların dil durumu ile ilgili yaptığımız araştırmada, çocukların Gagauzca'yı büyüklerinden öğrendiklerini ancak Rusçayı daha fazla kullandıkları sonucuna ulaştık. Avdarma köyünde mülakat yaptığımız V.M (kadın,59) kendi torunu ile ilgili şunları söylemiştir:

Örnek 21

Ben: Günlük hayatta hangi dili konuşuyorsunuz?

V.M: Gagauşca. Torunlarımızla Rusça konuşuyoruz çünkü okulda da anaokulunda da bu okulda da ne ta çok şeyi Rusça.

Ben: Peki torunlarınız Gagauzca'yı bilip konuşabiliyorlar mı?

V.M: Tabii bili:lär.

Ben: Çocuklar kendi aralarında en çok hangi dili kullanıyorlar?

V.M: Karışık Rusça da Gagauşca da. En çok Rusca konuşuyorlar çünkü devamlı her gün okulda ya Rusça ani evde de geldi:nde Gagauşca sorarsam Rusça cevap veriyi ge:ri.

Bu örneğe benzer olarak, köyde konuşmuş olduğumuz diğer kişiler de çocukların Gagauzca bildiklerini ancak Rusça cevap verdiklerini dolayısıyla kendilerinin de onlarla

---

²⁷ Çv. Lay etmek: Söylemek, konuşmak

Rusça konuştuklarını belirtmişlerdir. Avdarma köyünde yaşayan ve 6 yaşında bir torunu olan D.M (erkek,61) ile geçen başka bir diyalog:

Örnek 22

Ben: Günlük hayatta burada hangi dili konuşuyorsunuz?

D.P: Burda biz konuşuruz her bir yanda Ruşça da Moldovanca da Gagauşca da. Kü:de konuşu:lu da: çok Gagauşca

Ben: Ailenizle hangi dili konuşuyorsunuz?

D.P: Ailemizle nice var uşaklarlan, nepotlarlan²⁸ konuşıyırz Ruşca. Kendimiz Gagauşca

Ben: Torunlarınız Gagauzca biliyor mu?

D.P: Biliye:rlar Gagauşca da Ruşca da Moldovanca da. Şkolada²⁹ öğreniyerlar Gagauşca da Moldovan da Ruşca da

Ben: Çocukların okula gittiklerinde kullandıkları dil hangisi?

D.P: Okulukta konuşarlar Ruz dilindä.

Günümüzde Gagauz Yeri'nde özellikle şehirde yaşayan gençlerin dile karşı olan tutumlarının, yaşlılara kıyasla negatife daha yakın olduğunu söyleyebiliriz. Komrat sokaklarında karşılaştığımız K.B (kadın,18) anadili hakkındaki görüşlerini 'çirkin' kelimesini kullanarak dile getirmiş ve sevmediği için konuşmadığını belirtmiştir.

Örnek 23

Ben: Günlük hayatta en çok hangi dili kullanıyorsunuz Rusça mı, Romence mi, Gagauzca mı?

K.B: Daha çok Rusça konuşuyorum ama Romence biliyorum ve İngilizce biraz.

Ben: Neden Gagauzcayı tercih etmiyorsunuz?

K.B: Gagavuzca dilini sevmiyorum hiç o yüzden de çok kurslara gittim çünkü Türk dili daha çok seviyorum. (Türkçe kursuna gittiğini belirtiyor.)

Ben: Peki sevmemenizin bir sebebi var mı zor mu geliyor?

K.B: Biraz nasıl diyim çirkin. Türkçe dil biraz güzel.

Gagauz Yeri'nde resmi dillerin haricinde çoğu insan tarafından bilinen bir diğer dil Türkçedir. İnsanların çalışmak için Türkiye'ye gitmesi, öğrenci değişim programları,

²⁸ Çv. Nepot: torun

²⁹ Çv. Şkola: okul

Türk dizilerinin televizyonda yer alması ve en önemlisi iki dil arasındaki anlaşılabilirlik düzeyinin yüksek olması, Türkçenin de Gagauzca'yı etkilemesine sebep olmuştur. Yukarıdaki örnekte konuşmuş olduğumuz kişi soruların çoğuna Türkiye Türkçesi kullanarak cevap vermiştir.

Gençlerin dil tutumu açısından köyde yaşayanların durumunun, evde aile içerisinde kullanıldığı için, şehirdekilere göre daha pozitif olduğunu söylemek mümkündür. Komrat Üniversitesi'nde okuyan ancak Kıpçak köyünde yaşayan A.Ç (kadın, 21 yaşında) anadili hakkında sorulan sorulara şu şekilde cevap vermiştir:

Örnek 24

Ben: Günlük hayatta en çok hangi dili kullanıyorsunuz?

A.Ç: Ben ailemde lay ederim köyümde Gagauşca. Üniversitede benim grupomla eder Ruşca lay ederim.

Ben: Arkadaşlarınızla?

A.Ç: Bırda hepsici: lay ede:r Ruşca. Ruşca lay ede:rim. Onlar bilmo:rlar Gagauşca.

Ben: Hangi durumlarda Gagauzcadan Rusçaya geçiyorsunuz?

A.Ç: Düşünüyörüm ki kolay ama çok laf ben şaşıriyim arada sırada çünkü çok Ruz dilini kullanıyım çok işidiyim. Ruz dili hem Gagauz dili karışır.

Ben: Moldovanca biliyor musunuz?

A.Ç: Moldovanca ö:rendim şindet³⁰ de öğreni:im. Ben de yoktu öyle insan ki Moldovanca lay edeyim. Öyle biliyörüm.

Örnekte de görüldüğü üzere, gençler köyde aileleriyle Gagauzca konuşsalar dahi eğitim hayatları boyunca karşılarına çıkan dil Rusça olduğu için anadillerine karşı olan yeterlilikleri konusunda kendilerini çok iyi hissetmemektedirler. Bu durum Saha araştırması sürecinde bizim de karşımıza çıkmıştır. Soru sorduğumuz gençlerden birçoğu dili bilmediklerini söyleyerek konuşmayı reddetmiştir. Bizimle konuşmayı kabul eden ve köy ile bağlantısı olan başka bir genç katılımcı S.K (kadın,20 yaşında), Gagauzca'yı daha çok köyde ve yaşlılarla konuştuklarını dile getirmiştir.

Örnek 25

Ben: Günlük hayatta ve ailenizle hangi dili konuşuyorsunuz?

---

³⁰ Çv. Şindi : Şimdi

S.K: Da: çok Ruşca konuşuyoruz. Anamlan bobamlan Gagauşca konuşuyoruz ama da: çok Ruşca.

Ben: Okulda arkadaşlarınızla konuşurken hangi dili kullanıyorsunuz?

S.K: E:r kasabada da: çok Ruşca ama kim kü:leden gelen onlarla Gagauşca.

Ben: Hangi durumlarda dil değiştiriyorsunuz?

S.K: Da: ilin cevaplar vere:rız o zaman Gagauşca konuşuyoruz.Da: kolay. Kimer kere Gagauşca kimer kere Ruşca bizde yok ani sadece Ruşca yok sadece Gagauşca. Kimer kere varitncit biz laf Gagauşca bir laf Ruşca söyliyelim.

Ben: Gagauzcanın durumu hakkında ne düşünüyorsunuz?

S.K: Kasabada biraz biliye:rlar Gagauz dilini çünkü ailelerdä konuşmayalar birbirlerininle. köylerde da: çok lay ederiz çünkü kimerkere geleyäriz mali³¹ Gagauz mali annen annesi onlarla Gagauşca laf ederiz onlar da: çok Gagauşca laf eder. Ama kasabada ben bilmiyim niçin ama konuşmirlar Gagauşca, bi:inmiyerlar.

Ben: Ruşca ve Romencenin Gagauzcaya etkisi oldu mu?

S.K: Belki evet çünkü Sovyet vakitlerden sora insan da: çok Ruşca konuşardı bu yüzden ben sanarım ki.

Gençlerin dile karşı olan negatif tutumlarını ve neden beğenmediklerini başka kişilere sordüğümüzda, hem aileden kaynaklı olduğunu hem de ekonomik sebeplerden dolayı işlevsiz gördüklerini belirtmişlerdir. Öğretmen olan L.O'ya bu soruyu yönelttiğimizde, sınıfında geçen bir konuşmadan şu şekilde bahsetmiştir:

Örnek 26

L.O: Mesela gençler 'ben Gagauzca konuşmuyorum ben bilmiyorum' biraz uzaklaştılar. Gagauz dilinden çok uzaklaştılar. Mesela okulda bunu duyabilirsin 'ben Gagauzca bilärsen bu dili bilince nereye gidecem, ne işime yarayacak mesela üniversite yok Gagauzca, lise yok, işte çok yaramıyor'...

Özetlemek gerekirse Gagauz toplumunda insanlar, Rusçaya karşı daha çok *fydacı* (instrumental) bir tutum içerisindedir. Söylemlerinde anadillerine karşı bağlılık açısından olumlu bir yaklaşım sergileyerek, dillerinin her zaman yaşayacağını düşünseler de dili kullanmadıkları sürece bu durumun gerçekleşmesi mümkün değildir. Eğer etnik gruptaki genç kuşak eğitimi anadilinde almıyorsa bir sonraki kuşakta yaşanacak *dil geçisi* sürecini engellemek mümkün olmayabilir.

³¹ Çv. Anneye hitap (sevgi ifadesi) burada büyükanne, annecanne anlamında

Geçiş sürecine girmiş olan diller evde konuşulmaya devam edilebilir ancak baskın olan dili çocuklar belirlemektedir (Myers-Scotton 2006: 101). Gagauz toplumunda hem çocuklar hem de gençler anadili işlevsel olarak kullanmamaktadırlar. Dağdeviren Kırmızı'nın (2016:165), cinsiyet ve yerleşim yeri gözetmeksizin 13-20 yaş arasındaki Gagauz gençlerle yaptığı araştırmada da gençlerin, hem duygusal hem de işlevsel olarak Rusçaya karşı daha olumlu bir tutum içinde olduklarını belirtmiştir.

Ruşçanın yanı sıra diğer bir resmi dil olan Romencenin durumundan bahsedecek olursak, toplumun bu dile karşı olumlu bir tavır sergilemediğini söyleyebiliriz. Kırsalda okula gitmemiş kişiler Romence bilmemekte, bilen kişiler de eğer ailede ya da etraflarında konuşacakları biri yoksa dili kullanmamaktadırlar. Okula giden gençler ve çocuklar ise bu dili küçük yaşlardan itibaren öğrenmekte ve konuşabilmektedir. Ancak araştırmamız sırasında konuştuğumuz kişilere Romenceyi ne kadar bildiklerini sorduğumuzda, birçoğu yeterliliklerinin çok iyi olmadığını dile getirmiştir.

Günümüzde Gagauz Yeri'nde izlenen politikalar sayesinde Romence daha güçlü bir konuma gelmektedir ancak saha araştırmamız boyunca konuşmuş olduğumuz kişiler ve gözlemlerimiz sonucunda Romencenin, Rusçanın yanında hala zayıf bir konumda olduğunu söylemek mümkündür. Kaynak kişilerimizden P. (kadın, 65) ile geçen diyalogumuzda kendisinin Romence hakkında söylemleri şu şekilde olmuştur:

Örnek 27

P.: Romence bilmiyöriz istemiröm bilmä: dä

Ben: Neden istemiyorsunuz?

P.: Bilmi:röm istämi:röm. Bobannenin bobaannesi söle:rdi onlar çiraklık ettiler orda çok yeziyet gördüler o yüzden Romanlarē sevmio:ruz. Ne anam ne bobam ra:metli sevmärdi.

Bu örnekten ve yukarıda yer alan A.P'nin diyalogundan (bk. Örnek 12) da anlaşılacağı üzere, Gagauz halkı tarafından Romenceye karşı çok fazla olumlu bir tutum sergilenmemektedir. İnsanlar Romenceyi, başkent Kişinev'e gittiklerinde ya da iletişim kurdukları kişi Moldovan ise kullanmaktadırlar.

Romencenin, Gagauzcaya kıyasla daha prestijli bir dil olması hem Moldova'nın resmi dili olmasından hem de Gagauzcaya göre daha fazla konuşura sahip olmasından kaynaklanmaktadır.

3.4.5 Sosyo-ekonomik durum ve dile etkileri

Bir etnik grubun sosyol ve ekonomik anlamda güçlü olması buna paralel olarak anadillerinin canlılığının da yüksek olduğu ve dilin birçok yerde kullanıldığı anlamına gelmektedir. Bu grupların dilleri, toplum içerisindeki diğer grup üyeleri tarafından baskın ve prestijli dil olarak görülmektedir.

Fishman'a (1972: 21) göre etnik grup üyelerinin dile karşı *tutum* (attitudes) ve *inançlarını* (behaviours) etkileyen en önemli faktörlerden biri dilin görünür *canlılığıdır* (visible vitality). Bu bağlamda, ilk olarak Giles, Bourhis ve Taylor (1977) tarafından ortaya atılmış olan *etnikdilsel canlılık* (ethnolinguistic vitality) modeli karşımıza çıkmaktadır. (Myers-Scotton 2006: 74). Bir dilin canlılığını sosyo-ekonomik değişkenler, grubun kendi kimliği ve dilini diğer grubun dilinin yanında nasıl gördüğü gibi durumlar etkilemektedir. Etnikdilsel canlılık modelinin sosyolojik ve psikolojik olmak üzere iki bileşeni bulunmaktadır. Araştırmamız ile ilgili olan sosyolojik bileşen, dilin konuşur sayısı, devlet tarafından desteklenmesi ve grubun sosyo-ekonomik durumları gibi konuları kapsamaktadır(2006: 75).

Ekonomik durumun yanı sıra, etnik grupların yaşadıkları toplum içerisinde kaç dil konuştukları, göçmen olup olmadıkları, okuryazarlıkları ve uğraştıkları işleri de onların statüsünü belirlemektedir. Belirtilen faktörler değerlendirildiğinde, etnik gruplar genellikle dezavantajlı sınıfına dâhil olmaktadır. Dezavantajlı grubu oluşturan üyeler, iyi bir eğitim alabilmek, iş imkânına sahip olmak ve toplumda yer edinebilmek için anadillerinin yanında baskın olan dili öğrenmektedirler. Gagauz halkı da geçmişte siyasi ve ekonomik sebeplerle yapmış oldukları göçlerin sonucunda hem buldukları bölgelerde azınlıkta kalmış hem de değişen sosyo-ekonomik koşullar sebebiyle dezavantajlı durumuna gelmiştir.

Gagauz Yeri'nin ekonomisi tarıma dayalıdır ve bu alanda en çok üretim bağıcılıktan sağlanmaktadır. Bunun yanı sıra bazı tahıl ürünleri, meyve, sebze, tütün yetiştiriciliği ve

şarap da geçim kaynakları arasındadır (Erden vd.1999: 16). King (1993: 137), Gagauzların kolхозlarda tarımla uğraştıkları için dezavantajlı ve yaşam standartlarının Moldova ortalamasının altında olduğunu belirtmiştir. Ancak tarımla uğraşmaları Gagauzlara dezavantajın yanı sıra, kırsalda daha izole bir yaşam sürerek kimliklerini ve dillerini koruyabilmeleri açısından da avantaj sağlamıştır.

Gagauz Yeri'nin günümüzdeki ekonomik durumunun Gagauzcayı nasıl etkilediğine gelirsek, insanlara iyi bir eğitim, iş ve gelecek sunmadığı için tercih edilen dil konumunda olmadığını söyleyebiliriz. Bunun en somut örneği dışarıya vermiş olduğu göçlerdir. Gagauz Yeri'ndeki çoğu genç para kazanmak ya da eğitim için başka ülkelere göç etmektedir. Konuşmuş olduğumuz kişilerden V.T (kadın, 55) ekonomik durumunun dile olan etkisini şu şekilde dile getirmiştir.

Örnek 28

V.T: Bence Gagavuz yerinde ekonomi durumu kalksın ani bizim gençlerimiz bırakıp dışarıya gitmesinler ama o gençler angıları dışarda çalışır onlar geri dönsünler. Herkez kendi vatanını seviyorlar, dilini seviyorlar ama ma:lesef bir kazanç bulmadını bırakıp çıkıyorlar ama genelde biliyorum ani bizim halkımız ani böyle raat kendi vatanını bırakıp baska yerlerde ra:d yerleşmiyor. Gene de kendi topra:nı kendi vatanını seviyi. Ö:nemlisi ekonomi durumu değişsin daa iyi olsun, iş yeri olsun, kazanç olsun emen³² vani bizim gençlerimiz geri dönecek bizim Gagauz dilimiz da: ilerliyce da: fazla işlenecek.

Gagauz Yeri otonom bölge olduktan sonra ekonomisi de değişmiş, fabrikalar özelleştirilmiştir. Gagauz hükümeti kendi finansal bağımsızlığını amaçlamıştır ancak hala Moldova devletine bağlıdır (Bechir 2008: 50). Gagauz Yeri'ndeki en büyük ekonomik problemler sulama, ulaşım ve işsizliktir. Sulama problemi tarımı etkilerken, ulaşım problemi de sosyal yapıyı etkilemektedir (Bulut 2016: 66).

Ekonomik olarak tam anlamıyla bağımsız olmayan Gagauz Yeri'nde, köylerde de Rusça bilmek gerekli hale gelmiştir (Dağdeviren 2016: 169). Sovyetler döneminde ve dağılmasından sonra, hem siyasi hem de sosyo-ekonomik anlamda durumların

---

³² Çv. Hemen

değişmesi Gagauzları etkilediği gibi, onların bir parçası olan dillerini de etkileyerek bugünkü zayıf konuma gelmesine sebep olmuştur.

3.4.6 Farklı Etnik Gruplarla Evlilik

Gagauzlar, Besarabya'ya yaptıkları göçten sonra farklı milletten gruplarla uzun yıllar birlikte yaşamış ve günümüzde de yaşamaya devam etmektedirler. Gagauz Yeri'nin nüfusunun bir kısmını Bulgar, Rus, Ukraynalı ve Moldovan grupların oluşturduğu daha önce belirtmiştik (bk. yukarıda Tablo.1). Dillerin korunmasını sağlayan faktörlerden biri, etnik grup üyelerinin kendi aralarında yaptıkları evliliklerdir. Farklı etnik grupların bir arada yaşadığı ve iletişimin yoğun olduğu yerlerde ise gruplar arası evlilikler kolaylaşmaktadır. Bu gibi evliliklerde genellikle sosyal olarak prestijli olan dile geçiş söz konusu olabilir (Kibrik 1991:69).

Dış evlilikler, dili tehlikeye atan faktörlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, inanışları ve adetleri benzer olan Gagauzlar ile Bulgarlar arasında evlilikler gerçekleşmiştir. Bu evliliklerde baskın dil Bulgarca olduğu için doğan çocuklar Gagauzca yerine Bulgarca'yı edinmiştir. Günümüzde Bulgaristan'da Gagauzca konuşur sayısının azalmasında yapılan bu evliliklerin de etkisi büyüktür..

Gagauz Yeri'nde yaptığımız saha araştırmamız sırasında konuşmuş olduğumuz kişilerden bazılarının eşleri, anne ya da babalarının farklı etnik gruplardan olduğunu öğrendik. Bulgaristan'a kıyasla Gagauz Yeri'nde yapılan dış evliliklerde Gagauzcanın baskın olduğu durumlar vardır ancak evlenen kişi Gagauzca bilmiyorsa iletişim dili Rusçadır. Annesi Moldovan, babası Gagauz olan İ.G (kadın,48), annesinin Gagauzca bilmemesinden dolayı evde kimsenin Gagauzca konuşmadığını, iletişim dilinin Rusça olduğunu belirtmiştir.

Örnek 29

İ.G : Benim ailemdä annem konuşuyo Roman dilinde bobam konuşuyor Rus dilinde Gagauzca kimse bilmiyordu.

Ben: Aslen Gagauz musunuz?

İ.G: Evet. Annem Gagauzca bilmiyordu diye Rusça mecbur kalıyorduk konuşmaya çünkü annem Gagauz di:ldi. Moldovyalıdıydı.

I.G daha sonra Gagauzca öğrendiğini, ancak evlendiği kişi İranlı olduğu için aile içerisinde çocuklarıyla olan iletişim dilinin, Farsça ve Rusça olduğunu dile getirmiştir. Yine dış evliliklere bir örnek olarak eşi Rus olan İ.B (kadın,65) ile geçen bir diyalogumuz şu şekildedir:

Örnek 30

L.B: Ruşca konuşır benim kocam Ruz.

Ben: Evde çocuklarınızla hangi dili konuşuyorsunuz?

İ.B: Onlar konuşe:lar biliyor Gagauşca, Ruşca.

Ben: Çoğunlukla hangi dili konuşuyorlar peki?

İ.B: Çoğunluk Ruz. Kocam bilmiyir Gagauşca o yuzden.

Örnek diyaloglardaki evliliklerde Gagauz kimliğine sahip olan taraf kadınlardır. Araştırmalarda Gagauz erkeklerinin, kadınlara göre farklı milletten evlilikleri daha fazla gerçekleştirdikleri belirtilmiştir (İusumbeli 2008: 85-86). Erkek katılımcılarımızdan eşi Moldovalı olan İ.P (erkek, 30), evde Rusça kullandıklarını ancak çocuğuyla kendisinin Gagauzca, eşinin Moldovanca konuştuğunu belirtmiştir.

Örnek 31

Ben: Ailenizle hangi dili konuşuyorsunuz?

İ.P: Yivde benim ka:rım Moldovan onun için Rusça kullanarız ama kendi ufaklan ben lay ederim Gagauşca. Ama karı da onlan Moldovanca konuşır Rusça da. Ben sanırım ani o açan büyücek o yüç dilini bilcek.

Iusumbeli (2008:85) araştırmasında, 1940 yılına kadar Gagauzların farklı gruplarla olan evliliğinden bahsedilmediğini belirtmiştir. Yine aynı çalışmada yer alan 1980 yılında Gagauz köylerinde yapılan bir ankete göre, katılımcılardan az bir grup haricinde çoğunun, farklı etnik gruplarla yapılan evliliklere olumsuz yaklaşmadığı ve bunun sebebinin Sovyetlerin uygulamış olduğu politikalardan kaynaklı olduğu belirtilmiştir

Geçmişte uygulanan dil politikaları sayesinde, toplumun büyük bir kısmı tarafından Rusça öğrenildiği için insanlar arasındaki dil engeli ortadan kalkmış ve evlilikler kolaylaşmıştır. Bu tarz evliliklerden dünyaya gelen çocuklar hem annesinin hem de babasının anadilini öğrenebilirken yalnızca bir tanesini de öğrenebilmektedir. Ancak hangi dilin baskın olacağını, yaşadıkları yer ve dilin prestiji belirlemektedir (Myers-

Scotton 2006: 52). Gagauz Yeri'nde prestiji yüksek olan dil Rusça olduğu için etnik kökenden bağımsız olarak dış evliliklerden doğan çocuklar Rusça konuşarak büyümektedirler.

3.5 GAGAUZCANIN DEVAMLILIĞI ve GELECEĞİ

Bir dilin devamlılığını sağlayacak en önemli faktör , dil canlılığı bölümünde de ayrıntılı bir şekilde değinildiği üzere, anadilin çocuklar tarafından edinilmesi ve kuşaktan kuşağa aktarılmasıdır. Dillerin tehlikede olma durumu ve canlılığı hakkında bahsetmiş olduğumuz tüm kavramlar birbirleriyle bağlantılıdır. Kuşaktan kuşağa aktarımın sürekli ve sorunsuz gerçekleşmesi, o dilin prestijinin iyi olduğu, eğitim ve iş olanaklarının bulunduğu anlamına gelmektedir. Kısacası dil, etnik kültür sembolü olmasının yanı sıra konuşuruna fayda da sağlamalıdır. Buna bağlı olarak kişilerin tutumu anadile karşı pozitif olacağı için grup üyeleri de çocuklarına dili edindirerek devamlılığını sağlayacaktır.

3.5.1 Gagauzlarda Kimlik ve Kültür Bilinci

Kimlik, 'ben', 'biz' ve 'onlar' gibi kavramları ortaya çıkararak grupları birbirinden ayıran ve aynı zamanda onları tanımlayan sosyal bir olgudur. Ortak kimlik, dil ve din gibi değerleri paylaşan insanlar da etnik grupları oluşturmaktadır. Diller ise etnik grupların kültürel miraslarını kuşaktan kuşağa aktardıkları önemli bir araç ve semboldür. Bir etnik grubun anadilinin devamlılığını belirleyen konuşur sayısı, statü, işlevsellik ve grup üyelerinin tutumu gibi durumların haricinde bir diğer faktör üyelerin kimliklerine olan bağlılıklarıdır. Bechir (2008: 59) insanların kendilerini bir gruba ait hissetme durumunu *etnik bilinç* olarak tanımlamaktadır. Etnik grupların konuştukları anadilleri ise bu bilincin önemli bir parçasıdır (Myers-Scotton 2006:111).

İnsanlar ait oldukları kimlikten sosyal, ekonomik ya da siyasi sebepler yüzünden uzaklaşabilmektedir. Bu uzaklaşmalar dil ve kimlik bilincinin zayıflamasına yol açarak kültürel asimilasyona sebep olabilmektedir. Kültürel asimilasyon, etnik grup üyelerinin kimliklerinden uzaklaşmalarına sebep olduğu gibi üyelerinin anadiline karşı sergilediği tutumu da etkilemektedir. Gagauz toplumunun farklı coğrafyalara yaptıkları göçlerle birlikte azınlık olarak sayılmaları ve yaşadıkları baskı dönemleri, kimliklerine ve dile

karşı olan tutumlarına yansımış dolayısıyla bazı ülkelerdeki Gaguzların asimile olmasına sebebiyet vermiştir.

Bulgaristan, Ukrayna, Yunanistan gibi başka ülkelerde yaşamakta olan Gagauzlar için etnik kimlik bilincinin, Moldova'da yaşayanlara kıyasla daha zayıf olduğunu söylemek mümkündür. Moldova'da yaşayan Gagauzların etnik bilinçlerinin güçlü olması, onların otonom bölgeye sahip olmalarına, anadilin ve kültürlerinin günümüzde hala varlığını sürdürmesine katkı sağlamıştır.

Moldova'ya göç etmiş olan Gagauzların kırsalda yaşayan ve tarımla uğraşan bir halk olmaları, dilin devamlılığında etkili olmuştur. Kırsalda yaşamaları onların izole olmasını kolaylaştırmış ve kimliklerine olan bağlılıklarının güçlü kalmasında yardımcı olmuştur (Bollerup&Christensen 1997: 83). Bunun yanı sıra Moldova ile barışçıl ilişkilere sahip olmaları ve Moldova'nın Gagauzları bir tehdit olarak görmeyişleri de bağımsızlıklarını kazanmalarını kolaylaştıran faktörler arasındadır (Behcir 2008: 61).

Gagauz Yeri'nde yaşayan Gagauzların, sayıca üstün olmaları ve kimliklerine olan bağlılıkları, onlarla birlikte yaşayan diğer etnik grupların asimile olmasına sebep olacak kadar güçlüdür. 20.yüzyılın başlarında Komrat'ın nüfusunda Moldovanlar, Gagauzlar ve Bulgarlar neredeyse eşitken günümüzde burada yaşayan nüfus çoğunlukla Gagauzlardan oluşmaktadır. Hatta Gagauz olarak tanınan bazı liderlerin aslında Bulgar oldukları belirtilmiştir (Behcir 2008: 61). Manov (2001:28) da buna benzer bir şekilde Gagauz köylerinde yaşayan Bulgarların, Gagauzları Bulgarlaştırabilecekleri yerde kendilerinin Gagauz kimliğini sahiplendiklerini belirtmiştir. Annesi ve babası Bulgar olan P. (kadın,65) ile aramızda geçen diyalog bu duruma örnek olarak verilebilir:

Örnek 32

P: Buralarda çok tutayerlar Gagauzları. Her bir yavrucuk bir buçuk yaşında o da Gagauşca konuşuyor. Biz ani konuşmadık cunkul annem Bulgar bobam Bulgardî. Sonra maallede üürendik epsimiz Gagauşca. Şimdi sen geliyorsun var ben senlen Gagauşca konuşuyorum. Bak komşular epsi Gagauz. Annem geldinen Gagauşca konuşuyoruz çünkül annem ü:rendi biliyor. O yüzden Gagauz dili asla unutulmaz. Ü:rendik ta: ufaklıktan.

Gagauz Yeri'nde yapmış olduğumuz araştırma ve gözlemlerimiz sonucunda etnik kimlik bilincinin günümüzde de yüksek olduğunu belirtebiliriz. Kaynak kişilerin neredeyse hepsi, yaşları ve yaşadıkları yerden bağımsız olarak, kimliklerine olan bağlılıklarını dile getirmiş ve hiçbiri kimliği ile ilgili negatif bir söylemde bulunmamıştır. Bunu birkaç örnekle destekleyecek olursak, anaokulunda öğretmenlik yapan T.Ç'nin (kadın,59) dil ile ilgili düşünceleri aşağıdaki gibidir:

Örnek 33

T.Ç: Biz çok seviyiz bizim yerimizi. Birazcık bizim çocuklar bir zaman çok Gagavuz dilinä verirlerdi sınıflarda, şkolalarda vardı sınıflar ama sonradan epsiciği böle kaybeldi bu altmışbeşinci yıllardı. Şimdi biz başladık gene bizim çocuklara istiyiz her bir çocuk lazım bilsin dilini, diil lazım unutsun onu, bilsin kulturasini, bilsin ne yendan onun geleyir kökleri nereden hem nestet³³mä: bizim kulturamizi hem da: yüksek u:ra kaldırma:. Bizim için bilsenler hepsicci ama ben biliyon mu ani dünyada çok yerlerde bizim Gaguzları biliyerlar tanıyerlar

Araştırmamız sırasında ilk uzun metrajlı Gagauz filmi *Dünürçülük*'ün yapımcısı ve yönetmeni olan İ.V (erkek,30) ile de dil hakkında konuşma fırsatı elde ettik. Kendisi, bu filmi Gagauz dilini ve kültürünü tanıtmak için çektiklerini ve dili daha iyi bir konuma getirmek istediklerini belirtmiştir.

Örnek 34

İ.V : Gagauz kültürü yen güzel bir kültürü Türk dünyada. Da sanırım ani Gagauz dilini biz yaptık yilk Gagauz filmi 'dünürçülük' isterdik kaldırma: Gagauz dilini Gagauzların kulturasini mentalitesini taa yüksek u:ra ki gösterme: bütün Türk dünya: ani Gagauz var. Gagauz da çok yeski bir halk ki Gagavuzlar var güzel adetler ki bunun için bu filmde isterdik gösterme: derinden gösterme:.

Bu örnekten de anlaşıldığı üzere Gagauzlar, dile ve kültüre karşı sergiledikleri olumlu yaklaşımların yanı sıra seslerini duyurmak için de çabalamaktadırlar. Gagauz Yeri'nde dil ve kültürün devamlılığı için festivaller ve dil olimpiyatları gibi etkinliklerin düzenleniyor olması da kültürün hala yaşatılmaya çalışıldığının bir göstergesidir. Ancak günümüzde yapılan bu etkinliklerde hâkim dilin Rusça olması eleştirilen bir durumdur.

³³ Çv.Neste: Şey anlamında. Hatırlanmayan ya da söylemek istemediğinde kullanılan bir kelimedir. Cümlede her görevi üstlenebilir. Örnekteki nestet- fiili gibi.

Ana Sözü gazetesinin 26.04.2018 tarihli haberinde, kendini Gagauzcaya adanmış olan Mihail Çakır okumalarının yapıldığı etkinliğin, baştan sona Rusça olmasından dolayı protesto edildiği belirtilmiştir. Yine aynı gazetenin 27.04.2018 tarihinde Tudor Zanet tarafından yazılmış 'Gagauz dilinin 61.yılı' ile ilgili haberde, kutlamalarda, halk toplantılarında, eğitimde her yerde Rus dilinin anadilin önüne geçtiği belirtilmiş ve eleştirmiştir.

Gagauz halkının kimliklerine ve kültürlerine olan bağlılıkları her ne kadar dilin bugünlere gelmesini sağlamış olsa dahi günümüzde dil, *işe yaramayan* ya da *işlevsiz* olarak görülmektedir. Halkın dile karşı olan genel tutumunu, daha önce de belirttiğimiz *dil iyimserliği* terimi ile betimlememiz yerinde olacaktır. Bugün Gagauzca gençler ve çocuklar tarafından yoğun bir şekilde konuşulmamasına rağmen Gagauzlar, dilin elbet öğrenileceği ve birilerinin konuşmaya devam edeceği görüşündedirler. Belki yakın gelecekte dilin yok olması gibi bir durum söz konusu olmayabilir ancak dil için yapılan bir etkinlikte dahi Rusçanın hâkim olduğu gerçeği zaten tehlike altında olan dilin daha da kötüye gidebileceğinin habercisi olmaktadır.

3.5.2 Gagauzcanın Geleceği

Unesco'nun *Kuşaklar Arası Dil Aktarımı* ölçeğine göre Gagauzca, *kesinlikle tehlikede* (definitely endangered) olarak sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırmaya giren diller, evde anadili olarak çocuklar tarafından edinilmemektedir (bk.Tablo 3). Krauss'un (2007) tablosuna göre kesinlikle tehlikede olma durumu B düzeyine denk gelmektedir (bk. Tablo 2). Bu düzeyde dil sadece ebeveyn ve yaşlılar tarafından konuşulmaktadır ancak Gagauzcanın bu tabloya göre durumu, A ve B düzeyi arasında ancak B düzeyine daha çok yakınlık göstermektedir. Fishman'ın (1991) hazırladığı GIDS ölçeğine göre ise Gagauzcanın durumu 7. düzeye yaklaşmaktadır (bk. Tablo 4). Araştırmanın ikinci bölümünde yer alan bütün bu ölçekler arasında diğerlerine kıyasla daha detaylı olan EGIDS'de, kesinlikle tehlikede olma durumu 7.düzeye denk gelmektedir (bk. Tablo 5). Gerçekleştirdiğimiz saha araştırması ve nüfus verileri doğrultusunda, EGIDS'e göre Gagauzcanın günümüzdeki durumunun 6b ve 7. düzey arasında olduğu çıkarımını yapabiliriz.

Geçmişten günümüze kadar Rusça, Gagauzca konuşma alanlarını daraltmış ve işlevsel olarak zayıflamasına sebep olmuştur. İşlev kaybı, dilin genç nesil tarafından

konusulmasını ve aktarılmasını engellemekte dolayısıyla geleceğini tehlike altına atmaktadır. Kaynak kişilerden bazıları yoğun Rusça kullanımının Gagauzcayı engellediğini belirtirken, bir kısmında da ne Rusçanın ne de Romencenin, Gagauzca konuşulmasında herhangi bir engel yaratmadığı düşüncesi hâkimdir. Bu konu hakkında sorumuza cevap veren V.T, anadilin kullanılmasına yönelik bir engel bulunmadığını ancak dilin bu durumda olmasının insanların kendi tercihi olduğunu aşağıdaki konuşmasında ifade etmiştir:

Örnek 35

V.T Diyim ani Ruz dili engel ediyor zannetmiyorum. Bence biz ani iç kimse bize yasaklamıyor kendi dilimizi çalıştırma: ne Moldovan ne Ruz dili. Dillerin burada ani engeli yok. Her şey çekiliyor insandan halktan. Ani istedi: zaman Moldovan dilini de ö:renebilirsin Gagauz dilini de ö:renebilirsin tabi ki Gagauz dilimiz bizim anadilimiz biz ona da: fazla önem vermemiz lazim ve gene de zannediyorum bu ilk önce aileden başlıyo. Anne,boba çocuklarını ani okula başlamadan ta: Gagauz dilindä konuşması lazim. Bu aileden başlarsa:dı ani çocuk bilecek ana dilini. Tabi ki Gagauz dili diycez okulda da ani işlenmesi lazim da: yuksek u:rda da televizyonda da da: fazla önem vermemiz lazim Gagauz dilinä.

Romencenin, Gagauzca üzerindeki etkisi ise Rusça kadar baskın değildir. Saha araştırması sürecinde bulunduğumuz hiçbir yerde Romence konuşulduğuna şahit olmadık. Kaynak kişilere, Romence bilip bilmediklerini ve kullanma durumlarını sorduğumuzda, özellikle yaşlılar dili bilmediklerini ve öğrenmek istemediklerini dile getirmiş, gençler ise bildiklerini ancak çok fazla kullanmadıklarını belirtmiştir. Verilen cevaplar ve araştırmamız doğrultusunda, Romencenin aile içerisinde eğer Moldovan bir ebeveyn yoksa konuşulmadığı ve kullanım alanlarının Rusçaya göre daha kısıtlı olduğu bilgisine ulaşılmıştır.

Konuşma fırsatı bulduğumuz kişilerde dillerinin tehlike altında olduğu bilinci bulunmaktadır ancak bu konuya fazla objektif yaklaşmamaktadırlar. Dilin geleceğine dair sorulan sorulara verdikleri cevaplar, kimliklerine olan bağlılıklarıyla da paralel olarak olumlu yönde olmuştur. Kaynak kişiler arasında yaşça daha genç olanların cevaplarında, yaşlılara kıyasla daha negatif bir tutum gözlemlenmiştir.

Aşağıdaki örneklerde anadili konuşurlarının Gagauzcanın geleceği ile ilgili belirttikleri konuşmalar yer almaktadır. Bu konu hakkında olumlu ya da olumsuz olarak fikirlerini belirten kişilerin ortak birleştiği tek nokta, daha çok çabalamaları gerektiği ve çocukların dili konuşmasının önemi hakkında olmuştur.

Örnek 36

İ.M (erkek,56): Ben hi:er zaman te bundan var bîr otuz yıl ge:ri hep bir sak'ınard'im bizde Rusca /.../ şkolalar³⁴ Rusca her yerde Rusca yivde Rusca ben otuz yıl ge:ri bu aklıma geldi de böle giderse de ta: otuz kırk yıl bizim dil kaybelir. Şükür Allah'a bizde şey değişıyîr de zere bu Ruslar.. Rusca çok bilerda. da: cok Gagauşca.. nepotcuklarım³⁵ küçücükley yöğredeyim yivde lay ederiz Gagauşca kaybolmesin bizim kulturamız.

Örnek 37

V.T (kadın,55): Şimdi çoyu bunu konuşayer ani Gagauz dili kaybelecekmiş ben bunu inanmıyorum, inanmayı istemiyorum da: do:rusu. Ben sayıyerim ani bü:nkü günde Gagauz dili gene de da: fazla kullanıyor ne kadar önceden. Bugün bizim var Gagauz televizyonumuz, Gagauz radyomuz ani okulda çocuklar okuyor ü:reniyor Gagauz dilini. Benim vak'idimda bu yoktu. Benim vak'idimda ben okula gezerken bize yassaktî Gagauşca konuşma: neyden ani Rusçayı ü:renelim. Biz okula basladı: zaman Ruz dilini bilmâz:dik tabi ki biz okulda zorlanırdık. O çocuk angîsî Ruz dilini biliyor o hemen problemi yoktu. Biz zorlanırdık. Bu nedenlen bize okulda Gagauz dilinde konuşmaya yasakladılar. Ama gene de Gagauz dilini korumuşuk bizim dedelerimiz korumuş. Biz gene de korumaya çalıştık. Zannediyorum ileriye de kaybelmicek dilimiz. Ben buna inaneyirim. Gagauzlar biraz böle nasıl diyim sert karakterli mi ani böle. Birde da: fazla vatansever dilini seven insanlar olursalar zannediyorum ani onların çalışmaklarınnan Gagauz dili kaybelmicek. İnşallah ilericek.

Normalde köyde yaşamakta olan ancak üniversite için Komrat'ta bulunan A.Ç (kadın,21) ve N.N (kadın,20), anadillerinin geleceği hakkında daha olumlu bir yaklaşım sergilerken, Komrat'ta yaşamakta olan K.B (kadın,18) daha olumsuz bir söylemde bulunmuştur.

Örnek 38

³⁴ Çv. Şkola: Okul

³⁵ Çv. Nepot: Torun

A.Ç: Düşünürüm ki bizim millet çok ta: yaşayacak hem Gagauz dilimiz de yaşayacak elbet ki ama lazim biraz za:met edikelim³⁶ ki Gagauz dilimiz kaybelmesin.

Örnek 39

N.N: Bü:k şüphem var hem bü:k korkum ki varmıcak unudulsun ama bu bizim yelimizde. Ben uşaklarım ü:redecem kendi uşaklarım ü:redcem Gagauz dilindae laf etme: . Arkadaşlarım ü:redcek bis onu yilerledebilciz. Ü:retmicez bis kimse onu ü:retmicek onuştanda³⁷ kaybelcek dilimiz ama hepsinnen i: yapabilcem savaşcam ki o kaybelmesin çünkü dilimi çok be:niyirim çok seviyirim hem sayıyırım ki çok güzel

Örnek 40

K.B: Bence unudulur çünkü her yerde böyle şeyleri duyorum ki Gagauzcaı..Gagavuz dili herkes nefret ediyor unutmayı, istiyorlar

Köyde ve şehirde yaşayan gençlerin arasındaki farkı bu diyaloglar daha anlaşılır hale getirmektedir. Köyde yaşayan gençler, evlerinde hala aileleriyle Gagauzca kullandıkları için dili aktarmaya devam edeceklerini düşünürken, şehirde yaşamakta olanlar, dili aile içerisinde kullanmadıkları için hem devamlılığı hem de geleceği açısından daha olumsuz bir tutum sergilemektedirler. Bu durumu örnekleyen başka bir diyalog şu şekildedir:

Örnek 41

M.N (kadın,30): Bence var nasıl kaybolsun çünkü bakarız çocuklarımızı bilme:rlar ileri ne olacak belli di:l. Köylerde çok konuşurlar biz Komrat'ta Rusça. Köylerde da: insan konuşar Gagauzca.

Gagauzlar dilleri için daha fazla çaba sarf etmeleri gerektiğini düşünmektedirler. Özellikle yaşlılar, dilin unutulmaması için torunlarıyla Gagauzca konuşmaya çalıştıklarını belirtmiştir ancak yalnızca Rusça konuşanlar da bulunmaktadır.

Örnek 42

³⁶ Çv. Zaamet etme: Kaygılanma

³⁷ Çv. Onuştan: Onun için

I.T (erkek,62): Bu bizden neste hata zere /.../ kullanciz onu ü:retçi:z onu neste³⁸ kalcik bizden uşaklara, nepotlara da hepsici:ne. Ama biz onu kendimiz çekede:riz³⁹ unutma: nestetme: yörnek kaybelcekte kalcik başka dillere angisi /.../

Gagauz Yeri'ndeki insanların çoğu dilin günümüzdeki durumunu geçmişle kıyaslamaktadır. Eskiden anadili kullanıma yönelik yasakların bulunması, okullarda öğretilmemesi, radyo ve televizyon yayınlarının bulunmaması gibi konular söz konusuysen şimdi bunların hepsinin uygulanabiliyor olması, insanlarda dilin her türlü öğrenileceği fikrini yaratmaktadır. Bu bakış açısı sebebiyle Gagauzlar, dilin gelecekte de konuşulmaya devam edeceğini düşünerek, iyimser bir yaklaşım sergilemektedirler.

Gagauzcanın geleceği ile ilgili yaptığımız çıkarımları yalnızca kaynak kişilerin söylemlerine dayandırmadığımızı belirtmemiz gerekmektedir. Bu düşünceler tamamen kişilerin öznel yargıları olup, bize yalnızca tutum konusunda bilgi vererek, yorum yapmamıza yardımcı olmaktadır. Mülakat sırasında da bazı kişilerin sorularımızı cevaplarken objektif davranmadıklarını gözlemlediğimiz durumlar yaşanmıştır. Örneğin, çocuğuyla ve annesiyle konuşurken Gagauzca kullandığını belirten L.O'nun, hem kızıyla hem de annesi ile telefonda konuşurken Rusça kullandığına birçok kez şahit olduk. Aynı durumu, ziyaret ettiğimiz ortaokulda mülakat yaptığımız i.G ile de yaşadık. Kendisi, kızının Gagauzca bildiğini belirtmiş ancak dersten çıkan kızı yanına geldiğinde aralarındaki iletişim Rusça gerçekleşmiştir. Bu gözlemlerimiz sonucunda insanların soruları cevaplarken milliyetçi duygularının ve bağlılıklarının da etkisiyle daha pozitif bir yaklaşım sergilediklerini söyleyebiliriz.

Kaynak kişilerin dilin geleceği hakkındaki öznel yargılarını bir kenara alıp, araştırmanın ikinci bölümünde belirttiğimiz, dillerin tehlike altında olma ve yok olma süreçlerini değerlendirdiğimizde, Gagauzcanın geleceği hakkındaki çıkarımımız, ne eğitimdeki ders saatlerinin ne de televizyon yayınlarının dilin geleceğini garanti altına aldığı yönündedir. İnsanların dili evde konuşmamaya ve çocuklarına aktarmamaya devam etmesi durumunda, gelecek kuşaklarda Gagauzcanın varlığından söz etmemiz mümkün olmayabilir

---

³⁸ Çv. Neste: Şey.

³⁹ Çv. Çeketmek: Başlamak

4. SONUÇ

Dünyada, siyasi ve ekonomik güce sahip kalabalık toplumların konuştuğu diller, azınlık nüfus tarafından konuşulan dillerin yok olmasına sebep olmaktadır. Azınlık gruplar yaşadıkları ülkelerde sosyo-ekonomik olarak dezavantajlı bir durumda oldukları için anadilleri de kimliklerine bağlı olarak diğer gruplar tarafından, *ilkel* ya da *işe yaramaz* olarak nitelendirilebilmektedir. Bu düşünce, anadili konuşurlarının da dile bakış açısını negatif olarak etkileyerek, utanç duygularına ve dili terk etmelerine yol açmaktadır.

Dil çeşitliliği aynı zamanda kültürel çeşitliliiktir. Her bir dil konuşulduğu toplumun kültürünü, yaşam şeklini hatta dünyaya bakış açısını yansıtmakta ve kendi zenginliğini içerisinde barındırmaktadır. İnsanlığa ait değerli bilgileri aktaran en önemli araçlar, dünya üzerinde konuşulan ya da bir zamanlar konuşulmuş olan dillerdir. Baskın olsun ya da olmasın, yazılı, sözlü, canlı ya da yok olmuş hiçbir dil *ilkel* olarak nitelendirilmemelidir.

Günümüzde tehlike altında ya da yok olmakla karşı karşıya olan birçok dil bulunmaktadır. Son yıllarda Gagauzca da bu dillerin arasında yerini almıştır. Gagauzların yaşadıkları ülkelerden biri olan Bulgaristan'da dil ciddi derecede tehlikededir. Bu araştırmada, Gagauzların en yoğun olduğu ülke Moldova'da bulunan, Gagauz Yeri'ndeki dil durumu incelenmiştir.

Gagauz Yeri'nde yaşamakta olan Gagauzlar bölgedeki nüfus üstünlüğüne sahip olmalarına rağmen kendi aralarında anadili etkin olarak kullanılmamaktadırlar. Kırsalda dil, günlük hayatta kullanılmaya devam etse de günümüzde genç ebeveynler, çocuklarına ilk dil olarak Rusçayı edindirmeye başlamıştır. Şehirde yaşayan ebeveynlerin çocukları ise uzun zamandır ilk dil olarak Rusçayı edinmektedirler.

Saha araştırmamız sırasında elde edilen verilerle detaylandırdığımız dilin kullanım alanları bölümünde (bk. yukarıda 3.3), Gagauzcanın resmi ortamlarda ve yazışmalarda kullanılmadığı belirtilmiştir. Bu durum insanlar tarafından eleştirilse de toplantılar ve uluslararası etkinliklerde devlet büyükleri Rusça konuşmaya devam etmektedir. Dil adına hazırlanan etkinliklerde dahi Rusça kullanımı söz konusudur (bk. yukarıda Ana Sözü gazetesi örnekleri 3.3.3-3.3.4).

Eğitimde, Gagauzca zorunlu ders olarak ilkokuldan itibaren öğretilmektedir ancak tamamen anadilinde yapılan bir eğitim söz konusu değildir. Son yıllarda beden eğitimi, resim ve müzik derslerinin anadilinde verilmesi tartışılmaktadır. Bunların gerçekleştirilmesi dilin geleceği açısından faydalı olacaktır. Gagauz ebeveynler, çocuklarının Gagauzcayı okulda öğreneceği düşüncesine sahip oldukları ve Rusçanın eğitim dili olmasından dolayı, evde anadilli konuşmayı tercih etmemektedirler. İlk dil olarak Rusçayı öğrenen çocuklar, okula başladıklarında Gagauz Dili derslerinde zorlanmakta ve dile karşı negatif bir tutum sergilemektedirler. Şehirde büyüyen çocuklardaki anadili yeterliliği, *anlıyor ancak konuşmıyor, basit kelimelerle konuşabiliyor* ya da *hiç konuşmuyor* şeklinde, aileler ve öğretmenler tarafından ifade edilmiştir.

Komrat'taki saha araştırmamız sırasında konuştuğumuz öğretmenler, çocukların eğer köyden gelmiyorsa Rusça konuştuklarını dile getirmiştir. Bu durum, dilin evde ebeveynler tarafından konuşulmadığının bir kanıtıdır. Çocukların dil yeterliliği, evde ve çevre tarafından desteklenmediğinde, yalnızca okulda alınan eğitimle belirli bir seviyede kalmaktadır. Bunun sonucunda dilin düzgün bir şekilde aktarılması ya da gelecekte hiç aktarılması söz konusu olabilmektedir. Çocukların dil edinim sürecinin hızlı olduğu yaşlarda Rusçayı daha çok duymaları ve kullanmaları, Gagauzcanın geleceğini ciddi derecede tehlike altına sokmaktadır.

Gagauz nüfusunun kırsalda daha fazla olması, dilin geleceği açısından umut vaat edicidir ama bu durum dilin güvende olduğu ve olacağı anlamına gelmemektedir. Köylerde yaşayan genç ebeveynler, çocukları ile Gagauzca konuşmasa da aile büyükleri ile bir arada ya da yakın yaşadıkları için çocuklar, büyükanne ya da büyükbabalarından anadili öğrenmektedir. Ancak okula başlayan çocukların Rus dilinde eğitim görmesi, ailede anadili kullanımı da fazla değilse, dil yeterliliğinin düşmesine sebep olmaktadır. Yine köyde yaşamakta olan gençlerin, üniversite ve iş için şehre ya da başka ülkelere göç etmeleri de dilin geleceğini etkilemektedir. Saha araştırması sırasında köyde yaşayan gençler ile şehirde yaşayan gençlerin dil yeterliliği ve dile karşı olan tutumlarında farklılıklar gözlemlenmiştir.

Araştırmada sorularımıza yanıt veren 27 kaynak kişiden, yalnızca bir kişi haricinde diğerleri, dile karşı olumlu söylemlerde bulunmuştur. Genel olarak Gagauzlar, dilleri ve

kimlikleri ile gurur duymaktadır. Ancak bu tutumun diğer ülkelerde yaşayan Gagauzlar için de geçerli olduğunu söylemek mümkün değildir. Örneğin, Bulgaristan'da yaşamakta olan Gagauzların birçoğu asimile olmuş ve kendilerini Bulgar olarak tanıtmaktadırlar.

Moldova'da yaşamakta olan Gagauzların birbirlerine olan bağlılıkları ve milliyetçi duyguları, onların otonom bölgeye sahip olmalarında etkili olmuştur. Gagauzca bu bölgenin resmi dillerinden biri olsa da, daha baskın diller olan Rusça ve Romence, Gagauzcanın işlevsiz hale gelmesinde rol oynamıştır. Gagauz Yeri'nin güçlü olmayan ekonomisi ve işsizlik sonucunda insanlar Türkiye, Rusya ve Almanya gibi ülkelere göç etmektedir. Aileler de çocuklarının yurtdışına gideceğini düşündükleri için geçerliliği ve prestiji daha yüksek olan Rusçayı öğretmeyi ve kullanmayı tercih etmektedirler.

2014 yılında yapılan araştırma verileri, Gagauzcanın konuşur sayısında düşüş yaşandığını göstermektedir (bk. yukarıda Tablo 11). Önlem alınmadığı takdirde bu sayının gelecekte daha çok düşeceği aşikârdır. Gagauzcanın kurtarılması ve kullanımının genişletilmesine yönelik 2017 yılında Gagauzya Halk Topluluğu vekilleri tarafından bir yasa teklif edilmiş ve bu yasa 2018 yılının Mart ayında kabul edilmiştir. *Ana Sözü* gazetesinin 16.06.2017 tarihli haberinde kanun teklifinin içerikleri yer almaktadır. Buna göre dilin, çocuklar okula başlamadan evde ebeveynler tarafından öğretilmesi, anaokullarında Gagauzca konuşmaya teşvik edecek oyunlar hazırlanması, kitapların Gagauzcaya çevrilmesi ve anadilinde sanatsal faaliyetlerin yapılması için finansal yardımının yapılması gerektiği gibi maddeler yer almaktadır.⁴⁰ Bu maddelerin ne kadarının uygulandığı bilgisine sahip olmasak da 2018 yılının Kasım ayında gerçekleştirdiğimiz saha araştırmasındaki gözlemlerimize ve kaynak kişilerin verdikleri bilgilere dayanarak, dil durumunda değişiklik yaşanmadığını söyleyebiliriz.

Gagauz Yeri'nde insanlar Rusçaya karşı tamamen faydacı bir yaklaşım sergilemektedir. Yukarıda bahsetmiş olduğumuz haberde yer alan Gagauzca kullanımının genişletilmesi fikri, insanlarda Rusça konuşulmasının engelleneceği endişesini yaratmıştır. Bu kaygıların altında sosyal ve ekonomik sebepler yatmaktadır. Rusça, insanlara Gagauzcanın sunmadığı eğitim fırsatını, iş imkânlarını ve sosyal

⁴⁰ Daha fazlası için bk. <http://anasozu.com/ght-deputatlari-elena-karamit-ekaterina-jekova-hem-mihail-jelezoglu-gagauz-dilini-kurtarmak-icin-zaknon-kabledilmesini-teklif-ederlar/>

statüyü sunmakta dolayısıyla insanlar da Rusça öğrenmeye karşı daha istekli bir tavır sergilemektedir.

Resmi dillerden bir diğeri olan Romence, Gagauzca için ikinci bir tehdit yaratmaktadır. Rusçanın yanında daha zayıf bir konumda olsa da Moldova'nın resmi dili olması ve daha çok insan tarafından konuşulması Romenceyi, Gagauzcaya göre daha prestijli bir dil konumuna getirmiştir. Gagauz Yeri'nde bu dil, günlük hayatta kullanılmamakta ancak televizyonda ve resmi yerlerde yer almaktadır. Özellikle yaşlılar Romence konuşmaya ve öğrenmeye dair daha negatif bir tutum içerisindedirler. Gençler ise bu dili okulda öğrenmekte ve yeterlilikleri konuşma düzeyine ulaşmaktadır.

Gagauzcanın günümüzdeki dil durumuna ilişkin yapmış olduğumuz Saha araştırması sonucunda, şehirlerde dilin çocuklar tarafından ilk-dil olarak edinilmediği, köylerde ise ebeveynlerin tutumunun Rusça öğretmeye doğru yönelmeye başladığı sonucuna ulaşılmıştır. Dil, şehirde yaşayan nüfus tarafından etkin bir şekilde kullanılmadığı gibi tehlikeden kurtulacak yeterlilikte eğitimde, resmi kurumlarda ve medyada yer almamaktadır. Gagauz Yeri'nin başkenti Komrat'ta ve Avdarma köyünde yapılan saha araştırmamız değerlendirildiğinde, günümüzde yeni yetişen genç kuşakta *dil değişiminin* yaşanmaya başladığı sonucuna ulaşılmıştır.

Dillerin canlılığını belirleyen en önemli etken, anadili konuşurlarının onu işlevsel olarak kullanması ve kuşaktan kuşağa aktarmaya devam etmesidir. Gagauzca, günümüzde belli bir nüfus tarafından konuşulduğu için canlılığından bahsetmek mümkündür ancak bu canlılık, dilin genelde resmi olmayan ortamlarda ya da köylerde konuşulması ile sağlanmaktadır. İşlevsellik açısından bakıldığında Gagauzca, her ne kadar resmi dillerden biri olsa da oldukça zayıf, kimliğin ve kültürün bir sembolü olarak konuşulan dil konumundadır. Yapmış olduğumuz saha araştırması ve diğer araştırmalarımıza dayanarak, dil konuşur sayısının azalmakta, çocukların dili edinme durumları ve gençlerin dil tutumları olumsuz bir yönde ilerlediğini belirtmeliyiz. Bu bilgiler bizi, hâlihazırda tehlike altında olan Gagauzcanın önlem alınmadığı ve konuşurlar, özellikle ebeveynler, bilinçlendirilmediği takdirde birkaç kuşak sonra aktarılamayarak, yok olmakla karşı karşıya olacağı sonucuna ulaştırmıştır

KAYNAKÇA

- Alagözlü, N. (2016). "Ethnolinguistic Vitality and Endangered Languages". Eker, S & Şavk, Ü.Ç (eds.) *Tehlikedeki Türk Dilleri Kuramsal ve Genel Yaklaşımlar, I*, Ankara.Astana: Uluslar Arası Türk Akademisi, Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk- Kazak Üniversitesi,119-126.
- Argunşah, M. (2017). "Is the Gagauz Language Facing Extinction?". *4th International Symposium on Asian Languages and Literatures: Understanding Culture*. Aurangabad, India: Global Art Publications, 263-284.
- Austin, P. K. & Sallabak, J. (2011). "Introduction". *The Cambridge Handbook of Endangered Languages*. New York: Cambridge University Press, 1-23.
- Aydemir, İ. A & Erdem, M (2017). "Ön Söz". Aydemir, İ. A & Erdem, M (eds.) *Tuva Araştırmaları: Tuvaca Varyantların Belgelenmesi ve Tanımlanması*. Ankara: Grafiker Yayınları, v.
- Baker, C. (1992). *Attitudes and Language*. Clevedon. Philadelphia.Adelaide: Multilingual Matters .
- Bechir, E. (2008). *Assimilation and Dissimilation: Tatars in Romania and Gagauz in Moldova*. Yüksek Lisans Tezi. Budapest: Central European University Nationalism Studies Program.
- Beckherrn, E. (1990). *Pulverfaß Sowjetunion: Der Nationalitätenkonflikt und seine Ursachen*. München: Knauer.
- Berreby, D. (2003). "Fading Species and Dying Tongues:When the Two Part Ways". *New York Times*.
- Bloomfield, L. (1933). *Language*. Chicago. London: The University of Chicago Press.
- Bosnalı, Sonel vd. (2016). "Tehlikedeki Diller: Temel Kavramlar". Eker, S & Şavk, Ü.Ç (eds.) *Tehlikedeki Türk Dilleri Kuramsal ve Genel Yaklaşımlar, I*,. Ankara. Astana: Uluslar Arası Türk Akademisi, Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk- Kazak Üniversitesi, 1-74.
- Bollerup, S.R ve Christensen, C.D. (1997). *Nationalism in Eastern Europe Causes an Consequences of National Revival and Conflicts in Late- Twentieth Century Eastern Europe*. Great Britain: Macmillan Press

- Brenzinger, M. (2007). *Language Diversity Endangered*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Bulut, R. (2016). "Gagauz Türklerinin Siyasi ve Ekonomik Yapısı". *Mehmet Akif Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*
- Cebeci, A. H. (2008). *XVI. Yüzyıl Osmanlı Tahrir Defterlerine Göre Gagauzlar*. Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi
- Chirli, N. (2010). "Geçmişten Bugüne Gagavuz Türkçesi". Argunşah, M, Terzi, A & Durkun, A (haz.) *Gagavuz Türkçesi Araştırmaları Bilgi Şöleni*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları:1015, 71-78.
- Cobarrubias, J. (1983). "Ethical issues in status planning"..Cobarrubias, J & Fishman, J. A (eds.) *Progress in language planning: international*. Berlin: Mouton, 41-85.
- Crystal, D. (2005). *Dillerin Katli*. Çev.G. Cansız. İstanbul: Profil Yayıncılık.
- Dağdeviren Kırmızı , G. (2016)." Gagauz Gençlerin Gagauzca ve Rusçaya Karşı Dil Tutumları". Eker, S & Şavk, Ü.Ç (eds.) *Tehlikedeki Türk Dilleri Kuramsal ve Genel Yaklaşımlar,IV*, Ankara. Astana: Uluslar Arası Türk Akademisi,Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk- Kazak Üniversitesi, 160-170.
- Doerfer,G. (1959). "Das Gagausische". Deny, Jean & K. Grønbech, & H., Scheel, & Z. V., Togan (eds.) *Philologiae Turcicae Fundamenta 1*, Aquis Mattiacis: Steiner, 260-171.
- Edwards, J. (1985). *Language, Society and Identity*. Oxford: Basil Blackwell Inc.
- Edwards, J. (1994). *Multilingualism*. London.New York: Routledge.
- Eker, S. (2013). "Türk Dünyasının Bilgeleri, Moldova, Gagauz Yeri ve Türkiye'yi Birleştiren Anıtsal Bir Kimlik: Mihail Mihailoviç Çakır". *Tehlikedeki Diller Dergisi*, 2(3), 93-95.
- ETHNOLOGUE. "How Many Languages Are There in The World?". Erişim 3 Haziran 2020.
<https://www.ethnologue.com/guides/how-many-languages>
- Fishman, J. A. (1964). Language Maintenance and Language Shift As a Field of Inquiry. *Linguistics* 9, 32-70.

- _____ (1972). *The Sociology of Language*. Rowley, Massachusetts: Newbury House.
- _____ (1987). *Language Spread and Language Policy for Endangered Languages*. In *Proceedings of Georgetown University Round Table on Language and Linguistics*. Washington: Georgetown University Press.
- _____ (1989). *Language & Ethnicity in Minority Sociolinguistic Perspective*. Clevedon: Multilingual Matters.
- _____ (1991). *Reversing Language Shift: Theoretical and Empirical Foundations of Assistance to Threatened Languages*. 76. Clevedon: Multilingual Matters.
- Gal, S. (1996). "Language Shift". Goebel, H. vd. (eds.) *In Kontaktlinguistik. Contact Linguistics. Linguistique de Contact*. Berlin: Walter de Gruyter, 586-93.
- Gardner, R. C. ve Lambert, W. E. (1972). *Attitudes and Motivation in Second-Language Learning*. Rowley: Newbury House Publishers.
- Giles, H., Bourhis, R. ve Taylor, D. (1977). "Towards a theory of language in ethnic group relations". Ed. Giles, H. *Language, Ethnicity, and Intergroup Relations*. New York: Academic Press, 307-48.
- Gleitman, L. ve Bloom, P. (1999). "Language Acquisition". Wilson, R. A. & Keil, F. C. (eds.) *The MIT Encyclopedia of the Cognitive Sciences*. London, England: The MIT Press, 434-438.
- Greene, D. (1981). "The Atlantic Group: Neo-Celtic and Faroese". Haugen, E. vd. (eds.) *Minority Languages Today*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 1-9.
- Grenoble, L. A. (2011). "Language Ecology and Endangerment". Austin, P. K. & Sallabank, J. (eds.) *The Cambridge Handbook of Endangered Languages*. New York: Cambridge University Press, 27-44.
- Grinevald, C. & Bert, M. (2011). "Speakers and Communities". Austin, P. K. & Sallabank, J. (eds.) *The Cambridge Handbook of Endangered Languages*. New York: Cambridge University Press, 45-65.

- Güngör, H. (2010). "Gagavuzlarda Din ve Dini Terminoloji Üzerine Birkaç Söz". Argunşah, M, Terzi, A & Durkun, A (haz.) *Gagavuz Türkçesi Araştırmaları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları,117-123.
- Güngör, H. & Argunşah, M. (2002). *Gagauz Türkleri Tarih- Dil- Folklor ve Halk Edebiyatı*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Hagège, C. (2000). *Halte à la mort des langues*. Paris: Odile Jacobe.
- Hale, K. (1992)."Language Endangerment and The Human Value of Linguistic Diversity".Ed. Hale, K *Endangered Languages: On Endangered Languages and the Safeguarding of Diversity*. Linguistic Society of America, 35-42.
- Holmes, J. (2013). *An Introduction to Sociolinguistics*. New York: Routledge.
- Hünerli , B. ve Arnaut, T. (2016). "The Gagauz in Ukraine". Eker, S & Şavk, Ü.Ç (eds.) *Tehlikedeki Türk Dilleri Kuramsal ve Genel Yaklaşımlar,II,*. Ankara, Astana: Uluslar Arası Türk Akademisi,Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk- Kazak Üniversitesi,227-244.
- Iusumbeli, İ (2008). *Gagauz Yeri'nde Kadın*. Doktora Tezi. Ankara:Hacettepe Üniversitesi
- _____ (2014). "Bir Gagauz Annenin İzlenimleri Anadilimiz ve Biz". *Tehlikedeki Diller Dergisi* 3(3). 103-108
- Johanson,L . (1998). "The History of Turkic". Johanson, L & Csató, É. Á. (eds.) *The Turkic Languages* , London.New York: Routledge, 81-123.
- _____ (2014). *Türkçe Dil İlişkilerinde Yapısal Etkenler*. Çev.Nurettin Demir. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Johanson, L. & Csató, É. Á. (2016). "Explorations of Turkic Languages and Varieties". Eker, S & Şavk, Ü.Ç (eds.) *Tehlikedeki Türk Dilleri Kuramsal ve Genel Yaklaşımlar, I,*. Ankara. Astana: Uluslar Arası Türk Akademisi,Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk- Kazak Üniversitesi.
- Kibrik, A. E. (1991). "The Problem of Endangered Languages in the USSR".Çev.A. Aulenberg.*Diogenes*,39(153),67-83
[.https://doi.org/10.1177/039219219103915305](https://doi.org/10.1177/039219219103915305)

- King, C. (1993). "Moldova and New Bessarabian Questions". *in The World Today*, 49(7), 135-9.
- Koca Sarı, S. (2016a). "Tehlikedeki Dil Olgusunu Ortaya Çıkaran Etkenler ve Tehlikedeki Türk Dilleri". Eker, S & Şavk, Ü.Ç (eds.) *Tehlikedeki Türk Dilleri Kuramsal ve Genel Yaklaşımlar,I*,. Ankara, Astana: Uluslar Arası Türk Akademisi,Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk- Kazak Üniversitesi, 205-224.
- _____ (2016b). "Tehlikedeki Türk Dillerine Genel Bakış". Eker, S & Şavk, Ü.Ç (eds.) *Tehlikedeki Türk Dilleri Kuramsal ve Genel Yaklaşımlar, I*,. Ankara, Astana: Uluslar Arası Türk Akademisi,Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk- Kazak Üniversitesi, 225-292.
- Komnena, A. (1996). *Alexiad (Malazgirt'in Sonrası)*. İstanbul: İnkılap Kitapevi
- Krauss, M. (1992). "The World's Languages in Crisis". *Language*,68,. America: Linguistic Society of America, 4-10.
- Krauss, M. (2007). "Classification and Terminology for Degrees of Language Endangerment". Ed. Matthias Brezinger. *Language Diversity Endangered*.Berlin. New York: Mouton de Gruyter,1-8.
- Kyuchukov, H. (2016). "Gagauz and Tatar Endangered Languages of Bulgaria: Sociolinguistic Aspect". Eker, S & Şavk, Ü.Ç (eds.) *Tehlikedeki Türk Dilleri Kuramsal ve Genel Yaklaşımlar,II*,. Ankara.Astana: Uluslar Arası Türk Akademisi,Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk- Kazak Üniversitesi,217-226.
- Lenneberg, E. H. (1967). *Biological Foundations of Language* . New York: John Wiley & Sons Inc.
- Leonard, W. Y. (2008). "When is An Extinct Language not Extinct?". King, K.A vd. (eds.) *Linguistic Diversity Endangered and Minority Languages and Language Varieties*. Washington, D.C. : Georgetown University Press, 24-33.
- Lewis, M. P., & Simons, G. F. (2010). "Assessing Endangerment: Expanding Fishman's GIDS". *Revue roumaine de linguistique*.
- McCarty , T. L. vd. (2008). "Education for Speakers of Endangered Languages". B. Spolsky ve F. M. Hult (eds.) *The Handbook of Educational Linguistics*. UK: Blackwell Publishing, . 297-312.

Menz, A. (2003).” Slav Dillerinin Gagauzcaya Etkisi”. *bilig*, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi 24: 23-44.

_____ (2016a).” The Gagauz: People and Language”. Eker, S & Şavk, Ü.Ç (eds.) *Tehlikedeki Türk Dilleri Kuramsal ve Genel Yaklaşımlar,II*,Ankara.Astana: Uluslar Arası Türk Akademisi,Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk- Kazak Üniversitesi, 203-216.

_____ (2016b). “Tehlikedeki Türk Dilleri: Gagauzca Örneği”. Çev. Gülin D. Kırmızı. Eker, S & Şavk, Ü.Ç (eds.) *Tehlikedeki Türk Dilleri III Disiplinler Arası Yaklaşımlar,IV*,. Ankara.Astana: Uluslar Arası Türk Akademisi,Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk- Kazak Üniversitesi, 145-156.

_____ (2016c).”Türk Dillerinin Konuşurları: Sayılar ve Ülkeler”. Eker, S & Şavk, Ü.Ç (eds.) *Tehlikedeki Türk Dilleri I Kuramsal ve Genel Yaklaşımlar*, Ankara.Astana: Uluslar Arası Türk Akademisi,Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk- Kazak Üniversitesi,199-204

Myers-Scotton, C. (2006). *Multiple Voices An Introduction to Bilingualism*. USA,UK,Australia: Blackwell Publishing.

Nahir, M. (1977). “The five aspects of language planning: A classification”. *Language Problems and Language Planning* 1(2). 107-123

Nettle, D. & Romaine, S. (2001). *Kaybolan Sesler*. Çev.H. Ö. Turgan. İstanbul: Oğlak Bilimsel Kitaplar.

Özçelik, M.E (2018). *Gagauzların Menşei Meselesi*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gaz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Özkan, N. (1996). *Gagavuz Türkçesi Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Özkan, N. (2017). *Gagauz Edebiyatı*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

Radova, O. (1998). “Bucak'taki Transtuna Göçmenlerinin ve Gagoğuzların Etnik Kimliği”, Sayı 13-14,*Avrasya Etüdleri*, 55-69.

Radova, O. (2008). 19.yüzyılda Gagauzların Etno-demografik Gelişmeleri Problemine Dair., *Kendine doğru yol: Gagauzların tarihi, kültürü, demografyası, etnografyası* . Kişinev: "Elena-VI." S.R.L.

- Sapir, Edward (1949). *Culture, Language, and Personality*. Ed. David G Mandelbaum
London: University of California Press.
- Shohamy, E. (2008). At What Cost? Methods of Language Revival. K. A. King vd.
(eds.) *Sustaining Linguistic Diversity Endangered and Minority Languages and
Language Varieties* . Washington, D.C.: Georgetown University Press, 205-218.
- Skutnabb-Kangas, T. (1981). *Bilingualism or Not The Education of Minorities*.
Clevedon, England: Multilingual Matters .
- _____ (2000). *Linguistic Genocide in Education—Or Worldwide
Diversity and Human Rights?* London: Lawrence Erlbaum Associates.
- Skutnabb-Kangas, T.& McCarty, T. L. (2008). Key Concepts in Bilingual Education:
Ideological, Historical, Epistemological, and Empirical Foundations.
Ed.J.Cummins & N.Hornberger *Bilingual Education*, 5:1-13.
- Theodorsen, G. (1969). *A Modern Dictionary of Sociology*. New York: Crowell.
- Thomason, S. G. (2008). Social and Linguistic Factors as Predictors of Contact-
induced change. . *Journal of Language Contact (Thema)* 2, 42-56.
- Tsunoda, T. (2005). *Language Endangerment and Language Revitalization: An
Introduction*. Berlin. New York: Mouton de Gruyter.
- UNESCO (2003). *Language Vitality and Endangerment*. Unesco Documents. Paris, 10-
12 March.
- UNESCO. "Interactive Atlas of the World's Languages in Danger". Erişim tarihi 2 Mayıs
2020.
<http://www.unesco.org/languages-atlas/index.php?hl=en&page=atlasmap&lid=673>
- Vanhove, J. (2013). The Critical Period Hypothesis in Second Language Acquisition: A
Statistical Critique and a Reanalysis. *Plos One*, 1-15.

Örneklerde ve Tablolarda Yararlanılan Kaynaklar

XXX-cu Gagauz dilindä Respublika Olimpiadası ardına bir sürü KAHIR hem SORUŞ bıraktı. (2019, 19 Nisan). *Ana Sözü* gazetesi. Erişim adresi: <http://anasozu.com/xxx-cu-gagauz-dilinda-respublika-olimpiadasi-ardina-bir-suru-kahir-hem-sorus-brakti/>

Zanet, T. (2017, 21 Haziran). Zavalı Gagauz Dilimiz! Hem zaametä, hem da harcanan paraya yazık! *Ana Sözü* gazetesi. Erişim adresi: <http://anasozu.com/zavali-ana-dilimiz-hem-zaameta-hem-harcanan-paraya-yazik/>

Zanet, T. (2018, 27 Nisan). Kart kısıraan düşü: Ana dilimizin 61-ci yılı mı??? Çiçek ayın 27-dä Gagauziyada neyi kutladılar? *Ana Sözü* gazetesi. Erişim adresi: <http://anasozu.com/kart-kisiraan-dusu-ana-dilimizin-61-ci-yili-mi-osa-cicek-ayin-27-da-gagauziyada-neyi-kutladilar/>

Neredä bizim Gagauz Dilimiz? (2018, 6 Kasım). *Ana Sözü* gazetesi. Erişim adresi: <http://anasozu.com/nereda-bzim-gagauz-dilimiz/>

GAGAUZ DİLİNÄ adanmış Okumaklar may hepsicii RUS dilindä geçtilär. (2018, Nisan 26). *Ana Sözü* gazetesi. Erişim adresi: <http://anasozu.com/gagauz-dilina-adanmis-okumaklar-may-hepsicii-rus-dilinda-gectilar/>

2014 Nüfus sayımlarına göre nüfus dağılımı tablosunun (Tablo 1.) düzenlendiği erişim adresi: <https://recensamint.statistica.md/en>

1 Ocak 2017 Moldova Cumhuriyeti Ön İstikrarlı Bölgesel Nüfus Profili (Tablo 9), Anadilini Bildiren Nüfus Yüzdeliği (Tablo 10.) , 2004-2014 Nüfus Sayımlarında Gagauzcanın İleşimde Kullanımına Göre Nüfus Sayısı (Tablo 11.) tablolarının düzenlendiği erişim adresi: <https://statistica.gov.md/index.php?l=en>

EK 1: MÜLAKAT SORULARI

1. Kaç Yaşındasınız?
2. Eğitim Düzeyiniz?
3. Mesleğiniz?
4. Kültürünüzden ve geleneklerinizden bahsedebilir misiniz?
5. Rusça ve Romencenin diliniz üzerine etkisi hakkında ne düşünüyorsunuz?
6. Günlük hayatta çoğunlukla hangi dili kullanıyorsunuz?
7. Ev ortamında ailenizle ve varsa çocuklarınızla hangi dili kullanıyorsunuz?
8. Var ise çocuklarınız kaç yaşında?
9. Çocuklarınızın eğitim düzeyi nedir?
10. Çocuklarınız Gagauzca biliyor ve konuşabiliyor mu?
11. Çocuklarınız ev ortamında var ise kardeşleri ile konuşurken hangi dili kullanıyor?
12. Okulda veya işte kullandığınız dil hangisidir?
13. Okulda veya işte arkadaşlarınızla kendi aranızda kullandığınız dil hangisidir?
14. Hangi durumlarda dilinizi değiştirme ihtiyacı duyuyorsunuz?
15. Gagauzcanın durumu ve geleceği hakkında ne düşünüyorsunuz?

EK 2 : MÜLAKAT ÖRNEKLERİ

1. Mülakat Örneği

V.T (Kadın, 55) : Komrat'ta yaşıyor.

Ben: Kaş yaşındasınız?

V.T: Ellibeş

Ben: Eğitim düzeyiniz? Üniversite, lise?

V.T: Evet üniversite. İlk önce meslek okulu mezunu sonra da Komrat Devlet Üniversitesi mezunu oldum. Kütüphanecilik bölümü.

Ben: Kültürünüz ve geleneklerinizden bahsedebilir misiniz kısaca?

V.T: Daha böyle açıklar mısınız soruyu?

Ben: Mesela geçen hafta bir yortunuz vardı. Şarap yortusu gibi Gagauz kültüründen...

V.T: O zaman başlayalım Kassimdan ani bu Kassim ayi siz bu ay buraya geldiniz o zaman Kassimdan bahsedelim. Ani Gagauzlarda Kassim di:lse de ay adi ama bir milli yortusu da. Kassim ayi bizda en bu:k milli bayramlardan Kassim ve Hederlez. Hederlez önceden sayilirmis yilbasi Kassim da yil sonu. Böle pay olurmuş yil iki iki paya. Kassim ayında ani bütün hepsi kirdan ne tarladan ne var bu:day misir bütün hepsi toplanirmis artik yive koyunlar kirdan yive gelirmis. Koyunlari getirirmisler yive bugün çobanlarlan bu ay bu gün Kassim'in yedisinde halis bu yortu. O gün çobanlar koyunlari da:darmislar. Her biriir sahip angisinin var koyunu çobanda o ö:deşermis çobanlarlan o günü da: insan koyunnarin mallarin sa:li: için kurban kesermis. Ani bu çok önemli bir gün Gagauzlarin hayatinda Gagauz halkinda. O kurbanı kesti: zaman bizda var tütecek diyerlar koyuyormuslar tütütmä: ona ale:rlar kiliseden var böle bir güzel bir kokusu var. Ve o koyunun yapa:sindan koyarmislar tütüdürmusler dua yedermisler ani mallarin sa:li: için sonra bir payini kendi ailesinde yermisler kalanı da da:darmislar. Komşularına, akrabalarına böle bir yortumuz var. Bu çok yeski bir yortu ama şarap yortusu o şimdi bizde yyeni bir yortu genelde Gagauzlarda var şarap kültürü. Siz bir misafir geldi:ne çaylan ikram ediyorsunuz. Gagauzlar şaraplan ikram ediyorlar. Bir aile diycez böle bu:k misafir gelirse senin bir sıcak şarabın yoksadi ayip olur ani o bir saygisizlik olur ani bil ki içme:r da ama gene de öle çok az sen ikram edersin lazim. Onuştan bu güzel bir gün ve bize Moldovya'da önceden da çok güzel üzüm büyüter Moldovya'da bizim vatanımız bizim devletimiz. Bu nedenlen düşündüler ani da: da

biraz güzelletme: bu ayı tam bu ayda şaraplar kaynıyır yerleşerlar /../ böyle düşündüler ani bir güzel bir şarap yortusu hazırlansin.

Ben: Herkes şarabı evinde kendi mi yapıyor?

V.T: Herkez yevinde kendi şarap yapıyorlar.

B: Geçimlerini de şaraptan sağlayanlar vardır sanırım değil mi?

V.T: Var var kim çok yapıyır ani şimdi o kadar şaraptan çok para almıcan da bu nedenlen ama önceden masus satma: di:n de yapardılar.

Ben: Rusça ve Romencenin Gagauzca öğrenilmesini engelliyor mu nasıl bir etkisi var sizce?

V.T: Ruz dili önemli. Eğitimiz Ruz dilindä tabi ki ani eğitimimiz Gagauz dilinä geçirme deyni⁴¹ bu konu bizde çoktan açık duruyor fakat bu güne kadar da bizim okullarda eğitimimiz Ruz dilindä. İki dersimiz Gagauz dili ve edebiyatı ve bir de Gagauz halk adetleri. Bu iki derz Gagauz dilindä oluyor. Şimdi yeni bir kanun bizim halk topluşu kabil etti ani di:cez okullarda fizik, sonra bu çizmä: ,resimlemä: var dersler onları da Gagauz dilindä yapacaklar.

Ben: Lisede mi peki?

V.T: Okulda. İlkokuldan başlıyır. Diyim ani Ruz dili engel ediyor zannetmiyorum. Bence biz ani iç kimse bize yasaklamıyor kendi dilimizi çalıştırma: ne Moldovan ne Ruz dili. Dillerin burada ani engeli yok. Her şey çekiliyor insandan halktan. Ani istedi: zaman Moldovan dilini de ö:renebilirsin Gagauz dilini de ö:renebilirsin tabi ki Gagauz dilimiz bizim anadilimiz biz ona da: fazla önem vermemiz lazim ve gene de zannediyorum bu ilk önce aileden başlıyo. Anne,boba çocuklarını ani okula başlamadan ta: Gagauz dilindä konuşması lazim. Bu aileden başlarsa:dı ani çocuk bilecek ana dilini. Tabi ki Gagauz dili diyciz okulda da ani işlenmesi lazim da: yuksek u:rda da televizyonda da da: fazla önem vermemiz lazim Gagauz dilinä. Bu gerçekten böyle

Ben: Yani bir yasak yok öğretilir okulda da eğitim dili yapılabilir?

V.T: Yapılabilir ama şuana kadar yapılmadı ani onun u:runda çok fazla çalışmaya lazim. Ders kitapları olsun, ö:retmenler olsun bunlara hepsine ani çok fazla çalışmaya lazim.

Ben: Günlük hayatta siz hangi dili konuşuyorsunuz?

V.T: Ben iki dili konuşuyorum. Yiş yerinde da: fazla Gagauz dilini kullanıyorum ani ve bizim toplantılarımızda da bana bir kural olarak bu oldu ani bütün toplantılarımız kütüphanemizde hepsi Gagauz dilindä geçiyor. Şimdi dizi:z bir resim sergileri açılışı dizi:z bir Rus ressam var o zaman biz iki dilde konuşuyoruz. Gene de biz iş yerindä

⁴¹ Çv. Deyni: Kelime sonlarına eklenen bir edat. 'Yani' gibi kullanılmaktadır.

Gagauz dilindä. Ailemde iki dilde de konuşuyoruz Ruşca da Gagauşca da da: fazla Gagauz dilindea. Ruşca maalesef torunumuzlan da: fazla konuşuyoruz ani o Gagauşcayî tam eterince anlamadı: için onunlan Ruşca da Gagauşca da ama de: bilirim ani ben hayatımda da: fazla Gagauz dilini kullanıyorum. Eşimlen, çocuklarımlan..

Ben: Çocuklarınız da biliyor yani Gagauzca. Kaç yaşındalar peki?

V.T: O:lum yirmisekiz yaşında kızım otuzüç yaşında. İkisi de bileyarlar Gagauşça

Ben: Ama onların çocukları bilmiyor?

V.T: Evet evet ama onu da ö:retiyoruz. O da anlama: anlıyor ani ra:t konuşamıyor ama anlıyor.

Ben: Kaç tane torununuz var?

V.T: Bir tane.

Ben: Peki çocuklarınız kendi aralarında hangi dili konuşuyorlar?

V.T: Ruşca konuşuyorlar kendi aralarında maalesef. Okulda da okul arkadaşları soruyorum kendi çocu:ma torunuma sizin sınıfınızda kaç kişi böyle ra:t Gagauşca konuşuyor? Maalef... Köyde çocuklar Gagauşca biliyor. Köyde dedi: zaman ani şimdi bizim köymüzde Bulgarlar ve Gagauzlar karışık bu nedenle ortak bir dil Ruz dili tabi ki. Ama Gagauz köylerinde orada çocuklar çoyu zannediyorum yarısından çoyu Gagauzcayî biliyor.

Ben: Sizin köyünüz neresi?

V.T: Kirsava. Orada bizim köyün yarısı Bulgarlar yarısı Gagauzlar. Benim komşularım şimdi yanımda Bulgarlar sonra Moldovanlar sonra Gagauzlar gene Moldovanlar

Ben: Peki sizin kendi çocuklarınız torununuz değil kendi aralarında eskiden hangi dili konuşuyorlardı?

V.T: Gagauşca da Ruşca da. Bulgarcayî da kullanıyorlar.

Ben: Siz bilmiyorsunuz sanırım Bulgarca?

V.T: Anlama: anlıyorum fakat konuşamıyorum ani çok la:zımsam mecburensen konuşabilirim.

Ben: Hangi durumlarda dilinizi değiştiriyorsunuz?

V.T: Bü:k yaşta bir insannan konuşursan onlan tabi ki Gagauşca konuşuyoruz. Köyde genelde bü:k yaşta insannar ani çoyu Ruşcayî bilmiyorlar. Benim annem Ruşcayî bilmeazdi ani o okula gitmemiş. Bobam okula gitmiş dört sınıf fakat o zaman da Romen dilindea: o zamanlar Romanlar buradaymışlar Romen dilini ö:renmiş, okumuş. Annem Ruşcayî bilmeazdi. Evet maalesef vefat etti ani köyde bü:k yaşta insannar herkeze Gagauşca konuşuyor. Yetmiş seksen yaşında deyceyseneler onnar tabi Ruşcayî bilmiyor.

Ben: Peki Moldovancayı yani Romenceyi biliyorlar mı?

V.T: Okula gittiseler biliyorlar.

Ben: Gagauzcanın şimdiki durumu ve geleceği hakkında ne düşünüyorsunuz?

V.T: Şimdi çoyu bunu konuşayım anı Gagauz dili kaybelecekmiş ben bunu inanmıyorum, inanmayı istemiyorum da: do:rusu. Ben sayıyerim anı bü:nkü günde Gagauz dili gene de da: fazla kullanıyor ne kadar önceden. Bugün bizim var Gagauz televizyonumuz, Gagauz radyomuz anı okulda çocuklar okuyor ü:reniyor Gagauz dilini. Benim vakidimde bu yoktu. Benim vakidimde ben okula gezerken bize yassakti Gagauşca konuşma: neyden anı Rusçayı ü:renelim. Biz okula basladı: zaman Ruz dilini bilmáz:dik tabi ki biz okulda zorlanırdık. O çocuk angısı Ruz dilini biliyor o hemen problemi yoktu. Biz zorlanırdık. Bu nedenlen bize okulda Gagauz dilinde konuşmaya yasakladılar. Ama gene de Gagauz dilini korumuşuk bizim dedelerimiz korumuş. Biz gene de korumaya çalıştık. Zannediyorum ileriye de kaybelmicek dilimiz. Ben buna inaneyirim. Gagauzlar biraz böle nasıl diyim sert karakterli mi anı böle. Birde da: fazla vatansever dilini seven insanlar olursalar zannediyorum anı onların çalışmaklarının Gagauz dili kaybelmicek. İnşallah ilerlicek. Önemlisi bence Gagavuz yerinde ekonomi durumu kalksın anı bizim gençlerimiz bırakıp dışarıya gitmesinler ama o gençler angıları dışarda çalışır onlar geri dönsünler. Herkez kendi vatanını seviyorlar, dilini seviyorlar ama ma:lesef bir kazanç bulmadını bırakıp çıkıyorlar ama genelde biliyorum anı bizim halkımız anı böle ra:t kendi vatanını bırakıp baska yerlerde ra:t yerleşemiyor. Gene de kendi topra:nı kendi vatanını seviyi. Ö:nemlisi ekonomi durumu değişsin daa iyi olsun, iş yeri olsun, kazanç olsun eminim anı bizim gençlerimiz geri dönecek bizim Gagauz dilimiz da: ilerlicek da: fazla işlenecek. İnşallah buna Allah'tan istiyoruz.

2. Mülakat Örneği

F.K (Erkek, 62) : Avdarma köyünde yaşıyor.

Ben: Kaç yaşındasınız?

F.K: A:İtmişiki yaşımda.

Ben: Kaçınıcı klasa kadar okudunuz?

F.K: On klas bitirdim.

Ben: Ne işle uğraşıyorsunuz?

F.K: Ben işledim korhozda mekanizato. Traktorist..

Ben: Sizce Rusça ve Moldovanca Gagauzcanın büyümesini engelledi mi?

F.K: Ben biliyim Ruşca, Gagauşca, Molduvanca biliyim biraz Bolgarca. Ben babam Bolgardî.

Ben: Babanız Bulgar anneniz Gagauz muydu?

F.K: He. Da⁴² da.

Ben: Bulgarca da biliyorsunuz?

F.K: Biraz biliyim.

Ben: Evde ailenizle hangi dili konuşuyorsunuz?

F.K: Gagauşca.

Ben: Çocuğunuz var mı?

F.K: Var iki çocu:m.

Ben: Onlar kaç yaşındalar.

F.K: Biri ottuzbeş aşında Moskuva'da, bitirdi Kişinov'da univertet. Moskuva'da işliyi angliskiyask⁴³ prepodovatedi⁴⁴ (Преподават) bir školada⁴⁵.

Ben: Peki diğer çocuğunuz?

F.K: İkinci çocu:m gitti Amerika'ya var on yıl. O yanda işliyi. Amerika'da Čigago'da (Chigago) yaşıyî.

Ben: Peki onlar Gagauzca biliyor mu?

F.K: Biliyi Gagauşca da Angliski de hepsi biliyi. Ruşca da yöbürü biler Moskuva'da o biliyi neste Bolgarca da Türkçe de o çok yazî biliyi.

Ben: Peki çocuklarınız burada yaşıyorken aralarında hangi dili konuşuyorlardı?

F.K: Burda onlar Gagauşca lay ediyi:ler.

⁴² Çv. Da: Evet

⁴³ Çv. Angliskiye : İngilizce

⁴⁴ Çv. Prepodovat: Öğretmen

⁴⁵ Çv. Şkola: Okul

Ben: Rusça konuşuyorlar mıydı?

F.K: Ruşca da konuşıyı onlar biliyi her bir yazıyı. Da: çok Gagauşca ama onlar burda bitirdiler Rusça şkolayı.

Ben: Okulda Rusça bitirdiler?

F.K: Da.

Ben: Siz eşinizle evde hangi dili konuşuyorsunuz?

F.K: Yivde Gagauşca konuşıyız

Ben: Peki çalışırken ya da işe gittiğinizde?

F.K: İşe gitti:ne hep Gagauşca

Ben: Gagauzcanın geleceği hakkında ne düşünüyorsunuz? Gagauzca unutulur mu?

F.K: Unutmaz

3. Mülakat Örneği

A.Ç (Kadın,21 yaşında): Komrat Üniversitesi'nde okuyor ancak Kıpçak köyünde yaşıyor.

Ben: Mesleğiniz nedir?

A.Ç: Ben öğrenciyim. Student.

Ben: Kültürünüzden ya da geleneklerinizden bahsedebilir misiniz?

A.Ç: Ben çok severim Gagauz dilini, bizim Gagauz kültürümüzü hem adetlerimizi. Çünkü onlar şen güzel.

Ben: Nasıl adetleriniz var mesela?

A.Ç: Bizde var Hederlez, Kassım, Şarap Yortusu. Hederlez Yortusu Kassım ayın sekizinde. O zaman bü:k yortu. Gagauzlar onu çok güzel kutlayarlar. Millet toplar kasabanın merkezinde. Türlü türlü imekler yaparlar, türlü sesler, çalarlar, oyun oynarlar.

Ben: Rusça ve Romence dil üzerinde nasıl bir etki yarattı sizce? Rusça konuşmak Gagauzca konuşmanızı engelledi mi?

A.Ç: Rusça konuşmak Gagauz dilimize çok engellediler çünkü Komrat kasabasında çoğu bilmä: Gagauşca. Ben Kıpçak köyünde yaşıyım orda da çoğu analar kendi oğullarına Rusça öğretirler. Sana:rlar anı bü:dükce onlara zor olacak Rusça öğrenmä:

Ben: Gagauzca öğretmiyorlar mı?

A.Ç: Gagauşca arada sırada da uşak da: çok Rusça lay eder. Gagauşca bilir ama lay eder Rusça.

Ben: Siz günlük hayatta hangi dili kullanıyorsunuz Rusça mı Gagauzca mı?

A.Ç: Ben ailemde lay ederim köyümde Gagauşca. Üniversitede benim grupomla eder Rusça lay ederim.

Ben: Ailenizle evde Gagauzca konuşuyorsunuz. Kardeşiniz var mı?

A.Ç: İki kız kardeşim. Biri yirmidört yaşında ö:bür de yirmibeş.

Ben: Onlar ne işle uğraşıyorlar?

A.Ç: Bü:k kız kardeşim midstra (медсестра)⁴⁶. Onun var iki o:lu onlara bakıyı. Öbürü kız kardeşim o yirmidört yaşında o uşak başıste çalışır.

Ben: Peki Gagauzca biliyorlar mı?

A.Ç: Onlar da lay ederler Gagauşca.

Ben: Siz kendi aranızda, kardeşlerinizle hangi dili konuşuyorsunuz?

⁴⁶ Çv. Midstra (медсестра)⁴⁶: Hemşire

A.Ç: Elbet ki Gagauşca.

Ben: Okulda söylediniz Rusça konuşuyorsunuz. Arkadaşlarınızla okulda hangi dili konuşuyorsunuz?

A.Ç: Bırda hepsici: lay ede:r Ruşca. Ruşca lay ede:rim. Onlar bilmo:rlar Gagauşca

Ben: Peki hangi durumlarda dilinizi değiştiriyorsunuz?

A.Ç: Düşüniyirim ki kolay ama çok laf ben şaşırıyım arada sırada çünkü çok Ruz dilini kullanıyım çok işidiyim. Ruz dili hem Gagauz dili karışır.

Ben: Moldovanca hakkında ne düşünüyorsunuz? Öğrendiniz mi?

A.Ç: Moldovanca ö:rendim şindet⁴⁷ de öğreni:im. Ben de yoktu öyle insan ki Moldovanca lay edeyim. Öyle biliyirim.

Ben: Gagauzcanın şimdiki durumu hakkında ve geleceği hakkında ne düşünüyorsunu

A.Ç: Düşüniyirim ki bizim millet çok ta: yaşayacak hem Gagauz dilimiz de yaşayacak elbet ki ama lazim biraz za:met edikelim⁴⁸ ki Gagauz dilimiz kaybelmesin.

---

⁴⁷ Çv. Şindi : Şimdi

⁴⁸ Çv. Zaşşamet etme: Kaygılanma

EK 3 : FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf 1: Komrat'ta TİKA'nın açmış olduğu kütüphane

Fotoğraf 2: Kütüphanenin iç kısmı

Fotoğraf 3: Avdarma köyü kilisesinde gerçekleşen ayinden

Fotoğraf 4: Komrat'ta ziyaret edilen anaokulu11

EK 4 : ETİK KURUL İZİNİ

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
Rektörlük

Tarih: 11/09/2018
Sayı: 35853172-755.02.06-
E.00000221123

Sayı : 35853172-755.02.06
Konu : Cemre DİLEKTAŞLI Hk.

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Enstitünüz Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı Yüksek Lisans programı öğrencilerinden Cemre DİLEKTAŞLI'nın Doç. Dr. İbrahim Ahmet AYDEMİR danışmanlığında hazırladığı; "Gagauzların Dil Durumu Üzerine Toplumdilbilimsel Bir İnceleme" başlıklı tez çalışması, Üniversitemiz Senatosu Etik Komisyonunun 04 Eylül 2018 tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup, etik açıdan uygun bulunmuştur.

Bilgilerinizi ve gereğini saygılarımla rica ederim.

e-İmzalıdır
Prof. Dr. Rahime Meral NOHUTCU
Rektör Yardımcısı

Evrakın elektronik imzalı suretine <https://belgedogrulama.hacettepe.edu.tr> adresinden 53cb2dae-bc92-4fe7-98a9-d1db35f85c8a kodu ile erişebilirsiniz.
Bu belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanunu'na uygun olarak Güvenli Elektronik İmza ile imzalanmıştır.

Hacettepe Üniversitesi Rektörlük 06100 Sıhhiye-Ankara
Telefon:0 (312) 305 3001-3002 Faks:0 (312) 311 9992 E-posta:yazimd@hacettepe.edu.tr İnternet
Adresi: www.hacettepe.edu.tr

Sevda TOPAÇ

